T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EDİRNE'DEKİ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER

YASEMİN GÜNEŞ

TEZ DANIŞMANI

DOÇ. DR. ÖMER AKSOY

EDİRNE 2022

ÖZET

EDİRNE'DEKİ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER

Yasemin GÜNEŞ

Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: DOÇ.DR. Ömer AKSOY

Edirne, günümüze kadar farklı kültürlerin asırlardır bir arada yaşadığı bir şehir olmuştur. Bu kültür çeşitliliği dolayısıyla Edirne toprakları günümüze kadar pek çok zanaat ve geleneksel mesleğin icra edildiği bir şehir olmuştur. Zanaat ve geleneksel meslekler dediğimiz kavramlar, bir topluluğun kültür aktarımına aracılık eden olgulardır. Toplulukların kültürel kodlarını aktardıkları, günlük yaşantıda kolaylıkla görebileceğimiz mekânlarda zanaatların ve ustasından çıraklarına aktarılması yıllar süren mesleklerin icra edildiğine şahit olmak mümkündür. Öncelikle araştırma amacımız; Edirne'de yaşatılmaya çalışılan zanaat ve geleneksel meslekleri icra eden kıymetli insanlara ulaşabilmek. Diğer bir amacımız; tespit edilen zanaat ve geleneksel meslekleri belirleyip yok olmasına imkân vermeden belirli yöntemler kullanarak kayıt altına alınmasıyla alanımıza katkı sağlamaktır.

" Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı araştırmamızda Edirne'deki birer insan hazinesi olarak gördüğümüz her bir zanaatkâr ve ustanın icra ettiği eşsiz zanaat ve geleneksel meslekler yaptığımız araştırmalar ve derlemeler neticesinde tespit edilmiştir. Araştırmamız "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynaklar" haricinde üç bölümden oluşmaktadır. "Birinci Bölüm", "Araştırma Alanı Hakkında Bilgi ve Literatür Taraması", "İkinci Bölüm", "Araştırma Konusu İle İlgili Genel Kavramlar ve Geleneğin Dönüşümü", "Üçüncü Bölüm", "Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" olarak başlıklandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Zanaat, Geleneksel Meslekler, Geleneğin Dönüşü

ABSTRACT

CRAFTS AND TRADITIONAL PROFESSIONS IN EDIRNE

Yasemin GÜNEŞ

Trakya University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature

Consultant: ASSOC. PROF. Ömer AKSOY

Edirne has been a city where different cultures have lived together for centuries until today. Due to this cultural diversity, the lands of Edirne have been a city where many crafts and traditional professions are practiced until today. The concepts we call crafts and traditional professions are the phenomena that mediate the cultural transfer of a community. It is possible to witness the practice of crafts and professions that take years to be transferred from master to apprentice in places where communities convey their cultural codes and which we can easily see in daily life. First of all, our research aim is; To reach the valuable people who practice the crafts and traditional professions that are tried to be kept alive in Edirne. Our other aim is; It is to contribute to our field by determining the crafts and traditional occupations and recording them using certain methods without allowing them to disappear.

In our research called "Crafts and Traditional Professions in Edirne", the unique crafts and traditional professions performed by each artisan and master in Edirne, which we see as a human treasure, were determined as a result of our researches and compilations. "The First Part", "Information and Literature Review About the Research Area", "Second Part", "General Concepts Related to the Research Subject and Transformation of Tradition", "Third Part", "Edirne in the Context of Intangible Cultural Heritage" It is titled as “Crafts and Traditional Professions in Turkey”.

Keywords: Edirne, Craft, Traditional Professions, Return of Tradition

ÖN SÖZ

Bugüne kadar pek çok bilim insanı tarafından kültürün ne olduğuna dair çeşitli incelemelerde bulunulmuş ve elde edilen veriler ışığında da kültürün tanımı, çeşitliliği ve nasıl oluştuğu hususunda birbirinden farklı birçok düşünce ortaya çıkmıştır. İnsan yaşadığı coğrafyada şekillenir. "Kültür" olgusunun, gerek coğrafi şartların gerek ise insanın bulunduğu ortamda meydana gelen ihtiyaçların çerçevesinde şekillendiğini inkâr edemeyiz. Zira toplum ve insan sürekli bir sirkülasyon hâlindedir. Aksi takdirde bu sirkülasyonu görmezlikten gelmek insanın zihninde "Kültürsüz bir toplum olabilir mi?" sorusunu canlandırır. Dünyadan geçmiş her kavim, bir sonraki topluluklara kendisine has değerler bırakmaktadır ve bu ne son bulan ne de yok olan bir aktarımdır. Geleneksel meslek ustaları ve zanaatkârlar, bahsettiğimiz kültür olgusunun birer taşıyıcılarıdır. Bizler bile bugün geçmişimizin değerlerini araştırmakta ve onları geleceğe aktarmakta aynı zamanda kendi dönemimizin değerlerini de güncel olarak geleceğe taşımakta birer aracı olmaktayız. Kültür taşıyıcılığında birer aracı olan usta ve zanaatkârların yok oluşlarını seyretmektense onları tıpkı bir hazine gibi korumayı, aynı zamanda kültürün yeniden inşası fikri ile "Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı bu çalışmamızı özenle hazırlamayı ve Halk Bilimi alanına kazandırmayı kendimize amaç edindik.

Edirne toprakları, yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır; birçok olaya, farklı kültüre şahit olmuştur. Tarihî süreçte bu topraklar gerek Hristiyan halkın gerek ise Müslüman halkın hatta belli dönemler Yahudi halkının uzun süreler yaşadığı bir şehir konumundaydı. Bu netice itibari ile her topluluk, kendi kültüründen izler bırakmış ve bugünün Edirne'sinde yaşayan zanaat ve geleneksel mesleklerin temellerini atmışlardır. Aynı zamanda Edirne tarih boyunca çok fazla göç almış ve göç vermiş bir şehirdir. Bu göç harekerliliği de şehirdeki kültürel unsurların değişime ve dönüşüme uğramasında etkili olmuştur.

Edirne şehrinin bütün özelliklerini göz önüne getirdiğimiz vakit araştırma konumuzun önemi daha iyi anlaşılacaktır. "Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı araştırmamız, "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynaklar" kısımları dışında üç

bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın, "Giriş" kısmında araştırmamızın konusu, amacı, önemi, yöntemi açıklanmış aynı zamanda araştırma alanımızın kapsam ve sınırlılıklarından bahsedilmiştir.

"Birinci Bölüm"de, araştırma alanı hakkında bilgi ve literatür taramalarından elde ettiğimiz bilgiler aktarılmıştır. Araştırma alanımız olan Edirne şehrinin tarihî, coğrafi özellikleri, nüfusu ve ekonomik yapısına dair bilgiler verildikten sonra genelden özele giderek Türkiye'deki zanaat ve geleneksel meslekler üzerine yapılan çalışmalara değinilmiştir. Edirne'de bu konu üzerine kapsamlı hiçbir çalışma yapılmamıştır. Yalnızca tek bir zanaat ve tek bir geleneksel meslek üzerine olan bir çalışma tespit edilmiştir ve bu çalışma birinci bölümde incelenmiştir. "İkinci Bölüm"de, araştırma konusuyla ilgili olan "zanaat", "gelenek", "geleneksel meslek ve sınırlılıkları" kavramlarına açıklık getirilmiştir. Bu bölümdeki "Ahilikten Esnaflığa Geleneğin Tarihî Dönüşümü" adlı başlıkta tarihimizin belli bir dönemini şekillendiren "ahilik" kavramı incelenmiştir. Zaman içerisinde ahiliğin eski gücünü kaybedip "esnaflık" şekline bürünmesi, geleneğin dönüşümü bu başlıkta derinlemesine incelenmiştir. Son bölüm olan "Üçüncü Bölüm"de ise somut olmayan kültürel miras bağlamında Edirne'deki zanaatlar ve geleneksel meslekler belirlenmiştir. Tespit ettiğimiz geleneksel mesleklerin üretiminde kullanılan malzemenin ham maddesine göre sınıflandırılmalar yapılmıştır. Tespit ettiğimiz zanaatlar arasında; Edirnekâri, kırkyama, geleneksel meslekler arasında; saraçlık, saraciyelik, kispet, yorgancılık, fayton ve talika yapımı, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, süpürgecilik, ipek böcekçiliği, bıçakçılık mesleklerinin Edirne'de yaşatıldığını belirlenmiştir. Geleneğin aktarılmasında aracı olan ustalarımızın ve zanaatkârlarımızın bize aktardıkları eşsiz bilgileri emanetimiz bildik ve araştırmamızı bu fikir ile yürüttük.

Araştırmamızı hazırlarken kimi zaman zorluklarla karşılaşılmıştır. Dünyayı ilgilendiren bir salgının olduğu bu dönemde alan araştırması yapmak oldukça zordu. Kaynak kişilerin çoğu yaşları itibariyle salgına yakalanma olasıklıklarını düşünüp araştırmamız için bizlerle görüşmeyi belirli bir süre ertelemişlerdir. Bu sebepler derleme çalışmamıza kısa bir süre engel oluşturmuştur. Biz ise bütün imkânları

kullanarak bu süreçte kaynak kişilerin tespitini sağladık ve onlar ile iletişim kurma yollarını aradık. Her zanaatkâr ve ustanın ömrünün büyük bir kısmını fedakârlık göstererek yaşatmaya çalıştıkları zanaatlarını ve mesleklerini bizlere aktarırken aslında bir insan ömründeki bütün anılara şahit olmak ve bu zanaat ve mesleklerin çoğunda son ustaları ile tanışıyor olmak araştırmamızın hem en zorlu hem de en gurur verici kısmıydı.

Uzun soluklu bu çalışmanın bütün aşamalarında, her daim fikirlerini ve bilgilerini aktaran ve yol gösteren değerli danışmanım Doç. Dr. Ömer AKSOY'a ve bu araştırmanın ortaya çıkmasına vesile olan kimi zaman işlerinden feragat edip bilgilerini aktaran zanaatkârlara ve geleneksel meslek ustalarına teşekkürlerimi sunarım.

Yasemin GÜNEŞ

Edirne, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
ÖN SÖZ ..... **III**
İÇİNDEKİLER ..... **VI**
FOTOĞRAF TABLOSU ..... **X**
KISALTMALAR ..... **XIII**
GİRİŞ **1**
ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLARI 1
1. Araştırmanın Tanımı 1
2. Araştırmanın Amacı 1
3. Araştırmanın Önemi 1
4. Araştırmanın Yöntemi 2
5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 2
1. BÖLÜM **4**
ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ VE LİTERATÜR TARAMASI **4**
1.1. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ 4
1.1.1. Edirne'nin Tarihi 4
1.1.2. Edirne'nin Coğrafi Yapısı 9
1.1.3. Edirne'nin Nüfusu 10
1.1.4. Edirne'nin Ekonomik Yapısı 11
1.2. ARAŞTIRMA KONUSU ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR 16
1.2.1. Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler Üzerine Yapılan Çalışmalar 16
1.2.1.1. Kitaplar 16

1.2.1.2. Tezler 18

1.2.1.3. Makaleler ve Bildiriler 22

1.2.2. Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler Üzerine Yapılan Çalışmalar 24

2. BÖLÜM 26

ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE GELENEĞİN DÖNÜŞÜMÜ 26

2.1. ZANAAT NEDİR, NE DEĞİLDİR? 26

2.2. GELENEK NEDİR? 31

2.3. GELENEKSEL MESLEK VE GELENEKSEL MESLEKLERİN SINIRLILIKLARI 33

2.4. "AHİLİKTEN ESNAFLIĞA" GELENEĞİN TARİHÎ DÖNÜŞÜMÜ 36

3. BÖLÜM 47

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA EDİRNE'DEKİ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER 47

3.1. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS: ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER 47

3.2. EDİRNE'DEKİ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER 50

3.2.1. Ham Madde Olarak Deri Kullanılan Geleneksel Meslekler 50

3.2.1.1. Saraçlık 50

3.2.1.1.1. Saraçlık İle İlgili Genel Değerlendirme 57

3.2.1.2. Saraciyelik 58

3.2.1.1.1. Saraciyelik İle İlgili Genel Değerlendirme 64

3.2.1.3. Kispet Yapımı 65

3.2.1.3.1. Kispet Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme 74

3.2.2. Ham Madde Olarak Lif Kullanılan Geleneksel Meslekler 75
3.2.2.1. Yorgancılık 75
3.2.2.1.1. Yorgancılık İle İlgili Genel Değerlendirme 84
3.2.3. Ham Madde Olarak Ağaç Kullanılan Geleneksel Meslekler 85
3.2.3.1. Fayton ve Talika Yapımı 85
3.2.3.1.1. Fayton ve Talika Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme 91
3.2.4. Diğer Geleneksel Meslekler 91
3.2.4.1. Misk Meyve Sabunu 91
3.2.4.1.1. Misk Meyve Sabunu İle İlgili Genel Değerlendirme 99
3.2.4.2. Badem Ezmesi ve Kavala Kurabiyesi Yapımı 100
3.2.4.2.1. Badem Ezmesi ve Kavala Kurabiyesi Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme 106
3.2.4.3. Aynalı Süpürge Yapımı 108
3.2.4.3.1. Aynalı Süpürge Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme 113
3.2.4.4. İpek Böcekçiliği 113
3.2.4.4.1. İpek Böcekçiliği İle İlgili Genel Değerlendirme 119
3.2.4.5. Bıçakçılık 120
3.2.4.5.1. Bıçakçılık İle İlgili Genel Değerlendirme 124
3.2.5. Edirne'deki Zanaatlar 125
3.2.5.1. Edirnekâri 125
3.2.5.1.1. Edirnekâri İle İlgili Genel Değerlendirme 138
3.2.5.2. Kırkyama 143
3.2.5.2.1. Kırkyama İle İlgili Genel Değerlendirme 148
3.3. EDİRNE'DEKİ ZANAATKÂR VE GELENEKSEL MESLEK USTALARI İLE YAPILMIŞ OLAN GÖRÜŞMELERDEN ÇIKARIMLAR 151

3.4. EDİRNE'DE YOK OLMUŞ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER 159

3.4.1. Kalemişi 160

3.4.2. Sayacılık ve Ayakkabıcılık 160

3.4.3. Sepetçilik..... 158

SONUÇ 163

KAYNAK KİŞİ DİZİNİ 174

KAYNAKÇA 181

DİZİN / İNDEKS 197

FOTOĞRAF TABLOSU

Fotoğraf 1Edirne Sarayı (Saray-ı Cedid-i Amire) _____ *8*
*Fotoğraf 2 Edirne ili somut olmayan kültürel miras il envanteri listesi*_____ *49*
Fotoğraf 3 Pazırık Halısı ve Pazırık Halısı at motifleri _____ *52*
*Fotoğraf 4 Edirne Saraçhane Köprüsü*_____ *53*
*Fotoğraf 5 Saraç ustası Fikret Üstev (sağdan ikinci) ve ustası Hüseyin Çılcam (sağdan birinci)*_____ *54*
Fotoğraf 6 Saraç ustası Fikret Üstev 'in gençlik yılları _____ *55*
Fotoğraf 7 Saraç ustası Fikret Üstev _____ *56*
*Fotoğraf 8 Saraciye ustası Heves Kayın*_____ *59*
*Fotoğraf 9 Saraciye ustası Heves Kayın'ın atölyesi*_____ *60*
*Fotoğraf 10 Saraciye ustası Heves Kayın*_____ *61*
Fotoğraf 11 Saraciye Malzemeleri _____ *63*
Fotoğraf 12 Saraciye ustası Heves Kayın'ın tasarımları _____ *64*
Fotoğraf 13 Kispet ustası Adem Kayın _____ *68*
Fotoğraf 14 Adem Kayın ve ustası Bigalı İrfan Şahin _____ *69*
*Fotoğraf 15 Kispet ustası Adem Kayın ve dikmiş olduğu kispet*_____ *69*
*Fotoğraf 16 Kispet ustası Adem Kayın'ın kendi adını işlediği kispeti*_____ *72*
*Fotoğraf 17 Kispet yapımında kullanılan iz kalemi ve bıçkı*_____ *72*
Fotoğraf 18 Adem Kayın'ın yapmış olduğu minyatür kispetler _____ *73*
Fotoğraf 19 Yorgan ustası Ali Bıyık _____ *79*
*Fotoğraf 20 Ali Bıyık ustanın dükkânındaki ipek kumaş çeşitleri*_____ *81*
Fotoğraf 21 Göçmen kuşlar motifi ve lale motifi _____ *82*
*Fotoğraf 22 Tavus motifi, gül ve bülbül yorgan motifi*_____ *83*
*Fotoğraf 23Tütün yaprağı motifi ve asma üzüm motifi*_____ *84*
Fotoğraf 24 Talika ustası Özcan Abacı _____ *87*
Fotoğraf 25 Talika ustası Özcan Abacı'nın atölyesi _____ *88*
Fotoğraf 26 Özcan Abacı ve yapmış olduğu minyatür talika _____ *88*
Fotoğraf 27 Minyatür talika ve fayton _____ *89*
Fotoğraf 28 Talika _____ *90*
*Fotoğraf 29 Misk meyve sabunu ustası Şengül Çınar*_____ *94*

Fotoğraf 30 Boyanma için hazır hale getirilmiş misk sabunu _____ *96*
Fotoğraf 31 Kurutulması için asılmış boyanmış misk sabunları _____ *97*
Fotoğraf 32 Sabun rendeleme makinesi (sol), el rendesi ve tokmak (sağ) _____ *97*
Fotoğraf 33 Yoğurma makinesi _____ *98*
Fotoğraf 34 Misk sabunu (Meyvenin aslına uygun kalınarak tasarlanmış bal kabağı sabunu) _____ *98*
Fotoğraf 35 Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi ustası Aydın Sayınbaş _____ *102*
Fotoğraf 36 Turhan Sayınbaş (sol) ve Avram Efendi'nin şekerci dükkanı _____ *102*
Fotoğraf 37 Badem ezmesinin yapım aşamaları _____ *104*
Fotoğraf 38 1910 Yapımı mermer dübek ve tokmağı (Merhum Turhan Sayınbaş'a aittir ve oğlu Aydın Sayınbaş ustaya yadigâr kalmıştır.) _____ *105*
Fotoğraf 39 Badem ezmesi _____ *105*
Fotoğraf 40 Süpürge ustası Varol Kuzu _____ *109*
Fotoğraf 41 Süpürge yapımının son işlemi olan uç kesim işlemi _____ *111*
Fotoğraf 42 Edirne süpürgesi ve Edirne aynalı süpürgesi _____ *111*
Fotoğraf 43 Süpürge yapımı malzemeleri çatal bizi, zahre bıçağı, mengene (1.Fotoğraf sağdan sola),kephane (2.Fotoğraf) _____ *112*
Fotoğraf 44 İpek böcekçiliği ustası Süreyya Türker _____ *115*
Fotoğraf 45 İpek böceği _____ *117*
Fotoğraf 46 İpek böceği tezgâhı _____ *118*
Fotoğraf 47 İpek böceği kozası _____ *118*
Fotoğraf 48 Bıçak ustası Mehmet Çetin _____ *122*
Fotoğraf 49 Bileme işlemi _____ *123*
Fotoğraf 50 Bileme tezgâhı ve bileme taşı _____ *124*
Fotoğraf 51 Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde yer alan Edirnekâri zanaatı _____ *125*
Fotoğraf 52 Edirne Müzesi'ndeki Edirnekâri motifleriyle işlenmiş dolap ve yüklükler _____ *127*
Fotoğraf 53 Edirnekâri zanaatkârı Mehtap Cömert _____ *128*
Fotoğraf 54 Edirnekâri zanaatkârı Mehtap Cömert bir dolap kapağına ve masa üzerine Edirnekâri motifleri işlerken _____ *129*
Fotoğraf 55 Edirnekâri zanaatkârı Halil Teksöz _____ *130*

Fotoğraf 56 Edirnekâri zanaatkârı Halil Teksöz ayna çerçevesinin ahşap kısımlarına Edirnekâri motiflerini işlerken _____ *131*
Fotoğraf 57 Edirnekâri zanaatkârı Halil Teksöz'ün kalfası Ezgi Kamar _____ *131*
Fotoğraf 58 Edrinus atölyede üretilen Edirnekâri motifli ürünler(Ajanda, kolye, ahşap kitap kapakları) _____ *135*
Fotoğraf 59 Edrinus atölyede Edirnekâri zanaatını uygulamak üzere hazırlanmış ahşap sandıklar _____ *136*
Fotoğraf 60 Edrinus atölyeye ait Edirnekâri zanaatı çalışmaları _____ *136*
Fotoğraf 61 Edirnekâri motiflerinin uygulandığı ahşap duvar çerçevesi ve küçük duvar dolabı (Edrinus atölyeye ait Edirnekâri çalışmaları) _____ *137*
Fotoğraf 62 Dolap kapaklarına uygulanmış Edirnekâri zanaatı _____ *138*
Fotoğraf 63 Kırkyama zanaatkârı Rezzan Gökalp _____ *144*
Fotoğraf 64 Rezzan Gökalp'in eşine Remziye Gökalp'ten emanet kalan tahmini yıllık olduğu düşünülen kırkyama ile yapılmış olan namazlık _____ *145 143*
Fotoğraf 65 Rezzan Gökalp'in kırkyama ile yapmış olduğu namazlık ve örtü ____ *146*
Fotoğraf 66 Kırkyama ile yapılmış Edirne'deki ibadethaneler (Büyük Sinagog, Eski Cami ve Sv Georgi Bulgar Kilisesi) _____ *147*
Fotoğraf 67 Kırkyama ile Ferhat ile Şirin halk hikâyesinin çalışılması _____ *148*

KISALTMALAR

çev.	**:** Çeviren
haz.	**:** Hazırlayan
TDK	**:** Türk Dil Kurumu
SOKÜM	**:** Somut Olmayan Kültürel Miras
M.Ö.	**:** Milattan önce
s.	**:** Sayfa
K.K.	**:** Kaynak kişi
y.y.	**:** Yüzyıl
a.g.e.	**:** Adı geçen eser
a.g.e.1.	**:** Adı geçen birinci eser
T.C.	**:** Türkiye Cumhuriyeti
M.S.	**:** Milattan sonra
v.b.	**:** Ve benzeri
Cm	**:** Santimetre
Kg	**:** Kilogram
Prof. Dr.	**:** Profesör Doktor
Prof.	**:** Profesör
UNESCO	**:**United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
TBMM	**:** Türkiye Büyük Millet Meclisi
YİH	**:** Yaşayan İnsan Hazineleri

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, ÖNEMİ, YÖNTEMİ, KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

1. Araştırmanın Tanımı

Kültür, insanın evreni algılayış şeklini gözler önüne seren bir olgudur. Kimi zaman kültür, aktarılan bir kavram iken kimi zaman ise öğrenilen bir kavram olmuştur. Kültürsüz bir toplum düşünülemeyeceği gibi kültürel değerlerini yitirmekte olan toplumların benlikleri zamanın seyri içerisinde eksildiği görülmektedir. Zanaat ve geleneksel meslekler kültürün bir oya gibi işlendiği iş kollarıdır. Zanaat ve geleneksel mesleklerin bir tanesinin bile yok olması Halk Bilimi açısından sorun oluşturmaktadır. Bu sebeple kültürün parçalarını aramak için hiç şüphesiz zanaat ve geleneksel mesleklerimiz özenle araştırmalı ve incelenmelidir.

2. Araştırmanın Amacı

Modern hayatın getirileri kültürel değerlerin yok oluşuna sebep oluyor. Araştırmamızda, kaybolan kültürel değerlerimizi yeniden inşa etmek adına bu çalışmayı oluşturma yoluna girdik. "Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı bu tezin hazırlanmasındaki amaç; kültürel birikimin bir yansıması olarak meydana gelen zanaat ve geleneksel meslekleri tespit etmek, başlangıcından günümüzdeki durumuna kadar olan geçirdikleri süreçleri incelemektir. Bunun yanı sıra araştırmamızda, Edirne'de yok olmaya yüz tutmuş zanaat ve geleneksel mesleklerin yeniden canlandırılması hususunda atılan adımları gün yüzüne çıkarmakla birlikte köklerimizin izlerini taşıyan zanaat ve geleneksel mesleklerin varlığının canlı tutulması istenmektedir.

3. Araştırmanın Önemi

Gerçek bir ustanın elinden çıkan ve çırakları ile geleceğe aktarılan zanaat ve geleneksel meslekler, kültürel bağın yaygın olarak gözlemlenebildiği iş grupları arasındadır. Farklı kültürlere ev sahipliği yapmış Edirne topraklarında birçok zanaat

ve geleneksel meslek icra edilmiştir ve edilmeye de devam etmektedir. Edirnekâri, kırkyama zanaatları, saraçlık, saraciyelik, kispet, yorgancılık, fayton ve talika yapımı, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, aynalı süpürge yapımı, ipek böcekçiliği, bıçakçılık Edirne'de tespit ettiğimiz geleneksel mesleklerdir.

Edirne'deki zanaatlar ve geleneksel meslekler üzerine kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması da tezimizin önemini ve aynı zamanda araştırmamızdaki heyecanı artıran husustur. Halk Bilimi kuram ve yöntemlerine göre inceleyeceğimiz tezimizde tespit edilen zanaat ve geleneksel mesleklerin icra ortamlarında gözlemlemek ve icracı kişiler ile birebir görüşme sağlayıp zanaat ve geleneksel mesleklerin durumunun değerlendirilmesi ile geleneğin aktarılmasındaki aracı olmayı kendimize görev edinme fikri ile yola çıkılmıştır.

4. Araştırmanın Yöntemi

"Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı araştırmamızda hem günümüzde yaşatılmaya devam eden zanaat ve geleneksel meslekler hem de günümüze ulaşamamış, zamanla eski ilgisini kaybetmiş zanaatlar ve geleneksel meslekler incelenmiştir.

Araştırmamızda yöntem olarak günümüze ulaşamamış zanaat ve geleneksel meslekler için çeşitli kaynaklara başvurulmuştur. Günümüze ulaşmış zanaat ve geleneksel meslekler için kaynak kişiler ile alan araştırması yöntemi kullanılmıştır. Bu zanaatları ve geleneksel meslekleri icra ortamlarında gözlemleyerek ve icra eden ustalar ile derleme çalışmaları yapmanın araştırmamıza ışık tutacağından hiç şüphemiz yoktur.

5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Edirne vilayeti tarih boyunca önemli bir konuma sahip olmuş, siyasi, ticari, eğitim ve kültür merkezlerinin odağını oluşturmuştur. Edirne, İstanbul'un fethine kadar 94 yıl imparatorluğa başkentlik yapmıştır, farklı inanç ve kültüre mensup olan insanlar Edirne şehrinde bir arada yaşamıştır. Edirne'nin bu önemli yapısının bir getirisi olarak kültürel zenginliğin fazlalığı bugün birbirinden kıymetli zanaat ve

geleneksel mesleklerin ortaya çıkışına ortam hazırlamıştır. Bu sebeple araştırma sahamız Edirne iliyle sınırlanmıştır.

Edirne'deki zanaat ve geleneksel meslekleri belirlerken Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile iletişim halinde olup Edirne'de SOKÜM envanter listesinde bulunan zanaatkârların ve ustaların kimler olduğuna dair bilgiler alınmıştır. Listede adı olmayan zanaatkâr ve ustalara dair bilgilere araştırmalar yapılarak ulaşılmıştır. Ulaşabildiğimiz kişilerin zanaatlarını ve mesleklerini, usta çırak geleneğinde öğrenip öğrenmedikleri, işi geleneksel yöntemlerle yürütüp yürütmedikleri hususlarına dikkat edilmiştir.

Araştırmamızın temelini oluşturan zanaatkâr ve geleneksel meslek ustalarını belirleyip kendileri ile iletişim kurulmuştur. Araştırmamızda, 2 zanaat, 10 geleneksel meslek tespit edilmiştir. Bunlardan 4'ü kadın 9'u erkek olmak üzere toplam 13 kaynak kişi ile görüşülmüştür.

1. BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ VE LİTERATÜR TARAMASI

1.1. ARAŞTIRMA ALANI HAKKINDA BİLGİ

1.1.1. Edirne'nin Tarihi

Şehirlerin konumları, onların tarihine yön veren unsurların başında gelmektedir. Konumu itibariyle Edirne şehri, her yüzyılda kimi medeniyetlerin yaşamak için tercih ettikleri topraklardan biri olmuştur. Bu sebeple, Edirne şehrinde birbirinden farklı medeniyetlerin kültürel izlerini günümüzde dahi görmek mümkündür. Edirne, farklı dönemlerde birçok medeniyete ve topluma ev sahipliği yapmış olsa da en çok değer kazandığı ve öneminin bir kat daha arttığı evre, Türk fethi ile başlamıştır. Osmanlı hanedanlığına ve halkına Edirne şehri, payitaht olduğu vakit, gerek siyasi gerekse de ticari hareketliliğin merkezi olmuştur. Bütün bu getirilerin elbette olumsuz yönleri de olmuştur ve konumu itibariyle bir sınır bölgesi olması dolayısıyla birçok işgale, yıkıma göğüs germek durumunda kalmış ve Edirne şehri bütün bu yıkımların şahidi olmuştur.

Trakya bölgesinde yapılan arkeolojik kazılar sonucunda, Edirne ve çevresinde ilk yerleşimin tarihte M.Ö. 5500-3500 senelerine, Kalkolitik Çağa kadar dayandığı görülmektedir.[1] Buna rağmen şehrin kuruluşuna yönelik kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Edirne'nin tarihi, Trak kabilelerinin aralıklarla bölgeye gelmeleriyle başlamıştır. Şehre yerleşmiş olan en eski medeniyetin, Trak kabilelerinden Odrysler ve Bettegeriler olduğu düşülmektedir.[2] Bölgeye zamanla yerleşmiş olan Makedonyalılar bölgeyi Orestlerin kolonisi konumuna getirip merkezlerine Orestia

[1] Esin Karlıkaya, "Tarih İçinde Edirne", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 39, Ankara 1998, s. 14.

[2] Arif Müfid Mansel, *İlkçağda Edirne*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1964, s. 21-22.

adını vermişlerdir.[3] Trak kabileleri, M.Ö. 30 yahut 40. asırda Orta Asya'dan hareket edip Edirne topraklarının bulunduğu bölgeye yerleşmiş fakat bir devlet kurmayıp budunlar halinde yaşamaya devam etmişlerdir.[4]

Edirne şehrinin adlandırılmasında kaynaklarda çeşitlilikler görülmektedir. Şehrin adı; Odrisya, Ores-Tas, Uscudama şeklinde adlandırılmıştır. Bölgeyi genişleten İmparator Adriyan'dan dolayı şehrin adı o vakitten sonra Adriyan'ın ünü ile Andrenopoli olarak anılmıştır. [5] Peremeci'nin, aktardıklarına göre Roma imparatorlarından Adriyan (Hadriyan) kendi adını şehre vermiş ve şehrin adını "Hadrianopl" koymuştıur.[6] I. Murad devrinde Osmanlı Devletinin hâkimiyeti altına giren Edirne şehri, bizzat I. Murad'ın devrin İlhanlı hükümdarı Üveys Han'a gönderdiği "*Fetihname*" de, bu topraklardan "Edrine" olarak söz etmiş, aynı zamanda Osmanlı nesir edebiyatında da "Dârü'l-mülk", "Dârü'l-feth", "Dârü's-Saltana", "Dârü'n-Nasr", "Tahtgâh'ı-Edrine" şeklinde adlandırılmıştır.[7] İslam kaynaklarında, "Edrenos", "Edrenaboli" adı ile anılsa da I. Murad devrinde "Edrene" adı benimsenmiş ve uzun yıllar bu isim ile anılan şehir XVIII. yüzyıldan itibaren şehrin adı "Edirne" olarak anılmaya başlanmıştır. [8] Kısacası, şehrin Yunanca adı "Hadrianopolis", Bulgarca "Odrin", Türkçe "Edirne", eski adı ise "Orestias"dır.[9]

M.S. 395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Edirne şehrinin bulunduğu topraklar Doğu Roma hâkimiyetinde ve yönetiminde kalmış, bölge

---

[3] Şevket Aziz Kansu, *Edirne'nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar,* Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1964, s. 15.

[4] Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi,* Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul 1939, s. 9.

[5] Haluk Kayıcı, *Salnamelere Göre Edirne Sancağı*, 1. Baskı, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul 2013, s. 20.

[6] Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 9.

[7] Rıdvan Canım, *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri,* Akçağ Yayınları, Ankara 1995, s. 1.

[8] Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, "*Edirne*", *https://islamansiklopedisi.org.tr/edirne* , (01.05.2021).

[9] Hüseyin Mevsim, *Bulgar Gözüyle Edirne,* 1.Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 31.

Roma İmparatorluğu'nun gözdesi ve başkenti olan İstanbul'un ardından diğer bir önemli şehir konumuna ulaşmıştır.[10] Edirne şehri konumu itibariyle geçmişte hiçbir zaman huzura kavuşamamış, sürekli saldırılara ve işgallere uğramıştır. Edirne şehri, M.Ö. 5 asırdan sonra Hunların, 6. asırda Avarların, 7. asırda ise Bulgarların hâkimiyetine geçmiştir. Şehir bir ara Peçeneklerin saldırısına uğramışsa da sonraki vakitlerde yeniden Bizans hâkimiyetine girmiştir.[11]

1341'de Bizans imparatoru III. Androniko'nun ölümünün ardından imparatorun komutanlarından biri olan Kantakuzenos, Trakya bölgesine geçmiş ve orada siyasi güç kazanmaya başlamıştır. Osmanlı Devletinin Edirne üzerindeki tesiri de bölgedeki bu siyasi değişimin ardından hareketlenmiştir. Kantakuzenos'un İstanbul'daki karışıklıklara karşı bir ittifak oluşturması gerekiyordu. Dönemin Osmanlı hükümdarı Orhan Bey ile kızı Theodora'yı evlendirerek siyasi bir çıkar planlamış ve mühim bir güç elde etmiştir.[12] Bu siyasi ilişkiler neticesiyle de 1346'dan itibaren Kantakuzenos, Osmanlı Devletinden destek görmüş ve Trakya'daki hâkimiyetini daha da kuvvetlendirmiştir.[13]

Osmanlının Edirne'yi ne zaman fethettiğine dair bilgiler kaynaklarda farklılık göstermektedir. Halil İnalcık, Edirne'nin fethini 1361 senesi olarak aktarırken şehrin I. Murad'a teslim olduğunu söylemektedir.[14] Salnamelerde, 1361/1362 yılları arasında Meriç Nehri'nin taştığı bir vakitte, Edirne Tekfurunun şehri terk etmesiyle Osmanlı askerinin kaleyi kuşatması sonucunda alındığı bilgileri bulunmaktadır.[15] Tarihçi Jireçek, Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi'nin ölümüne dair bir Bizans haberine

---

[10] Haluk Kayıcı, *a.g.e.*, s. 20. ; Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 9.

[11] Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 9-10.

[12] Yahya Başkan, "Orhan Bey'in Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un Kızı Theodora İle Evliliği", *Tarih Dergisi*, Sayı 66, İstanbul 2017, s. 49.

[13] Nevnihal Erdoğan, *Osmanlı Payitahtı Edirne*, 1.Baskı, Yem Yayın, İstanbul 2019, s. 14-15.

[14] Halil İnalcık, *Edirne'nin Fethi, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 137-159.

[15] Haluk Kayıcı, *a.g.e.* s. 22.

dayanarak Edirne'nin fetih tarihini, 1363 olarak nakletmektedir.[16] Türkler, XIV. yüzyıldan itibaren Balkan topraklarına geçmeyi başarmıştır. Keşan, Çorlu, Lüleburgaz, Dimetoka ve Babaeski'yi fethederek sonrasında I.Murad, Lala Şahin Paşa'yı Edirne üzerine göndermiştir.[17] *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*'nde, 55. bâbda Lala Şahin'in Kavala'yı, Dırama'yı, Zıhna'yı ve Serez'i de zapt ettiği yazmaktadır.[18] Velhasıl, Edirne XIV. yüzyılda Sultan I. Murad'ın Edirne'yi fethetmesiyle Türk yurdu haline gelmiş ve bu toprakları payitaht yaparak Osmanlı'nın Balkanlardaki hâkimiyetini artırmıştır. Edirne'nin fethi aynı zamanda İstanbul'un fethi için büyük bir önem taşımıştır.

Edirne, Sultan II. Murad devrinde oldukça gelişmiştir. II. Murad, 1450 yılında Sarayiçi bölgesinde Edirne Sarayı "Saray-ı Cedîd-i Âmire" adındaki sarayı inşa ettirmiştir. Saray bünyesinde 100 civarında farklı yapı bulunmaktaydı.[19] Edirne şehri II. Murad devrinde, hem siyasi bir bölge niteliği taşımaktaydı hem de ticari olarak büyük gelişmeler göstermekteydi.[20] Sultan II. Mehmet, İstanbul'un fethi planlarına Edirne'de başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u kuşatmasıyla birlikte payitaht artık Edirne şehri değil İstanbul olmuştur. Osmanlı hanedanlığının o zamandan sonra payitahtı İstanbul olsa bile Edirne hanedanlık için vazgeçilemeyen bir şehir olmuştur. Edirne şehri, Osmanlı ordusu için siyasi bir bölge olarak önemini korumuştur. Böylelikle Rumeli seferleri için kullanılan bir askeri bölge niteliğine sahip olmuştur.[21] Edirne'den vazgeçemeyen bir diğer sultan ise Avcı Mehmet adıyla anılan IV.

---

[16] Aleksandır Burnov, "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?", çev. Hasan Eren, *Belleten*, C. XIII, s. 98.

[17] Sabri Can Sannav, "Dünden Bugüne Balkanlarda Bir Başkent: Edirne ve Edirne'de Yaşam", *Turkish Studies* Cilt 14, Sayı 7, 2019, s. 3923.

[18] Hüseyin Nihal Atsız, *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, 8. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017, s. 68.

[19] Mustafa Özer, "Edirne Sarayı (Saray-ı Cedîd-i Âmire)'ndan Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt 9, Sayı 10, 2014, s. 810-811.

[20] Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.* s. 13-14.

[21] Nevnihal Erdoğan, *a.g.e.*, s. 15. ; Haluk Kayıcı, a.g.e., s. 23.

Mehmet'dir. Sultan IV. Mehmet'in oğulları, şehzade Mustafa ve Ahmet'e 1675 yılında Edirne'de 15 gün sürecek çok büyük bir şenlik düzenlemiş ve şehzadelerin sünnet düğünlerini yaptırmıştır. Hatta kız kardeşi Hatice Sultan'ı, çok sevdiği veziri Mustafa Paşa ile evlendirmiş ve 18 gün süren düğün şenliklerini yine Edirne'de yaptırmıştır.[22]

Fotoğraf 1Edirne Sarayı (Saray-ı Cedid-i Amire)[23]

Şehirlerin de tıpkı insanlar gibi hayatlarının bir iyi bir de kötü zamanları vardır. Edirne şehri pek çok güzelliğe şahit olmuştur. Değerinin ve kıymetinin bilindiği dönemleri yaşamıştır ama bunların yanı sıra kötü günlere de şahit olmuştur. Şehir, Osmanlı hâkimiyetinde olduğu vakitler talihsiz doğal felaketler ile siyasi vakalar yaşamıştır. *Anonim Osmanlı Kroniği*'nde geçen bilgilere göre, 23 Haziran 1488 tarihinde Edirne'de bir doğa felaketi gerçekleşir. Yıldırım düşmesi sonucunda Edirne'nin farklı yerlerinde yangınlar meydana gelmiştir.[24] *Oruç Beğ Tarihi*'nde, 24 Şubat 1497 senesinde, Edirne'deki kuvvetli yağışın Tunca ve Meriç Nehri'nin taşması ile sel baskınlarına sebep olduğuna, Küçük Pazar ve Çukurbostan'ın da sular altında kaldığını yazmaktadır.[25] Bu sel felaketinin hemen ardından takip eden yıllarda 1509

---

[22] Özdemir Nutku, *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675),* 2.Baskı, TTK, Ankara 1987, s. 42.

[23] Fotoğraf T.C. Edirne Valiliği Neşriyatı yayınlarının "Edirne" adlı kitabından alınmıştır.

[24] *Anonim Osmanlı Kroniği*, Türkiye Araştırmaları Vakfı, haz. Necdet Öztürk, İstanbul 2000, s. 134.

[25] Oruç Beğ, *Oruç Beğ Tarihi*, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul 2008, s. 171.

senesinde Beyazıd devrinde yine Edirne'de bir sel felaketi daha meydana gelir. Solakzâde Mehmed, afetin 27 Kasım 1509 tarihinde gerçekleştiğini ve Edirne'de görülen en büyük sel felaketi olduğunu yazmaktadır.[26]

Edirne, 19. yüzyılda konumu itibariyle, 1828-1829 yıllarında Rusların saldırısına, 1878'de ikinci Rus saldırısına, 1912-1913 yılları arasında Bulgarların saldırısına uğramıştır. 1922 tarihinde de Birinci Dünya Savaş'ında Yunan işgaline uğramıştır. İşgalden kurtulup 1923 Lozan Antlaşması ile yeniden Türk hâkimiyetine girmiştir.[27] Geçmişten günümüze stratejik konumu itibariyle Edirne, bir sınır şehri olmuştur ve önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir.

1.1.2. Edirne'nin Coğrafi Yapısı

Edirne ili, Türkiye'nin kuzeybatısında Marmara Bölgesi'nin Ergene Bölümü sınırları içinde bulunmaktadır. Konum olarak 40˚ 30'-42˚ 00' kuzey paralelleri ile 26˚ 02'-26˚ 59' doğu meridyenleri arasında yer almaktadır.[28]

Edirne yurdumuzun sınır topraklarında biri olup; *"kuzeyde Bulgaristan, doğuda Kırklareli ve Tekirdağ, güneyde Çanakkale ve batıda Yunanistan ile çevrili olup, üç il ile toplamda 201 km'lik mülki sınıra, güneyde Saros körfezinde 75 km'lik sahil şeridine; Yunanistan ile 204, Bulgaristan ile 88 olmak üzere toplam 292 km'lik milli sınıra sahiptir."*[29] Stratejik coğrafi konumu itibariyle Trakya Yarımadası'nda yer alan il, doğudan Ergene Ovası, batıdan Meriç Nehri ve Meriç Vadisi, kuzeyden Istranca (Yıldız) Dağları, güneyden ise Ege Denizi (Meriç Deltası-Saros Körfezi) ve Koru Dağı doğal sınırları bulunmaktadır.[30] Bölge yeryüzü şekilleri bakımından

---

[26] Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi, *Solakzade Tarihi*, haz. V. Çubuk, Ankara 1989, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 430.

[27] Nevnihal Erdoğan, *a.g.e.*, s. 15.

[28] Sinan Kocaman, *Edirne İlinin Turizm Coğrafyası*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2011, s. 1.

[29] T.C. Edirne Valiliği, "İlin Coğrafi Bilgileri", http://www.edirne.gov.tr/ilin-cografi-bilgileri, (03.05.2021).

[30] Sinan Kocaman, *a.g.e.*, s. 1.

oldukça düz ve engebesiz bir yapıya sahip olup ilde dağlık alanlar çok az yer kaplamaktadır.[31] Edirne ilinin sekiz ilçesi bulunmaktadır; Enez, İpsala, Havsa, Keşan, Lalapaşa, Meriç, Uzunköprü ve Süloğlu.[32]

1.1.3. Edirne'nin Nüfusu

Edirne şehrinin kuruluşunu, II. yüzyıla dayandıracak olursak bu yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar Edirne nüfusu için detaylı bir bilgiye ulaşmak pek de mümkün değildir. Edirne şehri, kuruluşundan itibaren farklı milletlerin istilalarına ve akınlarına uğramıştır. Edirne, hem göç alan hem de göç veren bir bölge olmuştur, bu yönüyle şehrin nüfusu zaman zaman farklılıklar göstermiştir.

Edirne fethinden evvel, kale içerisinde on beş mahalle ve Mihail Köprüsü'nün diğer tarafındaki Aina adlı yerleşim yerinden oluşan küçük bir şehir görünümünde iken fetihten sonra şehirde kale dışında da yerleşim yerleri oluşmaya başlamıştır.[33] Şehrin, XIV. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetine girmesiyle birlikte sınırları genişlemiştir. Buna paralel olarak şehrin nüfusunda bir artış görülmüştür. Osmanlı Devleti'nin Bursa'dan sonra ikinci payitahtı olan Edirne, insanlar için yeni bir şehir ve ticaret kapısı olmuştur.

1530 yılında hazırlanmış olan Rumeli İcmal Defteri kayıtlarına göre şehrin nüfusu bölgedeki Osmanlı hâkimiyetinden sonra artmıştır. Osmanlının bölgeye hâkim olmasının ardından şehrin nüfusu 30 bine ulaşmıştır.[34] XVIII. yüzyılda Danimarka kralının hizmetindeki Alman seyyah Carsten Niebuhr, kralın görevlendirilmesi ile çıktığı Anadolu, İran, Arabistan, Mısır ve Hindistan seyahatinin notlarında Edirne'nin nüfusunu 39.000 olarak vermektedir.[35]

---

[31] Osman Yalçın, *Edirne ve Marmara Bölgesi*, Özyürek Yayınevi, İstanbul 1992, s. 5.

[32] T.C. Edirne Valiliği, Edirne, *http://www.edirne.gov.tr/ilcelerimiz*, (03.05.2021).

[33] İbrahim Sezgin, "XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, Haziran 2006, s. 28.

[34] Okan Yaşar, "Edirne İli'nin Nüfus Hareketleri Bakımından İncelenmesi ve Son Dönemde Göçlere Katılanların Sosyo-Ekonomik Nitelikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 14, Sayı 21, 2009, s. 197.

[35] Turgut Akpınar, *"Alman Seyahatnamelerinde Edirne", Edirne: Serhattaki Payıtaht*, haz. -M. Sabri Koz, İstanbul 1998, s. 274.

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki hareketliliklerden, Balkan coğrafyasındaki siyasi olaylardan, böldeki göçlerden oldukça etkilenen Edirne vilayeti, çok hareketli ve değişken bir dönem geçirmiştir.[36] 1828-1829 tarihleri arasında Osmanlı- Rus Savaşı'nın cereyan etmesiyle bölgedeki Müslüman halkın çoğunluğu göç etmek durumunda kalmıştır ve Müslümanların terk ettikleri yerleşim yerlerine de Hristiyan halk yerleşmiştir.[37] Birinci Dünya Savaşı'nın sonucunda, Türkiye ile Yunanistan'da bir nüfus dengesizliği oluşmuştur, iki ülke arasında nüfus mübadelesi yaşanmıştır.[38] Edirne'de, 1519 yıllarında azımsanmayacak sayıda Musevi halkın çoğunluğu 1948 yılında yeni kurulan İsrail Devleti'ne göçmüştür.[39] Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki topraklarını kaybetmesi de Edirne'de nüfus hareketliliklerine sebep olmuştur. Balkan topraklarından göçen Türkler için Edirne yeni bir yurt olmuştur.

Edirne iline yapılan göçler 1960'lı yıllara kadar devam etmiştir. Edirne 1975 yılından sonra göç vermeye başlamıştır.[40] Şehrin güncel nüfusu ise Edirne Valiliğinin verilere göre 407.763'dür.

1.1.4. Edirne'nin Ekonomik Yapısı

Şehirleri birbirlerine bağlayan yol ve yol sistemleri her yüzyılda bütün devletler için büyük önem arz etmektedir. Gerek ticari ve ekonomik faaliyetlerin gerekse de askerî teşkilatlanmanın hususları düzenli bir yol sistemi dâhilinde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla geniş sınırlara sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nda, Anadolu ile Rumeli topraklarındaki güzergâhı birbirine bağlamak için sistemli yollar

---

[36] Ramazan Özey, "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı 6, İstanbul 2002, s. 5.

[37] Mehmet Esat Sarıcaoğlu, *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri (II.Mahmut döneminde Edirne örneği)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2001, s. 18.

[38] Nevnihal Erdoğan, *a.g.e.*, s. 16.

[39] Rıfat Bali, "Edirne Yahudileri", http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/edirne_yahudileri.pdf, s. 213-214, (04.05.2021).

[40] Okan Yaşar, *a.g.e.*, s. 216.

inşa edilmiştir.[41] Edirne'nin stratejik konumu itibariyle ticaret güzergâhları üzerinde bulunması, şehrin ekonomik yapısı yüzyıllara göre değişiklikler gösterse de günümüzde bir serhat şehri olması ile birlikte her zaman ticaretin canlı olduğu bir şehir olmuştur.

Edirne'nin Osmanlılar tarafından fethedilmesi ile birlikte şehir artık başkent olmuş ve şehrin sınırları, nüfusu ve ekonomisi de bu sebeplere bağlı olarak gelişme göstermiştir. Osmanlı Devlet'i, yeni fethettikleri yerlerin Türkleştirilmesi aynı zamanda bölgenin emniyeti ve yeniden imarı için iskân politikasını uygular ve devlete ait olan bu topraklara babadan oğula geçen bir toprak işçiliği ile iskân ettikleri insanları vazifelendirirdi.[42] Bunların yanı sıra Osmanlı'da ekonomik hayat, Ahilik teşkilatı ile idame ettirilmekteydi. Toplumdaki farklı ekonomik güce sahip olan herkesin, emek ve sermayesini devlet ile fert arasındaki münasebetleri kurarak toplumun huzur içinde yaşamasını sağlamak Ahi birliklerinin yegâne amacından birisidir.[43]

Osmanlı'nın fethettikleri topraklara mutlaka bir çarşı, han, bedesten gibi ticari yapıları inşa ettirmesi de şehrin ticaretine katkı sağlamıştır. XVI. yüzyılın henüz başlarında Edirne'de tüccarlara hizmet veren 16 han ve 2 bedestenin varlığı bilinmektedir. Asrın ortalarında Rüstem Paşa'nın inşa ettirdiği kervansaray ve Semiz Ali Paşa'nın yaptırdığı çarşı aynı zamanda Selimiye Camii'nin yanına yaptırılan Arasta çarşısı ile XVII. asır başlarında Ekmekçizade Ahmed Paşa'nın yaptırdığı kervansaray, şehrin ticarî yönden gelişmesinde büyük önem taşımıştır. [44]

Edirne'de ticareti hareketliliğin en görkemli zamanları II. Murat dönemine rastlamaktadır. Osman Nuri Peremeci, *"Edirne Tarihi"* adlı kitabında II. Murat döneminde Edirne şehrine dair şu bilgileri aktarmıştır:

---

[41]Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul 1981, s. 123.

[42] Ömer Lütfi Barkan, *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri (Nüfus ve İskan Meselelerine Dair Toplu Çalışmalar),* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2020, s. 137-138.

[43] Selahattin Bayram, "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 21, 2012, s. 85.

[44] İbrahim Sezgin, *a.g.e.*, s. 29-30.

"Edirne şehri II. Murat döneminde artık tam manasıyla bir hükümet merkezi olduğu gibi pek çok ticaret bu şehirde yapılıyordu. Dünyanın en kâmil mimarları, en usta sanatkârları, en okumuş adamları, en ince hisli şairleri hep buraya toplanmış idi. O zaman burada en güzel kilimler, en göz alıcı halılar, "velense" denilen yün battaniyeler, "boğası" denilen minder örtüleri, "beledi" denilen nakışlı pamuk kumaşlar, çarşaflar, iç çamaşırları dokunurdu. En güzel savaş avdanlıkları, dünyanın en güzel mis sabunları, en güzel şekerlemeleri burada yapılır; hele Türklerin Edirne ve dolayında yetiştirdikleri güllerden çıkarıp sattıkları gülyağları ve gülsuları bütün pazarlarda aranırdı. Venedik, Dobrovnik ve Ceneviz tüccarları her gün buradan kervanlarla mal kaldırırlar: kervansaraylarında ise Hint ve İran tacirleri getirdikleri mallarını satarlardı. O zaman daha İstanbul elde olmadığı için bu kervanlar Gelibolu'ya giderler ve oradan gemilere yüklenerek Avrupa'ya, Mısır'a, Suriye'ye götürülür idi."[45]

Edirne, Anadolu ve Rumeli arasındaki bağlantıyı oluşturan köprü vazifesi taşıyan bir şehir konumunda olmasından dolayı kozmopolit olarak farklı milletlerden insanların bir arada yaşayıp ticaret yapmasına imkân sağlamıştır. Edirne'deki en zengin sınıfı, Yahudiler oluşturmaktaydı. Edirne'de küçük bir Yahudi kitlesi bulunuyorken zamanla Bursa'dan gelenler ile Fransa'dan ve ayrıca 1492 yılında İspanya'dan çıkarılan Yahudilerin bir kısmının da Edirne'ye göçmeleriyle birlikte bölgede kalabalık bir Yahudi cemaati oluşmuştur, haliyle Yahudiler Edirne ticaretinde sözü geçen bir zümre haline gelmiştir.[46]

Edirne'de XVI. yüzyılda dış ticaret yolu ile başka ülkelere, giyim ürünleri, silah sanayisi, demircilik, dericilik, kuyumculuk, kumaş boyama ürünleri ihraç edilmekteydi.[47] Vaktiyle Edirne'de ekonomiyi canlı tutan şehrin ticaret kolları olan;

---

[45] Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 14.

[46] Reyhan Şahin Allahverdi, "XVIII. yüzyılda Edirne'de Ticaret Yapan Fransız Tüccar ve Hukukî Statüleri", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 4, Temmuz 2012, s. 168.

[47] Bahattin Keleş, XV. XVI. Yüzyılda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Hayatı, *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Edirne Valiliği Yayını, s. 398.

ipekçilik, saraçlık, haffaflık, lülecilik, kolancılık, havluculuk, mürekkepcilik, sepetçilik, debbağlık, keçecilik, mutatlık, iğnecilik, üskifcülük, oymacılık, marangozluk, kutuculuk, oyuncakçılık, demircilik, kuyumculuk, bakırcılık, kovacılık, nakilcilik, sabunculuk, şekercilik, helvacılık, mumculuk, camcılık, aynacılık gibi mesleklerin olduğu bilinmektedir.[48]

1573'te Edirne'yi ziyaret eden Philippe du Fresne Canaye'nin kayıtlarında, Edirne'de dericiliğin ve deri işlemeciliğin çok gelişmiş olduğu hatta ülkenin en gelişmiş saraçlarının bu şehirde olduğu bilgisi yer almaktadır.[49] XVI. yüzyılda Edirne'de meşhur olan bir diğer ticaret kapısı ise boyahaneler olmuştur. Edirne'de üretilen ve hatta "Türk Kırmızısı", "Edirne Kırmızısı" adıyla ünlenen rengin sırrını öğrenebilmek maksadıyla dış ülkeler adeta yarışa koyulmuştur.

Şehirdeki en önemli ticari hareketlilikler ise hanlar ve çarşılarda görülmekteydi. Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Edirne şehrinde XVII. yüzyılda 53 hanın olduğunu ve bunlardan yirmisinin ismini aktarırken bazı iş kollarında üretim yapılan 70 bekâr hânı ve çarşı içerisinde 6.700 dükkân bulunduğunu yazmıştır.[50] İngiltere'nin Osmanlı elçisi olarak atanan Edward Wortley Montagu'nün eşi Layd Montagu, seyahati sırasında Edirne'yi de ziyaret etmiştir ve *Turkish Embassy Letters* adı altında basılan 1717 tarihli mektuplarında Edirne'de gördüğü han ve çarşılardan hayranlıkla bahsetmiştir.[51]

Edirne, XVIII. yüzyılda bir ticaret güzergâhıydı ve bölgeden İzmir'e olan ticari bağlantıyı sağlamaktaydı. Bu ticaret güzergâhı Tekirdağ ve Enez üzerinden

---

[48] Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.*, s. 316.

[49] Philippe du Fresne-Canaye, *Fresne-Canaye Seyahatnamasi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 46.

[50] Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, 3. Kitap, haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul 1999, s. 257-259.

[51] Layd Montagu, *Şark Mektupları*, çev. Asude Savan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2009, 1. Basım, s. 76-77.

başlayıp Gelibolu'ya kadar uzanmaktaydı.[52] 1868 yılında Kudüs yolculuğuna çıkan Mihail Macarov'da, yolculuğu esnasında Edirne topraklarından geçmiş ve Edirne'den Harmanlı'ya kadar olan bölgedeki sıra ile dizilmiş dut ağaçlarının bolluğundan dolayı şehirdeki halkın geçim kaynaklarından birinin ipek böcekçiliği olduğunu tespit etmiştir.[53]

1878 yılında Osmanlı topraklarını ziyarette bulunan Layd Brassey ise gezi notlarında Ali Paşa Çarşısı'nda gördüklerini şöyle aktarmıştır:

"*İlk önce şark çarşılarının en ünlüsü ve en Doğulu görünümlüsü olan Ali Paşa Çarşısına gittik. 300 fit uzunluğundaki bu güzel çarşıda sıra sıra küçük dükkânlar ve başlarında sıradan dükkân sahipleri vardı. Bunların yanı sıra turkuazlar, halılar ve işlemeli şallar satan İranlı tacirler, halı perde ve dantel satan Balkanlı tacirler ile bilumum mallar satan çeşitli esnaflar vardı. Uğursuz gibi duran Fransız mücevherleri ve saatlerini satan birkaç dükkân vardı.*"[54]

Edirne'nin konumu, Balkan ülkelerine giden yol güzergâhında bulunmasından dolayı XVIII. yüzyılda yerli ve yabancı tüccarların ticaret için uğradıkları bir yer olmuştur.[55]

Osmanlı İmparatorluğu için XVIII. yüzyıl her alanda gerilemenin yaşandığı bir dönem olmuştur. Elbette Edirne şehri de Osmanlı Devleti'nin güç kaybetmesinden etkilenmiştir. XIX. yüzyılda Osmanlı-Rus harbinin yaşanmış olması şehri fazlasıyla harap etmiştir. Tanzimat devrinde gerileme devam etmiştir, diğer Osmanlı şehirleri gibi Edirne'de Avrupa'nın bir pazarı haline gelmiştir. Bu bağlamda Edirne'de icra edilen geleneksel sanat ve meslek kolları da bir bir ya yok olmuş ya da

---

[52]Halil Salihoğlu, "XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticarî İmkânları", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Sayı 13, Ankara 1968, s. 60-68.

[53] Mihail Macarov, *Kudüs Yolculuğu: Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye (1868-1869)*, çev. Hüseyin Mevsim, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 39.

[54] Lady Brassey, "1878 Yılı Edirne İzlenimleri", çev. Soner Tursun, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Temmuz 2013, s. 198.

[55] İbrahim Sezgin, *a.g.e.*, s. 34.

gayrimüslimlerin himayesine girmiştir.[56] Bu bağlamda Edirne şehrinin ekonomisi, Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısıyla paralellik göstermiştir diyebiliriz.

Sonuç olarak Edirne'nin ekonomisini ayakta tutan geçmişten günümüze kadar geleneksel olarak icra edilmiş mesleklere olan ilgi değişen dünya düzeniyle birlikte bu geleneksel mesleklerin birçoğu yok olmaya mahkûm olmuştur. Bizim ise Edirne'de tespit ettiğimiz; Edirnekâri, kırkyama zanaatları; saraçlık, saraciyelik, yorgancılık, kispet yapımı, fayton ve talika yapımı, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, süpürgecilik, ipek böcekçiliği, bıçakçılık meslekleri hâlâ zamana karşı direnmektedir.

1.2. ARAŞTIRMA KONUSU ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALAR

1.2.1. Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Türkiye toprakları, birçok zenginliği ve çeşitliliği bünyesinde barındıran bir ülkedir. Bu zenginlik ve çeşitliliğin ziyadesiyle görüldüğü alanlardan birisi ise geleneksel meslek kolları ve zanaatlarıdır. Ustaları tarafından kuşaktan kuşağa icra edilerek aktarılan bu kıymetli emanetlerin kaybolmaması ve bilinmesi için çaba gösteren bilhassa Halk Bilimi araştırmacıları bulunmaktadır. Bu araştırmacıların, kültür taşıyıcılığında birer aracı olma bilinciyle hazırladıkları çalışmalar pek mühimdir. Zanaatlar ve geleneksel meslekler üzerine yapılan bazı araştırmaları; "Kitaplar", "Tezler", "Makale ve Bildiriler" başlıkları altında aktarılmıştır.

1.2.1.1. Kitaplar

Geleneksel meslekler ve zanaatlarla ilgi çeşitli kitaplar bulunmaktadır. Bu kitaplarda, yaşayan geleneksel mesleklerin belirlemesi, tespit edilen meslek ve zanaatların korunması için yapılması gerekenler üzerinde durulmuştur.

M. Öcal Oğuz, Emine Aydoğan, Nilgün Aytuzlar, Tuba Saltık Özkan'ın, 2005 yılında yayımlanan *Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Geleneksel Meslekler* adlı bu

[56] Osman Nuri Peremeci, *a.g.e.,* s. 317.

kapsamlı eser için birlikte çalışmışlarıdır. Çalışmada, Mustafa Arlı'nın, *Kullandıkları Ham Maddeye Göre El Sanatlarının Sınıflandırılması* çalışmasından esinlenerek düzenlenmiştir.

M. Öcal Oğuz ve Ezgi Metin'in, *2005 Yılında Çorum'da Yaşayan Geleneksel Meslekler* adlı kitabında Çorum'daki sosyal ve ekonomik yaşam incelenmiş ve buna bağlı olarak Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi tarafından muhafaza edilmesi gereken el sanatları ve geleneksel meslekleri tespit etmişlerdir.

M. Ali Diyarbakırlıoğu'nun, *Kaybolan Meslekler ve Son Ustalar* adlı çalışmasında alan olarak Türkiye geneli incelenmiş ve unutulmaya yüz tutmuş meslekleri belirlemiştir. Diyarbakırlığıoğlu'nun, tespit ettiği mesleklerde kullanılan malzemelerin çizimleri de eserinde mevcuttur.

M. Ali Yolcu, *Nevşehir Yöresinde Yaşayan Geleneksel Meslekler* adlı eserinde inceleme yaptığı ilin yaşayan geleneksel mesleklerini derleme yöntemiyle araştırmıştır. Eser üç bölümden oluşmakta ve birinci bölümde, gelenek ve geleneksel meslek kavramlarına açıklık getirilirken sanayi devrimi ve seri üretimin geleneksel meslekler üzerindeki etkileri izah edilmiştir. İkinci bölümde, ham maddesine göre sınıflandırılan 27 geleneksel meslek belirlenmiş ve icracıları ile olan görüşmeler aktarılmıştır. Sonuç bölümünde ise ilde belirlenen mesleklere dair değerlendirmeler aktarılmıştır.

Mahmut Davulcu, Mustafa Tokat ve Selma Yörür tarafından hazırlanan *Antalya'da Yaşayan Geleneksel Meslek, Sanat ve Zanaatlar* adlı kitap, 2015 yılında Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından yayımlanmıştır. Eserin giriş bölümünde, geleneksel mesleklerden söz edilmiş kentleşme olgusu değerlendirilerek bir diğer bölünde Antalya ili tanıtılmıştır. Sonraki bölümde ise halk bilimi araştırmacıları tarafından 2012-2014 yılları arasında Antalya'da SOKÜM il envanteri tespit çalışmaları doğrultusunda gerçekleştirilen alan araştırması sonucunda, bütünü 30 olmak üzere geleneksel meslek, sanat ve zanaat gün yüzüne çıkarılıp incelenmiş ve bunların hepsi eşsiz fotoğraflar ile sunulmuştur.

Adem Öger ve Recep Tek'in editörlüğünü yaptığı *Risâle-i Mûze-dûzluk (Ayakkabıcılık Risalesi)* adlı çalışmada, "Geleneksel Meslek Kavramları ve

Fütüvvetnameler", "Uygurlarda Risâlecilik Geleneği ve Risâlelerin Özellikleri", "Uygurlarda Ayakkabıcılık", "Risâle-i Mûze-dûzluk ve Özellikleri", "Transkripsiyonlu Metinler" başlıkları dahilinde incelenmiştir.

1.2.1.2. Tezler

Türkiye, geleneksel meslekler ve zanaatlar bakımından oldukça zenginlik göstermektedir. Ülkenin çeşitli illeri, kendine has geleneksel meslekleri ve zanaatları ile ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda geleneksel meslekler ve zanaatlar birçok araştırmacının odağında olmuştur. Araştırmacılar bazen de derleme yöntemiyle tespit ettikleri geleneksel mesleklerin ve zanaatların yok olmasıyla karşılaşmışlardır. Geleneksel mesleklerin ve zanaatların yok oluşlarının önüne geçmek, var olan mesleklerin ve zanaatların bilinilirliğini artırmak ve geleceğe aktarmak amacıyla araştırmacılar bu kavramlar etrafında tezler hazırlamışlardır.

Aslıhan Tokat, 2017 yılında tamamladığı *Ankara Kalesi Bölgesindeki Zanaatların Sürdürülebilir Tasarım ve Yerelleşmeye Dayalı Olarak İncelenmesi* adlı yüksek lisans tezinde, bir saha çalışması yürütmüştür. Gelişen endüstriyel üretimin hızla artmasıyla bölgedeki zanaat üretimini ne şekilde etkilediğine dair bilgileri tezinde sunmuştur. Aslıhan Tokat, araştırma bölgesi olan Ankara Kalesi'nde; Naft ustası, makreme ustası, sepet ustası ve bakır ustası olmak üzere farklı alanlarda zanaatkârlar ile görüşmeler yapmıştır. Saha çalışmasının sonucunda ise bu zanaatların sürdürülebilirliğinin desteklenmesi maksadıyla önerilerini sunmuştur.

Aycan Özentürk Tezgel'in, 2008 yılında tamamladığı *Samsun İli'nin Vezirköprü İlçesi'ndeki Geleneksel Meslekler* adlı yüksek lisans tezinde yapmış olduğu araştırmalarda, Vezirköprü ilçesindeki kaynak kişiler ile görüşmeleri neticesinde bölgedeki geleneksel mesleklerin artık eskisi kadar etkili olmadıklarını tespit etmiştir. Tezgel, çalışmasında Âhilik teşkilatı ile Türkiye Esnaf ve Sanatkârları Konfederasyonu'nu kıyaslayarak incelemiş ve bölgenin sahip olduğu geleneksel mesleklerin kaybolmasını küreselleşme sebebine dayandırmıştır. Araştırmasında bölgede icra edilen mesleklerin; Bakırcılık, kalaycılık ve semavercilik olduğunu belirlemiştir ve bu mesleklerin neden eskisi kadar talep görmediği hususlarına değinmiştir.

Ayça Yavuz Aslan'ın, 2006 yılında tamamladığı *Cumhuriyet Döneminde Ankara Kalesi'ndeki Geleneksel El Sanatları* adlı yüksek lisans tezinde, Ankara Kalesi bölgesinde 2006 yılında icra edilen yahut daha önceden icra edilmiş ama sonrasında devamlılık getirememiş meslekleri belirleyerek çalışmasına sınırlılık kazandırmıştır. Aslan, tezinin birinci bölümünde, araştırma bölgesi hakkında bilgileri sunarken diğer yandan bölgedeki gelişmelerin tespit edilen el sanatlarına tesirlerini gözlemlemiştir. İkinci bölümde, geleneksel el sanatı kavramına açıklık getirip abacılık, dabbakçılık, kavafçılık, keçecilik, mazmancılık, mutafçılık, semercilik, sofçuluk gibi el sanatlarının kayboluşuna değinmiş ve bu el sanatlarının neden günümüzde bilinmediğini incelemiştir. Aslan, bölgede icra edilen alemcilik, bakırcılık, bakır işlemeciliği, demircilik, elekçilik, hasırcılık, kalaycılık, kasketçilik, sandıkçılık, sepetçilik, urgancılık gibi el sanatlarının ustaları ile görüşmeler sağlayıp tezinde sunmuştur.

Ayşe Nur Morkoç'un, 2017 yılında tamamladığı *Urartu Devletinde Zanaatkârlar ve Zanaatkârlık* adlı doktora tezi çalışmasında, Urartu Devleti'nin sınırları içerisinde yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmalarında ortaya çıkan ve yazılı belgelerin değerlendirilmesiyle belirlenen zanaat dalı tespit edilmiştir. Bu zanaatlar; Keramik ve çömlekçilik, bezeme, dericilik, dokumacılık, maden işlemeciliğidir.

Buse Aktaş, 2018 yılında tamamladığı *Zanaat Mirasını Dürtmek: Sanatsal Araştırma Yöntemlerini Kullanan Performatif Bir Çıraklık Modeli* adlı yüksek lisans tezinde, kaybolan zanaatlar ile birlikte kültürel birikimin de yitirildiğine değinmiştir. Aktaş, aynı zamanda tezinde bizim de üzerinde çalıştığımız zanaatlardan birisi olan süpürgecilikle ilgili bilgilere yer vermiştir.

Dilan Gültekin Önder, 2014 yılında hazırladığı *Isparta İlinde Yaşayan El Sanatları* adlı yüksek lisans tezinde, Isparta'da yaşayan el sanatları üzerine çalışmıştır. Araştırma sahasında yaptığı çalışmalar neticesinde Önder, şu meslekleri tespit etmiştir: Halıcılık, bakırcılık, yorgancılık, oyacılık, semercilik, at arabası yapımı, dericilik, el işlemeciliği, çorapçılık, keçecilik, ağaç oymacılığı ve kaşıkçılık. Önder, tezinde incelediği el sanatları hakkında bilgi verirken onları yaparken kullanılan malzemelere ve yapım aşamalarına da değinmiştir.

Mustafa Duman'ın, 2011 yılında tamamladığı *Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezinde, Gaziantep'teki geleneksel meslekleri tespit etmiş ve bunların korunmasından ziyade yaşatılması fikri ile tezini hazırlamıştır. Duman'ın tezi, dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, araştırma sahası olarak seçtiği bölgenin tarihi hakkında bilgiler verirken çalışmanın amacı ve önemi gibi konulara da yer vermiştir. İkinci bölümde, geleneksel meslekler üzerine yapılan çalışmaları aktarmış, üçüncü bölümde ise araştırma yönteminden bahsetmiştir. Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde ise "geleneksel" kavramını açıklayıp küreselleşme üzerine fikirlerini aktardıktan sonra Gaziantep'teki yaşayan geleneksel meslekleri tanıtmıştır. Duman'ın, araştırma sahasında tespit ettiği geleneksel meslekler ise şunlardır: Bakırcılık, sedefçilik, kutnuculuk, kilim dokumacılığı, zurnacılık, yemenicilik, küpçülük ve aba dokumacılığı.

Duygu Kiremitci'nin, 2011 yılında tamamladığı *Cumhuriyet Döneminde (2005'ten Günümüze) Bursa Irgandı Köprüsü'ndeki Geleneksel El Sanatları Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezini, Türkiye'de el sanatlarının yeterince bilinmemesi ve tanıtılmamasının nedenleri üzerine giderek tezini oluşturmuştur. Kiremitci, Bursa Irgandı Köprüsü'nde icra edilen; tezhip, hat, ahşap oymacılığı, Bursa bıçağı, çini ve sedefçilik el sanatlarının yapıldığını belirlemiş ve bunlar üzerine araştırmalar yapmıştır.

Ela Taş'ın, 2005 yılında tamamladığı *Van El Sanatları* adlı yüksek lisans tezinde, Van ilinde yaşamış olan kültürlerin bıraktıkları el sanatları ile hâlâ daha yaşamaya devam eden el sanatlarını sınırlılıkları içerisine almıştır. Taş, bölgenin konumunun el sanatlarına tesirinin de fazlasıyla yansıdığını gözlemlemiştir. Bölgede halı dokumaları, üzerlik sanatı, maden işçiliği, semaver yapımı gibi el sanatlarının yaşadığına fakat çömlekçilik ve seramikçilik el sanatlarının yok olmak üzere olduğunu çalışmasında belirtmiştir.

Elif Korkmaz'ın, 2016 yılında tamamladığı *Denizli İli Yaşayan El Sanatları* adlı yüksek lisans tezinde Denizli'deki yaşayan geleneksel el sanatlarının durumunu değerlendirmiştir. Bölgede alan araştırması ve görüşmeler yaparak günümüze

ulaşabilen bakırcılık, çömlekçilik, ayakkabıcılık, bıçakçılık ve dokumacılık el sanatları üzerinde çalışmıştır.

Gökhan Orhantekin'in, 2019 yılında tamamladığı *Uşak'taki Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme* adlı yüksek lisans tezinde, teknolojinin gelişimiyle kaybolan değerlerimizin zamanla toplumumuzu derinden sarsacağının farkında olarak değerlerimizi gelecek kuşaklara aktarmak maksadıyla çalışmasını hazırlamıştır. Orhantekin, tezinde çalışma sahası olarak Uşak'ın geleneklerini devam ettirmeye çabalayan 35 köyünü seçmiş ve bu köylerde 54 kaynak kişiye ulaşmıştır. Bu çalışmanın sonucunda, bölgede yaşatılan 16 geleneksel mesleği tespit etmiş ve bu meslekleri ham madde kullanımına göre kategorize etmiştir.

Fatih Oran, 2020 yılında tamamladığı *Kula'da Son Ustalarıyla Yaşatılan Geleneksel Meslekler* adlı yüksek lisans tezinde, bölgedeki geleneksel mesleklerin son icra eden ustalarını belirlemek ve onları kayıt altına almak maksadıyla tezini oluşturmuştur. Oran, araştırmasında bakırcılık, keçecilik, saraçlık, semercilik ve yorgancılık mesleklerinin yaşatıldığını gözlemlemiş ve bu meslekleri icra eden kaynak kişiler ile görüşerek çalışmasını hazırlamıştır.

Reyhan Şahin'in, 2006 yılında tamamladığı *Edirne Gümrüklerine göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Edirne'de Ticari Hayat* adlı yüksek lisans tezinde, sınırlandırmış olduğu yüzyılın gümrük kayıtlarını incelmiş ve belirlenen yüzyılda Edirne gümrüklerinden ithal ve ihraç edilen ürünlerin kayıtlarını tespit etmiştir. Bizim de araştırmamıza konu olan geleneksel meslek ve zanaat ürünlerinin Edirne ve dış satımda ne kadar talep gördüğü verilerine ulaşmak açısından Şahin'in yüksek lisans tezi, araştırmamız için yararlandığımız bir çalışma olmuştur.

Sevda Çetin, 2020 tarihinde tamamladığı *Osmanlı Devleti'nde İran'dan Gelen Âlimler ve Zanaatkârlar (1500-1750)* adlı yüksek lisans tezinde, tarihi veriler eşliğinde zanaatkârların belirlenmiş olması açısından önemli bir çalışma olmuştur. Çetin, tezinde Osmanlı Devleti'nde zanaatkârlara verilen öneme ve zanaatkârların kültür hayatındaki yerine dair bilgileri sunmuştur. Bu bilgiler eşliğinde, İran'dan Osmanlı Devleti'ne gelen zanaatkârların kimler olduğuna ve geliş nedenleri gibi konuları işlemiştir.

Görülmektedir ki, çeşitli anabilim dallarında zanaatlar, el sanatları ve geleneksel meslekler üzerine tez çalışmaları hazırlanmıştır. İncelediğimiz tezlerin yanı sıra geleneksel meslekler ve zanaatlar üzerine çalışılmış başka tezler de mevcuttur. Elbette bu çalışmaların içerikleri çok ehemmiyetlidir ve çalışmaları hazırlayan her bir araştırmacı için kültürel değerlerin izlerini taşıyan mesleklerin icracı kişileri ile görüşebilmiş ve tanışabilmiş olmak bu araştırmacılar için çok kıymetlidir.

1.2.1.3. Makaleler ve Bildiriler

Gelenek, geleneksel meslek ve zanaat konuları hakkında çeşitli sempozyumlarda bildiriler sunulmuştur, bu konularda akademik dergilerde çok sayıda makaleler yayımlanmıştır. Araştırmamızın sınırlılıkları çerçevesinde gelenek, geleneksel meslek ve zanaat kavramlarının araştırıldığı makalelerin ve bildirilerin birçoğu incelenmiştir.

Mücella Kahveci'nin, 1998 yılında yayımlanan "*21. Yüzyıla Girerken Geleneksel Türk El Sanatları*" adlı makalesinde, geleneksel el sanatlarının birer kültürel miras olmasından söz ederken uzun yıllar Türk el sanatı mı yoksa zanaat mı olduğu hususundaki tartışmalar sürerken aslında zaman kaybedildiğine değinir. Kahveci, makalesinde Türk el sanatlarının bugününe dair gözlemlerini aktarırken karşılaştığını sorunlara nasıl çözümler üretilmesi gerektiği üzerine de fikirler vermiştir.

Ruhi Ersoy'un, 2006 yılında Türkbilig dergisinde yayımlanan "*Gelenek/Değişim ve Kıbrıs'ta Türk Kimliği*" adlı makalesinde, "Gelenek" kavramını kapsamlı bir şekilde açıklar ve makalenin devamında "Gelenek ve Kültür" kavramlarının ilişkilerine değinir. Ersoy'un makalesinde, geleneksel mesleklere dair bilgiler bulunmamaktadır fakat gelenek kavramını açıklaması yönünden faydalandığımız bir makale olmuştur.

Mustafa Açа'nın, 2015 yılında Uluslararası Türk Dünyası Kültür Araştırmaları Dergisi'nde yayımlanan "*Meslek Folkloru Araştırmaları Tarihine Bir Bakış*" adlı makalesinin girişinde, "Meslek folkloru" teriminin neleri kapsadığından söz etmektedir. Açа, dünyadaki meslek folkloru çalışmalarının gelişim süreçlerini

incelemiştir ve bu konu üzerine yapılan ilk araştırmaların kültürel ve ideolojik ilişkilerinin bulunduğunu tespit etmiştir. Türkiye'deki meslek folkloru araştırmalarını da açıkladıktan sonra hem dünyadaki hem de Türkiye'deki çalışmaları değerlendirmiştir.

M. Öcal Oğuz, 2002 yılında Milli Folklor dergisinin 54. sayısında yayımlanan *"Ulusal Kalıtın Küreselleşmesi ve Türk El Sanatları"* adlı makalesinde, kültürel kalıtın, ülkelerin kimliklerini yansıtan kavramlar olduğundan bahsederken el sanatlarında da kültürel kalıtların taşındığı bir olgu olduğundan söz etmektedir. Oğuz, halk kültürünün ürünleri olan el sanatları ürünlerinin de kültürün yani ulusal kalıtın küresele kazandırılması maksadıyla planlamalar yapılması üzerine olan fikirlerini makalesinde belirtmiştir.

2005 yılında Milli Folklor dergisinin 66. sayısında yayımlanan, Halide Sarıoğlu'nun *"El Sanatlarını Milli Değer Olarak Algılamak"* adlı makalesinde; el sanatlarının geçmişten günümüze bir köprü kurduğunu düşünmektedir ve el sanatlarını birer maddi miras olarak görmektedir. Halide Sarıoğlu makalesinde, toplumda el sanatlarına gereken önemin verilmesi için neler yapılabileceğine dair fikirler sunmuştur.

M. Öcal Oğuz'un, 2008 yılında Milli Folklor dergisinin 77. sayısında yayımlanan "*UNESCO ve Geleneğin Ustaları*" adlı makalesinde, UNESCO'nun somut olmayan kültürel mirasları korumak için geleneksel meslek ve sanatların icracı kişilerinin yok olmaması adına ve bu kişilerin geleneği aktarmasında bir sorunla karşılaşmaması için Yaşayan İnsan Hazineleri sisteminden bahsetmektedir.

Ali Duymaz ve Halil İbrahim Şahin, 2010 yılında Milli Folklor Dergisi'nin 87. sayısında yayımlanan "*Meslek Folkloru Kapsamında Geleneksel Mesleklerdeki Pir İnancı ve Hikâyeleri Üzerine Bir Değerlendirme*" adlı makalesinde, ilk önce "Meslek folkloru" kavramı açıklanmıştır ve Türkiye'de meslek folkloru üzerine yapılan bazı çalışmalara yer verilmiştir. Duymaz ve Şah, belirli meslek gruplarının kendi içlerinde oluşturdukları bir "Meslek pîri" olduğunu ve bu pîrlerin, meslek gruplarının özelliklerini belirlediklerinden söz ederler, özellikle geleneksel mesleklerde pîr inancının kuvvetli bir şekilde tesirinin hissedildiğini, bu meslekleri icra eden kişileri

de şekillendirdiğini ifade eder. Duymaz ve Şah'ın, birlikte hazırlamış oldukları bu makalede, geleneksel meslekler üzerine farklı bir bakış açısı ile yaklaşılmış eşsiz bir araştırma olmuştur.

Kadriye Hayır'ın, 2021 yılında Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi'nin 1. sayısında yayımlanan "*Şehrengizlerde Bahsi Geçen XVI. ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Meslekleri"* adlı makalesi de geleneksel meslekler üzerine olan araştırmamız için incelenmeye değer bir makaledir. Kadriye Hayır, makalesinde XVI. ve XVIII. yüzyıl Osmanlı toprakları içerisinde yazılmış şehirlerin güzelliklerini ve aynı zamanda sosyolojik yapılarından da bahseden şehrengizlerden birkaçını incelemesine eklemiştir. Belirlediği şehrengizlerin içerisinde, Edirne şehrini kapsayan Mesihi, Kerimî, Neşatî ve Yahya Beg'in Edirne şehrengizlerini tahlil edip Osmanlı'daki meslekleri incelemiştir. Bizim de tezimizde incelediğimiz geleneksel meslekler açısından, bu mesleklere yazılı kaynaklarda erişebilmiş olmak adına bu makale araştırmamız için önem taşımaktadır.

Araştırmamızda bahsedilen makalelerden ziyadesiyle faydalanılmıştır. Makalelerin kimisi geleneksel meslekleri ve zanaatları tamamen konu edinmiştir kimi makalelerde ise bazı mesleklere değinilmiştir. Yayımlanmış bu makalelerin her biri önemli çalışmalar olup bunların devamında tezimizde yararlanmadığımız fakat literatür araştırmalarımız esnasında geleneksel meslek ve zanaatlar kapsamında hazırlanmış birçok makale ile karşılaşılmıştır.

1.2.2. Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler Üzerine Yapılan Çalışmalar

Ayşe İlay Ekmekçi'nin, 2010 yılında tamamladığı *Edirne'de Zanaatlar* adlı yüksek lisans tezi, giriş ve sonuç kısımları hariç üç bölümden oluşmaktadır. Tezin birinci bölümünde, Edirne'nin tarihi hakkında bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümünde, "Sanat" ve "Zanaat" kavramları üzerine çeşitli görüşlerin yer aldığı bilgiler bulunmaktadır. Üçüncü bölümde ise Edirne'deki zanaatlar tespit edilmiş ve bu zanaatların ustaları ile görüşmeler sağlanmıştır. Ayşe İlay Ekmekçi, Edirne'de; Edirnekâri, süpürgecilik, misk sabunu, iplik zanaatı, çinicilik ve taş işçiliği

zanaatlarının icra edildiğini tespit etmiştir fakat tezin içindekiler bölümünde bu zanaatları o dönemde hâlâ yaşayıp yaşamadığına dair bir ayrı başlık oluşturmamış olmasından dolayı belirlediği bütün zanaatların aktif bir şekilde sürdürüldüğü zannedilmektedir. Oysa, İlay Ekmekçi'nin tezinde tespit ettiği iplik zanaatçılığı başlığı altında incelediği dokumacılık mesleği için bir kaynak kişi ile görüşmüş olmasına rağmen bu zanaat icra edilmemektedir. Tezin araştırma yöntemi olarak belirtilen kaynak kişiler ile görüşülüp onlara sorular yönelterek bilgiler aktaracağından bahsederken çinicilik zanaatına dair bilgiler verdiği bölümde, çinicilik üzerine herhangi bir kaynak kişisiyle görüşülmediği anlaşılmaktadır. Tezin sadece sonuç ve öneriler kısmında Edirne'de yok olmuş zanaatlara değinilmiştir. Edirne'de artık kispet, talika yapan ustaların olmadığından bahsedilmiştir. Ayşe İlay Ekmekçi'nin, çalışmasını üzerinden on yıl gibi bir süre geçmiştir. Bizim araştırmamızda ise günümüzde, Ekmekçi'nin Edirne'de yok olmuş zanaatlar içerisinde bahsettiği kispet ve talika yapan ustalara ulaşılmıştır. Diğer yandan Ekmekçi'nin çalışması, araştırmamıza çok önemli katkılar sağlamıştır.

Edirne'de geleneksel meslekler ve zanaatlar üzerine yapılmış araştırmaların yetersiz olması sebebi ile bizler de bu konu üzerine araştırmamızın temelini oluşturduk. Araştırmamızda, belirlediğimiz her geleneksel meslek ve zanaat için mümkün olduğunca fazla kaynak kişi ile görülmüştür. Kaynak kişisine ulaşamadığımız meslek ve zanaat kollarına da ayrı bir başlık oluşturulmuş ve bunlar yok olmuş meslek ve zanaatlar adı altında incelenmiştir. Böylelikle karışıklığa mahal verilmemiştir.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMA KONUSU İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE GELENEĞİN DÖNÜŞÜMÜ

2.1. ZANAAT NEDİR, NE DEĞİLDİR?

İnsanoğlu yaşamını idame ettirebilmek ve temel gereksinimlerini karşılayabilmek maksadıyla yaşantısına pratikler kazandıracak birçok alet edevat, ürün üretme çabası içerisinde olmuştur. Veblen, insanın yaratılışında kendisine bahşedilmiş olan merak duygusunun getirisi olarak sürekli emek harcayarak bir şeyler üretme ve kültürün de etkisiyle tecrübe olarak adlandırdığımız, biriken bilgi ile birtakım ürünler meydana getirdiğini belirtmektedir.[57] Nasıl ki Malinowski, ihtiyaçlar teorisi üzerinden kültürlerin oluşmasını, bireyin biyolojik ihtiyaçlarından kaynaklanan ve bu ihtiyaçları karşılamaya yarayan bir olgu[58] olarak görmekteyse tıpkı zanaatta insanların birtakım ihtiyaçlarının karşılanması sonucunda ortaya çıkan nesneleri kapsamaktadır.

Zanaatların şekillenmesi her bir ihtiyacın karşılanması doğrultusunda gerçekleşmektedir. Engels'in, insanın evrimini antropolojik olarak incelediği araştırmasında aslında zanaatların da bir başlangıç evresi olduğuna ve ilk öncelikle alet yapımı ile başlayan evre sonrasında biriken bilgi ve tecrübeyle aletlerin işlevsel hale getiriliğinden bahsetmektedir.[59] Elbette insan, bu süreçte önceliğini oluşturacak ve temel ihtiyaçlar hiyerarşisi çerçevesinde öncelikle fizyolojik ihtiyaçlarını ve güvenlik ihtiyacını gidermek isteyecektir. Bu nedenlerden dolayı insan, fizyolojik ihtiyacını karşılamak için beslenmesi gerekecek ve bu sebeple besini elde etmek için alet, silah gibi ürünlerin yapımında madeni işleyecektir ve besinlerin tüketimi için

---

[57] Thorstein Veblen, The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Arts, New Jersey, USA: Transaction Publishers, 1990, s. 260.

[58] Jerry D. Moore, *"Kültür Teorileri Antropoloji 'deki Başlıca Teori ve Teorisyenler"*, çev. A. Erkan Koca, 1. Baskı, Atıf Yayınları, Ankara 2015, s. 174-175.

[59] Friedrich Engels, *Maymunun İnsanlaşma Sürecinde Emeğin Rolü*, çev. Belirtilmemiş, Yorum Yayınları, İstanbul, 1993, s. 25.

çanak çömlek üretecek, güvenlik ihtiyacını karşılamak için kendisine bir barınak inşa edecek ve kendini dış etkenlerden korumak için giysi üretecektir. Nihayetinde insan, bütün bu evreleri geçirirken maddeleri tanımıştır ve o işe karşı bir tecrübe geliştirmiştir.

Zanaat kavramı, "*İnsanların maddeye dayanan gereksinimlerini karşılamak için yapılan, öğrenimle birlikte deneyim, beceri ve ustalık gerektiren iş*." ve "*El ustalığı isteyen işler*."[60] ifadeleriyle tanımlanmaktadır. Kelime Arapça olup ṣin'āat > ṣan'āat kavramları dilimizde zanaat olarak kullanılmaktadır. Nişanyan, kelimenin değişiminin 1930'lu yıllardan sonra gerçekleştiğini ve kelimenin "z" ile yazılışının "san'at" sözcüğünden ayrıştırma amacına yönelik kullanıldığını belirtmektedir.[61] Richard Sennett, "*Zanaatkâr"* adlı kitabında, zanaatkârlığın yüksek ve gelişmiş bir derecede kişinin o işe becerisi olması gerektiğini ve yapılan bir ölçüme göre de kişinin usta olabilmesi için on bin saatlik bir tecrübeye sahip olması gerektiğini belirtmektedir.[62] Tanımlamalardan da anlaşılmaktadır ki zanaatlar, belli bir emek ve zaman sarf edilerek meydana gelmekte bunun yanı sıra bir de o işe karşı bir becerinin, yeteneğin olması gerekmektedir.

"Zanaatkâr" kavramını Kergoat, "*ellerin kafadan daha çok çalışması*"[63] olarak tanımlamaktadır fakat bu görüşün, "zanaatkâr" olarak tanımladığımız kişiler için uygun olmadığı düşüncesindeyiz. Nitekim bu kişiler yaptıkları işte, elbette el becerilerini daha çok kullanmaktadırlar. Bir beceri ve üstün yetenek ancak zihnen fikirleri iyi yönetmek ile gün yüzüne çıkarılır ve zanaatkârlar da bunu çok iyi başarmıştır. Bunlar kendilerini zanaatlarına adamış kişilerdir. Peki, "Zanaatkâr kimlere denir?" diye düşündüğümüzde zihnimize birden çok tanım gelmektedir.

---

[60] Türk Dil Kurumu, "*Zanaat Kelimesi", https://sozluk.gov.tr*, (21.05.2021).

[61] Sevan Nişanyan, *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, 2. Baskı, Adam Yayınları, İstanbul 2003, s.168, 500.

[62] Richard Sennett, *Zanaatkâr*, çev. Melih Pekdemir, Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2009, s. 33.

[63] Prisca Kergoat, *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, çev. Gülnur Acar Sevcan, 1. Baskı, Dipnot Yayınevi, 2015, s. 366.

Sennet, "Zanaatkâr" denilince insanların akıllarına hemen *"... dükkanın içerisinde, çevresinde çırakları ve aletleri olan yaşlı bir adam*" ın geldiğini vurgular fakat ona göre bir orkestra şefi de zanaatkardır çünkü hepsi işini iyi yapmaya kendilerini adamışlardır.[64]

Araştırmalarımız esnasında, "Zanaat", "Sanat" ve "El sanatı" kavramlarının kimi zaman birbiri yerine kullanıldığını ve bir karmaşa içerisinde olup bu kavramların tam olarak neleri niteliğine dair bilgilerin birbirine girmiş olduğunu görmemek mümkün değildi. Bazı akademik çalışmalarda, kimi zanaatların sanat kimi zanatların ise el sanatı olarak adlandırılması işleri daha da ayrıştırılamaz hale getirmekte ve bir kargaşa oluşturmaktadır.

"Sanat" kelimesi, Arapça "san'at" kelimesinden türemiş ve sözlükte, "*Bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık*", "*Belli bir uygarlığın veya topluluğun anlayış ve zevk ölçülerine uygun olarak yaratılmış anlatım", "Bir şey yapmada gösterilen ustalık", "Bir meslekte uyulması gereken kuralların tümü*"[65] olarak açıklanmaktadır. "El sanatları" kelimesi ise sözlükte, "*El tezgâhlarında bir yardımcı araç kullanarak yapılan işlerin hepsi.*"[66] şeklinde ifade edilmektedir.

Prof. Dr. Hatice Örcün Barışta, "Zanaat" kavramı ile ilgili olarak "*Cumhuriyet Dönemi Halk Plastik Sanatları*" adlı kitabında, zanaat kelimesinin makineleşme süreci ile beraber el becerisi gerektiren işleri icra eden ustaların değer kazanmasıyla birlikte, yapılan işlerin zanaat kelimesi yerine sanat kelimesi ile ifade edilmesine neden olduğunu düşünmektedir. Bu adlandırılma sorununun ilk başlarda zanaat kelimesinin kullanımının, el sanatlarına dönmesiyle başladığını ve nihayetinde sadece sanat kavramının kullanılmasına dönüştüğünü belirtmektedir.[67]

---

[64] Richard Sennett, *a.g.e.*, s. 31-32.

[65] Türk Dil Kurumu, "*Sanat Kelimesi*", https://sozluk.gov.tr, (21.05.2021).

[66] Türk Dil Kurumu, "*El Sanatları Kelimesi*", https://sozluk.gov.tr, (21.05.2021).

[67] Hatice Örcün Barışta, "*Cumhuriyet Dönemi Halk Plastik Sanatları*", Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2015, s. 15.

Prof. Aydın Uğurlu, "Sanat", "El sanatı" ve "Zanaat" terimlerinin içerisinde bulunduğu karmaşayı şu cümleleriyle açıklık getirmeye çalışmıştır:

"Sanat" ve "El sanatı" gibi sözcükler, Türkçede teknolojisi gelişmiş olan ülkelerin anlatımı doğrultusunda anlam kazanmıştır. Kullandığımız "Sanat" sözcüğü, Arapça "San'a" kökündendir. Anlamı, yaratıcılık istemeyen zekâ ve beceri ile oluşturulan "zanaat" dediğimiz ameli uğraşları kapsar. Araplar, sanat sözcüğünü bu günkü anlamı için "fen" sözcüğünü kullanır. Bir ara bizde de Güzel Sanatlar için fen'in çoğulu "Fünun-u Nefise" daha sonra "Sanayi-i nefise" kullanılmıştı. Farsça sanat karşılığı "hüner"dir. Eski Türkçede, güzel sanat dışında uğraş veren kunduracılık, demircilik, saraçlık ve benzeri zanaat erbabı kişilere "ehl-i hiref", mesleklere "hirafet" sözcükleri kullanılırdı. Görülüyor ki Türkçede sanat, güzel sanat, el sanatı, zanaat türü sözcüklerin anlam ve kapsamları net değil."[68]

Erdal Ünsal, "*Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi*" adlı makalesinin, "Sanat-Zanaat" başlığında bu iki kavramı tanımları ile karşılaştırmıştır:

"Sanat, insanın doğaya, dünyaya, kendisine gibi tüm çevresiyle oluşturduğu iletişim, bağlantı ve bildirişim yöntemlerini de kapsayan kendine özgün edinimlerdir ve yaratım süreci tümüyle özeldir. Bu edinimler, sanatçının kendisiyle giriştiği mücadelenin deneyimleri yoluyla elde edilir ve hiçbir araca, malzemeye tahakkümü yoktur. Faydacı ya da fiziksel bir çıkar ya da işlev gütmez. Sanat tarihi boyunca, dolaylı ya da dolaysız yararcı nitelik yüklenmeye çalışılmasına karşın bu nitelik hiçbir zaman sanat ve sanatçı tarafından içselleştirilmemiştir. Bir meslek olarak yapılanmamış ve bu uğurda meslek olarak yapılanmanın özgürleşmeyi engelleyici niteliği nedeniyle mücadele vermiştir. Zanaat ise faydacı bir amaç güden, kuralları, teknikleri, araçları ve ritüelleri olan meslek niteliğine sahip üretim biçimidir.

---

[68] Aydın Uğurlu, "El Sanatları Örneklerinde Kalite ve Değerlendirme Ölçütleri", Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, *Üniversitelerde El Sanatlarına yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu*, İzmir 1922, s. 441.

Kuralları belirleyen, ortaya çıkan nesne ve bu nesnenin üretildiği malzemedir. Sanatın aksine araca, malzemeye tahakkümü vardır.''[69]

Shiner, "*Sanatın İcadı*" adlı kitabında, XVIII. yüzyıldan önce "Sanatçı" ve "Zanaatçı" terimlerinin birbirleri yerine kullanıldığı söylemektedir. "Sanatçı" kelimesi yalnızca ressamlar ve besteciler için değil aynı zamanda ayakkabıcılar, at arabası tekerleği yapımcıları gibi meslekleri icra edenlerin de birer sanatçı olarak adlandırıldığından bahsetmektedir.[70]

Bütün bu tanımların ardından "Zanaat", "Sanat" ve "El sanatları" kavramları birbirleri yerine kullanılsa da bu kavramların hizmet ettikleri asıl gayeler farklıdır. Bu kelimelerde, anlam kargaşasının yaşanmasındaki en belirgin husus, hepsinin el ile icra ediliyor oluşu olabilir. Elif Tuğba Doğan, zanaatkârlığın Endüstri Devrimiyle değiştiğini ve ürünlerin bu devrimden sonra seri bir şekilde üretilmesiyle yegâne olma özelliğini kaybettiğini düşünmektedir. İnsanların zanaat ürünü denildiği zaman, "*geçmiş zamana ait bir üretim tipini*" algıladıklarını belirtmektedir. Bunun sebebini, günümüzdeki üretimin fabrikalaşma sistemi ile tek tip ürünlerin piyasaya egemen olmasına bağlamaktadır.[71] Zanaat, kimi zaman da toplumların sosyo-kültürel hayatları hakkında bilgi edinmeyi sağlayan bir üretim türüdür.[72] Zanaatkâr ait olduğu toplumun kültürünü, kimi zaman bilinçli kimi zaman ise bunun farkında olmadan zanaat ürünlerinde ait olduğu toplumun kültürel izlerini yansıtır.

Sonuç olarak, "Zanaat", insanın ihtiyaçlarından doğan ve ona pratikler sunan, nesnelerin zamanla kazanılan bilgi, tecrübe ve el becerisi ile birlikte işlenerek üretilmesidir. "Zanaatkâr" ise, icra edeceği işi bireysel olarak öğrenebildiği gibi bir

---

[69] Erdal Ünsal, "Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 20, Sayı 1, Haziran 2018, s. 117.

[70] Larry Shiner, *Sanatın İcadı*, çev. İsmail Türkmen, 6. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2020, s. 24.

[71] Elif Tuğba Doğan, *Dünden Bugüne Zanaatkârlık: Cam İşçiliği Örneği*, 1. Baskı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2013, s. 16.

[72] Nurçin Seymen Aksu- Yelda Aydın Türk, "Geçmişten Günümüze Zanaat ve Zanaat Mekânları: Trabzon Kenti
Örneği ", *Art-Sanat Dergisi*, Sayı 15, 2021, s. 320.

usta-çırak sistemi içerisinde tecrübelerin aktarımıyla da öğrenmiş olan kişidir ve bu kişiler zanaatlarını kusursuz bir şekilde ortaya çıkarmak için uzun zaman emek sarf etmektedirler.

2.2. GELENEK NEDİR?

Araştırmamızın temelini oluşturan "Geleneksel meslekler" kavramını izah etmeden evvel, "gelenek" kavramını açıklamakta fayda görüyoruz. "Gelenek" kelimesi için sözlüğe baktığımızda, "*Bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlar, anane, tradisyon*" [73] şeklinde açıklanmaktadır.

Kelimenin Latincesi, "Devretmek" manasına gelen "Tradition" kelimesinden türemiş olup Batı kültüründe Hristiyan öğretilerini her nesile devrederek sürekli bir aktarma eylemi için kullanılan bir anlamı ifade etmektedir.[74]" Gelenek" kelimesinin anlamını sınırlandırmak güç olsa da birçok araştırmacı bu kelimin kapsamında çalışmalar yapmış ve fikirler beyan etmiştir.

Sedat Veyis Örnek'in, *Etnoloji Sözlüğü*'nde "gelenek" kelimesi, "*Bir toplulukta kuşaktan kuşağa geçen kültür mirasları, alışkanlıklar, bilgiler, töreler ve davranışlar. Sözlü ve yazılı olmak üzere iki kısma ayrılır. Gelenekler çoğu zaman toplumun gelişmesini engelleyici niteliktedir ve çok ağır değişirler.*" [75] şeklinde açıklanmaktadır. Gordon Marshall *Sosyoloji Sözlüğü*'nde, "gelenek" kelimesi için bireyler tarafından yaygın bir biçimde benimsenmiş olan norm ve değerlerin süreklilik göstermesi durumu olarak söz etmektedir.[76]

---

[73] Türk Dil Kurumu, *"Gelenek Kelimesi", https://sozluk.gov.tr* , (23.05.2021).

[74] Adnan Aslan, "Gelenek ve Felsefesi", *Eskiyeni Dergisi*, Sayı 16, 2010, s. 6.

[75] Sedat Veyis Örnek, *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1971, s. 94.

[76] Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 258.

Dursun Yıldırım, bir milletin ortak paydada buluşup ve kabul edilmiş olan değerleri ortaya çıkardıkları zaman bunun mutlaka bir gelenek ile bütünleştirileceği kanısındadır. Bir gelenek ancak fertlerin ihtiyaçlarına belli bir ölçüde fayda sağladığı vakit yaşatılacak ve aksi takdirde milletler geleneği devam ettirmeyi bırakacak, nihayetinde de gelenek fonksiyonunu yitirmeye mahkûm olacaktır.[77] Anlaşılmaktadır ki, gelenekte temel olan ilke pragmatik olması ve fayda sağlamasıdır. Bu ilkelerden mahrum olduğu esnada, geleneğin sürdürülebilirliği tehlikesi ile karşılaşılmaktadır.

İnsan, ait olduğu topluma uyum sağladığı esnada bir kitlenin üyesi ve fertlerinden birisi olmaktadır. Zira kişi kendini toplumdan ne vakit uzaklaştıracak ve uyum içine girmekten kendini alıkoyacak olursa toplumun ortak değerleri ve geleneklerinden bihaher olacaktır. Benedict'in, "*Doğumdan itibaren içinde doğulan gelenekler kişinin deneyim ve davranışlarını biçimlendirir.*"[78] sözünden hareketle bir toplumun gelenekleri o toplumun ferdi için artık yazılı olmayan bir kural hükmünde olmaktadır. İnsan, doğup büyüdüğü toprağın geleneklerinin izlerini taşıyan ve bu aktarımı geleceğe aktaran bir aracı konumundadır. Elbette toplumun bütün fertleri, gelenek dediğimiz kavramların çizgilerine uymakla yükümlü değildir lakin o geleneği benimseyenler için gelenek onların eylem ya da inançlarının diğer parçaları kadar son derece canlı ve hayatidir.[79] Gelenek, aslında sadece eskinin öğretileri değildir. Gelenek, nihayetinde sürekli bir devridaim içerisinde olan dinamik bir yapıdadır.

Bir de şöyle bir hadise vardır ki, toplumumuzda "gelenek" ve "kültür" kavramlarının kimi zaman birbirleri yerine kullanılmasında beis görülmemektedir. Fakat bu iki kelime de bilim dilinde ayrı anlamları ifade etmektedir. Turhan, "kültür" kavramının, fertler için hayati bir kıymeti olan ve fertlerin yahut grupların hayatında mühim bir yer tutan bir olgu olmasından söz ederken "kültürün" maddi ve manevi kültür olarak ayrıştırılarak tanımlanmasını kültür kavramını basitleştirmek olarak

---

[77] Dursun Yıldırım, "Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler", *Milli Folklor Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 1989, s. 16-18.

[78] Ruch Benedict, *Kültür Örüntüleri*, çev. Mustafa Topal, Öteki Yayınları, Ankara 1998, s. 24-25.

[79] Aliye Çınar, "Din Ahlak ve Gelenek", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt 1, Sayı 3, 2005, s. 75.

görmektedir.[80] Kitlelerin gelenekleri ise kültürlerinin şartladığı davranış kalıpları olarak nitelenmektedir.[81] Bununla birlikte kültür, ferdin yaşamını çepeçevre kapsarken gelenek ise kültürün unsurlarının bir araya gelmesiyle oluşmuş öğretilerdir.

Özellikle kimi zaman bazı toplumların ve milletlerin gelenekleri ne kadar eski gibi görünse de aslında bu husus irdelendiği zaman kimi geleneklerin icat edilmiş bir gelenek olduğu gerçeğiyle karşılaşılır.[82] İcat edilmiş gelenekler, yeni durumlara uyarlanmış ve eski durumları akla getiren bir forma büründürülmüştür, tekrarlanarak toplumların kendilerine bir geçmiş inşa etme isteklerinden vuku bulmaktadır.

"Gelenek" kavramını nihayetlendirecek olursak; toplumların kendilerine has özelliklerini barındırması hususunda gelenekler, bir miras olarak görülmektedir ve toplumlar için gelenekleri kutsaldır. Gelenek, geçmişin izlerini geleceğe taşıyan bir aracı olup bu izleri günümüze aktarsa da geleneklerin değişmesi ve değiştirilmesi güç bir hadisedir. Fakat gelenek zamanın seyri içerisinde, kendisini güncelleştirip gelecekteki yerini almak için durumların getirdiği şartlara göre yeniden şekillenir.

2.3. GELENEKSEL MESLEK VE GELENEKSEL MESLEKLERİN SINIRLILIKLARI

İnsanoğlu yaşamını idame ettirebilmek için belirli ihtiyaçlara gereksinim duyduğundan söz etmiştik. "İhtiyaç icadın anasıdır." sözünden hareketle, insanların gereksinimlerinin hiçbir zaman son bulmaması hadisesi sebebiyle de icatlar sürekli devam etmekle yükümlü olan bir olgu haline gelmiştir. İnsanlığın ilk evrelerinde, avcılık ve toplayıcılık sürecinde insanların ihtiyaçları doğrultusunda temel icatlar meydana gelirken ilerleyen süreçlerde icatların, gereksinimleri karşılaması dışında insanın yaratıcılık yönüyle birleşmesinden doğan yeni gereksinimleri de ortaya çıkarmıştır. Misal, insanın yeme içme ihtiyacından kaynaklanan çanak çömlek yapımı zamanla insanın yaratıcılık becerilerini kullanıp icat ettiği aletleri ve eşyaları

---

[80] Mümtaz Turhan, *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1987, s. 44-45.

[81] Nermin Erdentuğ, *Sosyal Adet ve Gelenekler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1977, s. 12.

[82] Eric Hobsbawm-Terence Ranger, *Geleneğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin, 2. Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul 2013, s. 1-3.

güzelleştirme güdüsü ile beraber bu ürünlerin süslenmesiyle göze de hitap etmesini sağlamıştır.

Böylelikle, bireyin ihtiyaçlarının çeşitliliği zamanla artış gösterirken bu ihtiyaçların tedarik edilmesinde yetersiz kalınmıştır. İlkel toplumlardan itibaren her fert kabiliyetinin imkân sağladığı ölçüde, bir ürün üretmiş ve ürettiğinden gereksinim duymadığı kadarını da başka ürünlerle değiştirme yolunu seçmiştir. Bu hadise toplumun her bireyi arasında iş bölümünün gerçekleşmesini tetikleyerek meslek dallarının oluşmasına imkân sağlamıştır ve zamanla kişi mesleğinde uzmanlaşmıştır.[83] Bireylerin temel ihtiyaçları haricinde, zaruri ihtiyaçlarının doğrultusunda meydana gelen meslekler bireyin ait olduğu toplumun yaşam biçimini yansıtmaktadır ve bununla birlikte ait olunan toplumun izlerini, sosyal ve kültürel yapısının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.[84]

Bir önceki başlıkta, "geleneksel meslek" kavramını açık bir biçimde izah edebilmek için "gelenek" kelimesi üzerine düşüncelerimizi belirtmiştik. Kavramın daha belirgin bir biçimde anlaşılması için "meslek" kelimesinin de neleri işaret ettiğini izah etmekte fayda görmekteyiz.

"Meslek" kelimesi, Arapça "süluk" kökünden türetilmiştir ve "*Yol, tarik, gidiş, tarz, her adamın dünyada yaşamak ve geçinmek için tuttuğu iş, tabi olduğu sınıf.*" anlamlarına gelmektedir.[85] Kelimenin sözlükteki tanımı ise"*Belli bir eğitim ile kazanılan, sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara yararlı mal üretmek, hizmet vermek ve karşılığında para kazanmak için yapılan kuralları belirlenmiş iş.*" [86] şeklindedir.

Meslekler, insanların yaşamlarını sürdürdükleri sosyal yapıları içerisinde gelişir ve toplumla etkileşimin sağlanmasına katkıda bulunmasının yanı sıra bireylerin

---

[83] Zeynel Dinler, *İktisada Giriş*, Ekin Kitabevi, 15. Baskı, Bursa 2009, s. 22.

[84] Bayram Ürekli-Hüseyin Muşmal, ""Geçmişten Günümüze Meslekler", *Konya Ticaret Odası İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı*, 2015, s. 29.

[85] Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî,* İdeal Kültür Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul 2014, s. 1039.

[86] Türk Dil Kurumu, "*Meslek Kelimesi", https://sozluk.gov.tr*, (26.05.2021)

de ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerinde bir araç olmuştur. Böylelikle bu durum, toplumlarda farklı meslek dallarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.[87]

" Gelenek" ve "meslek" kavramlarına verdiğimiz bilgiler dâhilinde açıklıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu bilgilerin doğrultusunda, "geleneksel meslek" pekâlâ bizlere neyi çağrıştırmaktadır ve geleneksel mesleklerin sınırlılıkları nelerdir? Gelenek kavramından hareketle, geçmişten geleceğe taşınan kıymetli öğretiler olan gelenekler bir meslek dalının içerisinde harmanlanıp ilgili mesleğin usta-çırak ilişkisi içerisinde, bilgilerin aktarıldığı ve el emeğinin ön planda tutulduğu aynı zamanda kültürel mirasın taşınmasında da etkin olan toplumların zevk ve estetik anlayışlarını da yansıtan meslekleri geleneksel meslek olarak tanımlayabiliriz.

Geleneksel mesleklerin, geçirdikleri evreleri anlayabilmek ve tanımlayabilmek için aslında insanlığın geçirdiği aşamaları incelemek yeterli olacaktır. Zira insan var olduğu müddetçe, birtakım gelenek inşa etmiştir ve onun çizgisinde kendisini şekillendirmiştir. Gelenekler, onlara ihtiyaç duyulduğu ölçüde devam ettirilmiştir. Onlar da tıpkı bir insan ömrü gibidir; doğar, büyür ve ölürler. Toplum üzerindeki etkilerini yitirdikçe her geleneksel meslek yok olma tehlikesi ile yüzleşmektedir. Her bir geleneksel mesleğin inşa süreci, başlangıcından son evresine kadar elbette ki değişimlere uğrayacaktır ve ilk evresinden son evresine kadar sürekli bir değişim içerisinde olacaktır. Günümüze kadar herhangi bir geleneksel mesleğin değişime uğramamış olması kaçınılmazdır. Zira toplumdaki değişimlere ve bunun getirisi olan gelişmeler ile bir senkronizasyon kuramayan geleneksel meslekler ait oldukları toplumlarda unutulma hadisesiyle karşılaşacaktır.

Geleneksel meslekler olarak adlandırdığımız meslek dallarının, diğer iş kollarından ne gibi farklılıkları olduğunu ancak geleneksel mesleklerin sınırlılıklarını belirlediğimiz takdirde açıklığa kavuşacaktır. Geleneksel meslekler haricinde, toplumda uğraşılan diğer meslek dallarının ortak nitelikleri onların içerisinde *"bireysel yaratıcılık, geleneğe dayalı bir usta-çırak ilişkisi, sanatsal bir kaygının olmayışı ve bu*

[87] Ferhat Arslan-İlker Mümin Çağlar-Cengiz Gürbıyık, "Kültürel Miras Kapsamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler: Turgutlu Örneği", *Studies Of The Ottoman Domain*, Cilt 7, Sayı 13, Ağustos 2017, s. 213.

mesleklerin bize bizi anlatmayışını" [88] gözlemlemek mümkündür. Geleneksel mesleklerin ortak nitelikleri ise, onların uzun bir süre gelişim göstermiş olması, mesleği öğreten bir usta ve aktarılan bir çırağın olmasıdır. Bunun yanı sıra meydana geldiği toplumun kültürel izlerini taşıması, o toplumun kendine has güzelliklerini kendi bünyesinde harmanlaması ve bütün bu hususların el emeği ile yapılıyor oluşu geleneksel mesleklerin sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

2.4. "AHİLİKTEN ESNAFLIĞA" GELENEĞİN TARİHÎ DÖNÜŞÜMÜ

Ahilik konusuna değinmeden önce, "Ahi" kelimesinin etimolojik olarak neler ifade ettiğine bakmak gerekmektedir. Ahilik üzerine çalışmalar yapmış araştırmacıların bu kelime üzerinde ortak düşünceye varamadıklarını yaptığımız incelemeler sonucunca görmekteyiz. Bir kısım araştırmacı kelimenin, Arapça "kardeşim" anlamına geldiğini savunurken diğer bir kısım araştırmacı ise kelimenin, Eski Türkçedeki "eli açık, cömert" anlamına geldiğini savunmaktadır. Araştırmalarını Ahilik üzerine yoğunlaştırmış olan Mikail Bayram, "Ahi" kelimesini Arapça "kardeş" anlamına gelen "*el-Ah" kelimesinin nisbet "ya" sı yahut Farsça masdariyet "ya"sı ilave edilerek* [89] oluşturulduğunu söylemektedir. Franz Taeschner ise kelimenin, Türkçe olduğunu ve Eski Türkçe metinlerinde de bu kelimeye rastlandığından söz etmektedir. Taeschner, *"Ahi" kelimesinin Eski Türkçe "akı" kelimesinden gelmiş olabileceğini ve kelimenin "cömert, eli açık, âlicenap*"[90] gibi anlamlara karşılık geldiği yönündeki düşünceleri savunmaktadır.

---

[88] Mustafa Duman, *Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, (Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), 2011, s. 15.

[89] Mikail Bayram, Ahi Evren Hace Nasirü'd-din Mahmud ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Çizgi Kitabevi, 2018, s. 3-4.

[90] Franz Taeschner, "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt 15, Sayı 1-4, 1953, s. 3. ; M. Fuat Köprülü, "Anadolu'da İslamiyet", DFEFM, Temmuz 1922, s. 188-221.

Dîvânu Lugâti't Türk'te kelime, "akı"[91] olarak geçmektedir ve kelimenin Türkçe olduğunu düşünen araştırmacılar (k>h) değişimiyle "ahi" şekline geldiğini savunmaktadır. Tuncer Gülensoy, bu görüşü kabul etmektedir ve *"Ahi Evran ve Ahilik gibi kelimelerde yaşayan sözcüğün kökeni 'akı, akılık 'olup Türkçedir*." ifadeleriyle açıklık getirir.

Kelimenin Türkçe olduğunu düşünün Ahmet Günşen'de, *"Kelime Batı/Oğuz Türkçesinin ilk dönemini ifade eden Eski Anadolu Türkçesine akı>ahı fonetik değişimini geçirmiş ama eski anlamını koruyarak gelmiştir."* diyerek kelimenin "eli açık, koçak, selek, cömert" anlamlarına geldiğini açıklamaktadır.[92] M. Fatih Köksal'da, *"kelimenin Arapça olduğunu düşündüğümüzde eski metinlerde de geçen "Ahilik" (Ahılık) kelimesi "kardeşimlik" demek olur ki, bunun uygunsuzluğu ortadadır."* diyerek Arapların "ahî", İranlıların "ahund-ahu" kelimelerini bir unvan olarak kullanmalarını bir çelişki olarak değil bir tesadüf olarak değerlendirir.[93]

"Ahilik, XIII. yüzyıldan itibaren Ahi Evran-ı Velî önderliğinde, Anadolu'daki esnaf ve sanatkârlar arasında İslam ahlakı, fütüvvet anlayışı, Türk töresi ve gelenekleri ile şekillenmeye başlamış sivil bir yapılanmadır."[94] Bu sivil yapılanma toplumun neredeyse bütün kurumlarında kendine yer bulmuştur. Ahilik, esnaf ve sanatkârlar içerisinde teşekkül etmiştir. Toplum içerisinde hukuk ve ahlak gibi kavramların yerleşmesinde etkili olmuştur. Ahi teşkilatında her bir birey adil, cömert ve dürüst bir üreticidir, kendilerine özgü felsefeleri olan bir sistemdir.

---

[91] Kaşgarlı Mahmûd, *Divânü Lugâti't- Türk*, çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser, 1. Basım, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005, s. 146.

[92] Ahmet Günşen, "Ahi Evran Adının Anadolu Ağızları ve Coğrafyasında Kazandığı Farklı Anlam ve Şekiller", *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (Kırşehir, 12-13 Ekim 2006) Bildirileri*, haz. M. Fatih Köksal, Ankara: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları, 2007, s. 229-266.

[93] Mehmet Fatih Köksal, Ahi Evran ve Ahilik, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, Kırşehir 2008, s. 82.

[94] Enis Yalçın, "Barış Manço'da Ahilik Kültürünün İzleri", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı 19, Almanya 2019, s. 255.

Ahiliğin sınırlarını belirlerken incelediğimiz araştırmalarda bir kavram kargaşası olduğu fark edilmiştir. Kimi araştırmacılar, Ahiliğin sadece Türklere özgü bir yapılanma olduğundan ve 13. yüzyıl itibariyle toplum içerisinde kendini gösterdiğinden bahsederken kimi araştırmacı ise 9. yüzyıla kadar tarihsel sınır getirmektedir ve Türklere özgü bir teşkilat olmadığı tezini öne sürmektedir. Ahmet Yaşar Ocak, bu tartışmayla ilgili Ahilik yapılanmasının Türklere özgü bir kurum olmadığından bahsederken bu tezi savunanlar *"... özellikle muhafazakâr milliyetçi tarih görüşüne sahip popüler araştırmacılardır."* demektedir. Ocak, Ahiliğin Türklere özgü bir kurum olmadığını, *"Anadolu dışında özellikle İran ve Azerbaycan'da, daha Türklerin Anadolu'ya gelişinden çok önceleri yaşamış ve vefat etmiş mevcudiyetini nasıl açıklanacağı meselesi karşımıza çıkar. Nitekim biz bugün 13. yüzyılın başlarınca yaşadığını bildiğimiz ünlü İranlı mutasavvıf Feridüddin-i Attar'ın Tezkiretü'l-Evliya'sından, yaklaşık 899'da vefat ettiği bilinen ünlü sufi Sehl-i Tüsteri'nin zamanında bir Ahi İbrahim'den bahsedildiğini biliyoruz."* [95] diyerek bu fikri savunanlara eleştiride bulunmaktadır.

Aşık Paşazade'nin *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinde Anadolu'da hakimiyet gösteren Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da Türkmenlerden oluşan sosyal, kültürel ve siyasi yapılanmalardan birisi olan Ahi teşkilatını "Ahiyân-ı Rum" olarak adlandırmaktadır.[96] Nitekim, Aşık Paşazade "Bacıyan-ı Rum" olarak da bir kurumdan bahsetmektedir. Bu da Ahilik teşkilatının kadınlar etrafında oluşan yapılanması olduğu anlaşılmaktadır.[97]

Evvelinde, Ahi teşkilatının Anadolu'da yapılanmasına açıklık getirmeden önce teşkilatın faaliyet gösterdiği XIII. yüzyılın Anadolu coğrafyasının siyasi, sosyal ve kültürel yapısına değinmek gerekmektedir. Malazgirt zaferinden sonra, Anadolu'yu çok kısa bir sürede fetheden ve kaynaklarda "Selcûkıyan-ı Rum" olarak geçen Anadolu

---

[95] Ahmet Yaşar Ocak, *Türk Sufiliğine Bakışlar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s, 190.

[96] Aşık Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, 1. Basım, Pergole Yayınevi, İstanbul 2020, s. 205

[97] Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 10, 2001, s. 2.

Selçukluları, Bizans'ın içinde bulunduğu siyasi buhrandan faydalanarak Anadolu'yu adım adım fethetmiştir. Anadolu Selçuklularının altın devrini I. Keykubad devrinde yaşadığı kaynaklarda aktarılmaktadır.[98] Keykubad devrinde Anadolu'da tam bir hâkimiyet söz konusuydu, Keykubad devlet itibarından siyasi otoriteye Anadolu coğrafyasını güvenli ve korunaklı bir toprak haline getirmişti. Ekonomik olarak Anadolu âdete bir ticaret merkezi halindeydi. Bu devirde Anadolu coğrafyasında toplum sosyal açıdan sulh içerisindeydi.[99] Anadolu'daki bu sükûnet fazla uzun sürmemiştir. Moğol istilalarında baskınlar ve büyük yıkımlar gerçekleşmiştir. Moğol istilaları, Orta Asya coğrafyasında yaşayan halkın bu istilalardan kaçarak Anadolu coğrafyasına göç etmesini sağlamıştır ve Anadolu'da bir buhran hâkim olmuştur.[100]

Moğol istilasının şiddeti ve zararları karşısında zulme uğramış olan kendisine yeni, güvenli sığınacak toprak arayan tüccar, din âlimleri ve çeşitli meslek kollarından olan Türkmenler Anadolu'ya göç etmiştir. XIII. yüzyılın başlarında Moğol istilalarının etkisiyle Anadolu'ya göçler başlamıştır ve bu göçler Anadolu'nun Türkleşmesine olanak sağlamıştır.[101] XIII. yüzyılda Selçukluların hâkim olduğu Anadolu'da, tasavvufun yoğun bir biçimde yaşandığı bilinmektedir. Anadolu'ya olan bu göçler esnasında özelikle Horasan kökenli tasavvuf âlimleri, bu coğrafyaya şekil vermişlerdir. Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Mevlana Celaleddin-i Rumi, Sadreddin Konevi ve Hacı Bektaş-ı Veli dönemin büyük sufileridir.[102]

---

[98] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *"Anadolu Selçukluları"*, https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/36/C36015917.pdf, (28.07.2021).

[99] Refik Turan, "XIII. Yüzyıl Anadolu Buhranı ve Ayakta Kalan Güçler", *Erdem*, Cilt 8, Sayı 23, 1996, s. 529-530.

[100] Refik Turan, *a.g.e.*, s. 531.

[101] İbrahim Kafesoğlu, *Selçuklu Tarihi*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul 1972, s. 135.

[102] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "*Anadolu Selçukluları Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat*", https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/36/C36015918.pdf , (28.07.2021).

Anadolu'da Ahiliğin teşkilatlanmasında ve şekillenmesinde öncü kişi, tasavvuf ehli olan Ahi Evran'dır. I. Gıyâseddîn Keyhüsrev, 1204 yılında Anadolu Selçuklularına hükümdar olarak ikinci kez tahta tekrardan geçtiğinde, tahta çıkışını Abbasi halifesi Nâsır Lidînillâh'a bildirmesi için Şeyh Mecdüddîn İshak'ı Bağdat'a gönderir. Mecdüddîn İshak, aynı yıl içerisinde hacca da gider ve hac dönüşünde tekrar Bağdat üzerinden Anadolu'ya geçerken Muhyiddîn İbnü'l Arabî, Ebû Cafer Muhammed el-Berzaî, Evhadüddîn Kirmânî gibi birçok şeyh ve bilgini kendisiyle birlikte Anadolu'ya gelmeleri için davet eder. Bu büyük âlimlerin içerisinde Ahi Evran da bu kafile ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir.[103]

Ahi Evran, medrese eğitimi görmüş çeşitli ilimlerde bilgi sahibidir. Bilindiği gibi mesleği debbağlıktır ve Ahilerin piridir. Hayatını sadece medresede ilim tahsil ederek ve insanları eğiterek geçirmemiştir, tıpkı şeyhi Ahmed Yesevî gibi tasavvuf öğretilerini halkın içerisinde yaşamış ve yaymıştır. Bu vesileyle, Anadolu'yu kendilerine yeni yurt edinmiş olan halka öncü olmuştur, onları tasavvuf düsturlarına göre imar etmiş ve öncelikli olarak ahlaklı, dürüst, mesleğini iyi icra eden kişilerin yetiştirilmesi için Ahilik teşkilatının öncüsü olmuştur.[104] Anadolu coğrafyasının içerisinde bulunduğu siyasi ve sosyal karmaşaların ortadan kalkması ve Anadolu'nun yeniden düzene kavuşabilmesi için Ahi Evran büyük çabalar sarf etmiştir. Büyük âlim Ahi Evran'ın çabaları nihayetinde, Anadolu'nun İslamlaşması yolundaki süreç hızlanmıştır, Anadolu'da Ahilik teşkilatı ile birlikte ilim ile harmanlanan ticari yapılanma meydana gelmiştir.

Ahilik, Anadolu Selçukluları devrinde inşa edilmiş, Türk Fütüvvet hareketi olarak da adlandırılabilecek bir kuruluştur. Meslek grupları arasında oluşturulan iş ahlakı ve iş disiplini, usta çırak hiyerarşisi içerisinde çalışmayı kendilerine prensip haline getiren sosyal, siyasi, ticari, askeri ve kültürel bir teşkilattır. Toplumda yaşanan

---

[103] Mikail Bayram, *Ahi Evren Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, 1. Basım, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2006, s. 17-18. ; Mehmet Fatih Köksal, *a.g.e.*, s. 8-9.

[104] Mehmet Şirin Ayiş, "Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 13, Bingöl 2019, s. 96.

köklü değişimlerin düzene koyulması ve Anadolu'da oluşan Müslüman-Türk yapıdaki esnaf ve sanatkâr kitlelerinin menfaatlerini koruması aynı zamanda toplumdaki refahın korunması ve sağlanması için kurulmuştur.[105] Ahiliğin temeli, fütüvvet ilkeleri üzerine inşa edilmiş ve bu ilkeler insanî ahlak değerleriyle yoğurulmuş sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yönleri bulunan bir esnaf-sanatkâr teşkilatlanmasıdır. [106]

Elbette ki Ahilik teşkilatının kurulmasında çeşitli maksatlar bulunmaktaydı. Önceden söz ettiğimiz, Moğol istilalarının yıkıcı zararlarından XIII. yüzyılda Anadolu'ya göç ederek kendini koruyan Türkmen esnaf ve sanatkâr kitle, bu coğrafyada yaşayan ve ticari faaliyetleri ellerinde bulunduran gayrimüslim kitleye karşı Türk-Müslüman esnaf ve sanatkârının koruması için bir arada olması ve teşkilatlanması zorunluluğunu doğurmuştur. Anadolu'ya göç eden Türkmenler arasında önceden şehirde yaşayan esnaf ve sanatkâr kitle yine şehir yaşamına devam edebilecekleri şehirlere yerleşmiştir. Fakat yarı göçebe olan kitlenin ise kırsala, iç Anadolu bölgesine göç ettikleri bilinmektedir, yarı göçebe olan Türkmen gruplarının Anadolu'da yerleşik yaşam biçime uyum sağlamaları için onlara sanat ve meslek kollarının öğretilmesi gerekmiştir.[107]

Türkmenlerin, kendilerine yeni yurt edindikleri Anadolu topraklarında yaşayan halkın dilini, dinini, gelenek ve göreneklerini bilmiyor oluşları ve Anadolu'daki yerli gayrimüslim halkın tekelinde olan ticari ve sanat kollarını kendileri de idame ettirebilmek için belirli kuralları ve öğretileri olan esnaf ve sanatkârların teşkilatlanması gerekliydi. Ahilik geleneği ile teşkilatlanan her bir meslek ve zanaat kolundaki esnaf ve zanaatkâr işin icra edildiği ortamda yamak, çırak ve kalfalarına, usta hiyerarşisi düzeninde mesleğin düzgün ve ahlaklı icra edilmesi için öğretilir, maksat çok üretim değil; temiz, kaliteli ve ahlaklı bir ticaret anlayışını öğretmek

---

[105] Aysel Aksoy, "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti", *Medeniyet ve Toplum*, Cilt 2, Sayı 1, Bahar 2018, s. 22-23.

[106] Muhammet Düşükcan-Oğuzhan Başdaş, "Ahilik İlke ve Uygulamalarının Günümüz Kobi'lerine Yansıması: Elazığ İli Örneği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 70, Bahar 2019, s. 1

[107] Anzavur Demirpolat-Gürsoy Akça, "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 15, s. 364.

olmuştur.[108] Ahiler arasındaki maksat, bir rekabet piyasası oluşturmak olmadığı için icra ettikleri ticari faaliyetler içerisinde Türk-Müslüman esnaf ve zanaatkâr arasında güçlü bir dayanışma ortamı yaratmıştır. Durum böyle olunca Anadolu'da ticari faaliyetleri kendi eksenlerinde döndüren gayrimüslim ve Hristiyan halka karşı Ahi teşkilatı adı altında bir kurum ile kendi düzenlerini kurmuşlar ve o kitleye karşı güçlenmişlerdir.

Ahilik teşkilatı her şeyden önce ahlak felsefesi üzerine kurulmuştur, bu kurumun ilk gayesi ahlaklı, dürüst ve çalışkan, topluma faydalı insanlar yetiştirmek olmuştur. Kurumun temeli, İslam dininin öğretilerine göre şekil aldığı için teşkilatın içerisinde yer alan her kişi öncelikle İslam dininin kaideleriyle yaşıyor ve bu kaideleri uyguluyor olması gerekliydi. Bir Ahinin bütünleşmesi gerektiği davranış özellikleri ise *"... yiğit olmak, cömert olmak, doğru olmak, hayâ sahibi olmak, bütün insanlara iyi gözle bakmak, işine ve sözüne vefalı olmak, kötülüğe karşılık iyilik yapmak, kötü söz söylememek, tevazu sahibi olmak, sır saklamak, öfkelenmemek, gıybet etmemek, namahreme bakmamak, hile yapmamak, kin tutmamak, hoşgörülü olmak, kibirli olmamak, kanaat sahibi olmak, adil olmak, sabırlı olmak."* tır.[109]

Ahilik teşkilatının amaçlarına dair bilgileri toparlayacak olursak toplumda düzen, eşitlik sağlamak maksadıyla sosyal adaleti ve ahlakı sağlamak, ticari faaliyetler yürütülürken halkın elçisi olup devlet ile iyi ilişkileri yürütmek, üretimi rekabet ortamından kurtarıp kaliteli hizmet vermek, tüketici ile üretici arasındaki ilişkileri sağlamaktır. Bunların hepsini bünyesinde barındırırken her bir Ahi üyesini de topluma rol model olacak ahlaklı, kültürlü, işinin ehli ve dürüst insanlar olacak şeklinde yetiştirmektir.

Anadolu'da Türkiye Selçuklularının ve beylikler döneminin yavaş yavaş yok olması ile birlikte Anadolu'nun batısında yeni bir güç olarak doğan Osmanoğulları

---

[108] Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 213-214; Cemal Anadol, *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 63.

[109] Ali Torun, *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 109.

devletleşme adımlarını atarken Ahiler ile siyasi ve sosyal dayanışma içerisinde oldukları bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda Ahilerin rol aldıkları bilinmesiyle birlikte, Ahi Musa'nın I. Murad'a kuşak bağladığı ve Osman Bey'in eşinin babası olan Şeyh Edebali'nin Ahi olduğu kaynaklarda yer almaktadır.[110] Osmanlı Devleti'nin kuruluş esnasında Ahi teşkilatının siyasi ve askeri gücünden yararlandığını söyleyen Giese, Ahilerin Osmanlı Beyliği'ne devlet kurmalarını sağlayacak askeri birlik sunduklarını belirtmiştir.[111] Devletler her devirde kendi hâkimiyetini ve otoritesini sağlamak için topluma yön veren kurumların onayını ve gücünü kendi etrafında toplamak maksadıyla bu tür onaylanma ve kendi iktidarlarını meşrulaştırma gayreti gütmüşlerdir.

Osmanlı Devletinin geniş sınırlara ulaşması, topraklarında etnik kimlik çeşitliliğin çoğalması ile birlikte her açıdan imkânların bulunduğu bu topraklarda söz ettiğimiz yüzyıllar içerisinde artık Osmanlı sınırlarında bir düzen hâkim olmuştur. Müslüman Türk kitleden oluşan Ahi teşkilatı, Osmanlı Devleti'nin bünyesinde farklı dini kimlikli milletlerin artış göstermeye başlamasıyla zamanla Ahi teşkilatında değişim ve dönüşüme yol açmıştır.

Osmanlı Devleti'nin toplumsal şartları değiştikçe devletin sosyal, siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarında etkili olan Ahi teşkilatı zamanla Ahilik sistemine, lonca sistemine ve en nihayetinde esnaflığa doğru bir dönüşüm geçirmiştir. Ahi teşkilatının kuralları Türk ve Müslüman halkının üzerinde uygulanırken gayrimüslim esnaf ve zaanatkârı din ayrımı gözetmeksizin bir düzen içerisinde tutup denetleyecek bir kurum olmaması sebebi ile 17. yüzyıldan itibaren değişim kendisini göstermiştir.[112]

Teşkilatın, Ahilikten esnaflığa doğru dönüşümesindeki izlerini ilk aşamada lonca sistemine evrilmesiyle görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin ekonomisine uzun

---

[110] Faruk Andaç, "Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, 1994, s. 3.

[111] Ernst Werner, *Büyük Bir Devletin Doğuşu (Osmanlı Feodalizminin Oluşma Süreci*), çev. Orhan Esen, Yılmaz Öner, Alan Yayınları, İstanbul 1986, s. 132.

[112] Faruk Andaç, a.g.e., s. 10.

yıllar yön vermiş olan lonca teşkilatı olarak adlandırılan sisteme ismini veren "lonca" kavramı, İtalyanca "Lociye Loggiya", Fransızca "Loj (Loge)" kelimelerinden türetilmiştir.[113]" Lonca" kelimesinin TDK'de sözlük anlamı ise "*Belli bir iş kolunda usta, kalfa ve çırakları içine alan dernek, korporasyon*." olarak verilmiştir. [114] Loncalar, toplumsal değişimler neticesinde yeni ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenmiş ahilik teşkilatının değişime uğramış türüdür.

Lonca kelimesinin, Osmanlı Devleti'nin İtalyan ticaret sahalarıyla ticari ilişkileri neticesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir. Lonca kavramı, ilk ortaya çıktığı vakit ham maddelerin alıcısına verilen yerlerin adı olarak kullanılırken daha sonrasında meslektaş olan kişilerin bir şeyh ve pirin denetimi gözetiminde, ortak amaçları güden meslek sahiplerinin bir araya geldikleri yeri ifade eden bir kavram olarak kullanılmıştır. Genel anlamda, dönemin tüccar ve sanatkâr olan kişilerin haklarının korunması maksadıyla kurulmuş birliklerdir.[115]

Bu iki teşkilatlanma arasında kimi yönlerden bir öncekinin devamı niteliği taşısa da kimi yönlerden de bir öncekinden bağımsızlık gösteren nitelikler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nin, İstanbul'u fethetmesi ile birlikte farklı dini inançlı ve çok kültürlü bir demografik yapının içerisine girmesi artık sadece Anadolu'nun belirli yerlerinde faaliyet gösteren ve sadece Müslüman olan kesimin çıkarlarını gözeten bu ticari teşkilat Osmanlı Devleti'nin yeni koşullarının gereklilikleri için yeterli kalmamış ve lonca sisteminin oluşturulmasına imkân tanımıştır.

---

[113] Rıfat Özdemir, "Ankara Esnaf Teşkilatı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Samsun 1986, s. 160.

[114] Türk Dil Kurumu, "*Lonca Kelimesi", https://sozluk.gov.tr/*, (31.07.2021).

[115] Mithat Gürata, *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*, Tisa Matbaacılık, Ankara 1975, s. 96; Kemal Turan, *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 47.

Ahilik teşkilatından lonca sistemine evrilirken fütüvvetkârlık, ünsiyet, dayanışma, bağlılık ve yardımlaşma gibi değerler korunmuştur.[116] Fakat lonca teşkilatında, Ahilik teşkilatında uygulanan mesleğe giriş engelleri kaldırılmıştır, herhangi bir dine ve dini tarikata bağlı olma şartı gözetilmemiş, esnafların ve zanaatkârların bir araya gelerek meslekleri üzerine görüşler beyan ettikleri, kararlar aldıkları bir yapıya bürünmüştür.[117]

Devletlerin gücü ile şekillenen ekonomi yapısı içerisinde, çeşitli yapılanmalar gücünü kaybedince ya değişmeye ya da yok olmaya mahkûm olmuştur. Loncalar da Osmanlı Devleti'nin yavaş yavaş gücünü kaybettiği gerileme döneminden etkilenerek devletin sınırları içerisinde ve sınırları dışındaki değişimlerden kaynaklanan gelişmeler ile devam ettirilemez hale gelmiştir.[118] 18. yüzyılda fazlasıyla etkili olan loncalar, Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik hayatındaki birtakım fonksiyonları yerine getirirken zamanla çeşitli sebepler sonucunda etkisini yitirmiş[119] ve 1912 yılında lonca teşkilatına çıkarılan bir kanunla son verilmiştir.[120] Hemen bu hadisenin takip ettiği yıllarda 1925 senesinde, Ahi birlikleri tamamen kapatılmıştır.[121] Dünya nüfusunun artması ve ihtiyaçların çoğalması ile birlikte artan talebe yönelik üretime geçme aşaması, dünyada geniş ticari imkânların kurulması ve sanayileşmenin hızıyla

---

[116] Abdullah İslamoğlu, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Loncaları*", İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt 75, 2017, s. 453.

[117] Murat Şen, "Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", *Çimento İşveren*, Kasım 2002, s. 28.

[118] Mustafa Kılınç, "Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişimleri*", Vocational Education*, Cilt 7, Sayı 4, 2012, s. 71.

[119] Abdülmennan M. Altıntaş, "The World of Ottoman Guilds: The Issue of Monopoly", *History Studies*, 2/3, 2010, s. 12.

[120] Ali Kılıç, *Türkiye'de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi*, (Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2007, s. 12.

[121] Faruk Andaç, , *a.g.e.*, s. 10.

üretilen ürünün kalitesinden ziyade çokluğunun ve kolay ulaşılabilirliği lonca teşkilatlanmasını sonlandırmıştır.

Avrupa'da 19. yüzyılda gerçekleşen Sanayi Devrimi ile makineleşmenin hız kazanması ve buharlı makinelerin üretilmesi ticari alanlarda bütünüyle değişimi zorunlu kılmıştır. Durum böyle olunca Osmanlı Devleti'nin zaten sonunun yaklaşmış olması ve ekonomisinde Avrupa ülkelerindeki sanayileşmedeki gelişmeleri yakalayamamış olmasından dolayı ticari sahalarda hazin sonla karşılaşmıştır. Sanayileşmenin hız kazanmasıyla birlikte ticari faaliyetler serbest piyasa olarak adlandırılan bir düzene dönüşmüştür ve üretici istediği kalitede ürünü üretebilmiştir, istediği fiyatlandırmayı kendisi belirleyeceği değerden alıcıya ulaştırma hakkına sahip olmuştur. Devletlerin iktisadi yapısına yön veren kurum ve teşkilatlar, bu değişimler karşısında ne direnebilmiş ne de yeniliğe ayak uydurabilmiştir. Nihayetinde, Ahi kültürünün izlerini bugün geleneksel meslekleri ve zanaatları hâlâ daha yaşatmaya çalışan ustaların icra ettikleri işlerde görmek mümkündür.

3. BÖLÜM

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS BAĞLAMINDA EDİRNE'DEKİ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER

3.1. SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS: ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER

Kültürel miraslar, toplumun belleğinde uzun süre yer alan ve toplumun kendine özgü değerlerini barındıran ögelerin varlığına dair kanıt niteliğindedir. Dünyadaki küreselleşme hızına bağlı olarak toplumdaki aynılaşma ve tek tipleşme sorunu ile karşılaşılmasının ardından toplumda kendine has izleri taşıyan kültürel unsurların korunması ve yaşatılmasına ekseriyetle önem verilmeye başlanmış ve korunması yönünde adımlar atılmasına bu nedenler vesile olmuştur.

Bu bağlamda, dünya üzerindeki toplumların inşa ettiği insanlık için kültürel değer taşıyan her bir varlığın korunması ve yaşatılması adına UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Teşkilatı), 17 Ekim 2003 tarihinde Paris'te düzenlenen 32. Genel Konferansında, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesini kabul etmiştir. Türkiye ise 19 Ocak 2006 tarihli ve 5448 sayılı Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nin Uygun Bulunduğuna Dair Kanunla bu sürece dâhil olmuştur ve 27 Mart 2006 tarihinde resmen taraf olmuştur.[122]

UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihinde Genel Kurulu'nda kabul edilen sözleşmeye göre, İngilizcesi "Intangible Cultural Heritage", Fransızcası "Patrimoine Culturel Immateriel" olarak geçen kavram, TBMM'nin onayladığı kanun ile Türkçe kullanımı "Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM)" terimi ile karşılık bulmuştur.[123]

---

[122] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hakkında", *https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayankulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html*, (10.08.2021).

[123] M. Öcal Oğuz, "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras", *Milli Folklor*, Sayı 100, 2013, s. 6.

SOKÜM sözleşmesinin, somut olmayan kültürel mirası korumak, somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı konumundaki toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasa saygı göstermek, somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerbilirliği sağlamak, uluslararası işbirliği ve yardımlaşmayı sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır.[124]

UNESCO'nun insanlığın kültürel değerlerini koruması kapsamında ortaya çıkan bir diğer önemli adımı ise "Yaşayan İnsan Hazineleri (YİH)" dir. Yaşayan insan hazineleri olarak adlandırılan kavram, "*somut olmayan kültürel mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli olan bilgi ve becerileri yüksek derecede haiz olan kişileri"*[125] kapsamaktadır. Öcal Oğuz, yaşayan insan hazineleri bağlamındaki kişileri *"Somut olmayan kültürel mirasını spesifik elemanlarını yeniden yaratmak veya yorumlamak açısından gerekli bilgi ve becerilere yüksek düzeyde sahip kişiler."*[126] olarak tanımlamaktadır. Yaşayan insan hazineleri çerçevesinde değerlendirilen kişiler, meslekte uzun yıllar usta çırak geleneğine bağlı olarak yetişmiş olması ve kendisi de çırak yetiştirebilecek kadar maharetli ve bilgiye sahip olması, icra ettiği geleneksel mesleği korumaktan ziyade mesleğin devamlılığına katkıda bulunarak kültürel mirasımızın yok olmasının önüne geçecek özellikleri gözetmesi gerekmektedir.

"Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Sistemi'nin kurulmasındaki başlıca amaç, Somut Olmayan Kültürel Miras unsurlarının, yüksek bir tarihsel, sanatsal ve kültürel değer dâhilinde; icra edilmesi, canlandırılması veya yeniden yaratılması konusunda gerekli bilgi ve becerilerin korunmasıdır."[127] Yaşayan insan hazineleri sistemi ile

---

[124] T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi Hakkında", *https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayankulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html*, (10.08.2021).

[125] UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, "*Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler Hakkında*", *https://www.unesco.org.tr/Pages/183/19*, (10.08.2021)

[126] M. Öcal Oğuz, *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Geleneksel Yayıncılık, 2009, s. 34-35.

[127] UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, *"Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler Hakkında", https://www.unesco.org.tr/Pages/183/19*, (10.08.2021)

kültürel belleğimizden izler taşıyan geleneksel mesleklerin ve zanaatların unutulmasının önüne geçilmesi ve mesleği icra eden ustaları tespit ederek ustalara hak etikleri değerin gösterilmesi, geleneğin devam etmesi için çırak yetiştirmeye teşvik ederek geleneğin yok olmasının önüne geçilmesi sağlanmıştır.

Türkiye'nin "İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi" nde 19 tane kültürü yansıtan geleneği bulunmaktadır. Bunların korunmasının ve yaşatılmaya çalışılmasının yanı sıra 1 tane de acil koruma gerektiren geleneği bulunmaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Edirne İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün SOKÜM envanter listesinde Edirne şehrinde yaşatılan ve korunması yönünde çaba gösterilen 11 tane gelenek mevcuttur.

İLİMİZİN SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS İL ENVANTERİ

SIRA NO	UNSURUN ADI	ULUSAL ENVANTERDEKİ ADI	ULUSAL ENVANTER NUMARASI	KOMİSYONDA VERİLEN KARAR
1	Tarihi Kırkpınar Yağlı Güreşleri	Kırkpınar Yağlı Güreşleri Festivali	01.0007	İl Envanteri – Ulusal Envanter
2	Hıdrellez Şenlikleri	Bahar Bayramı: Hıdrellez / Aziz George Günü	01.0012	İl Envanteri – Ulusal Envanter
3	Ebru	Ebru Sanatı	01.0013	İl Envanteri – Ulusal Envanter
4	Edirne Çinisi	Çini Sanatı	01.0029	İl Envanteri – Ulusal Envanter
5	Edirnekari	Edirnekari Sanatı	01.0032	İl Envanteri – Ulusal Envanter
6	Talika	Talikacılık	01.0098	İl Envanteri – Ulusal Envanter
7	Kispet yapımı	Kispet yapımı	01.0044	İl Envanteri – Ulusal Envanter
8	Kat'ı Sanatı	Kat'ı Sanatı	01.0082	İl Envanteri – Ulusal Envanter
9	Misk Sabunu			İl Envanteri
10	Aynalı Süpürge			İl Envanteri
11	Bocuk Gecesi Kutlamaları			İl Envanteri
12	Geleneksel Atbaba Şenlikleri			Bir sonraki toplantıda değerlendirilecek
13	Edirne Bez Bebekleri			Bir sonraki toplantıda değerlendirilecek

Fotoğraf 2 Edirne ili somut olmayan kültürel miras il envanteri listesi

Edirne ili SOKÜM envanter listesinde yer alan Edirnekâri, talika, kispet yapımı, misk sabunu, aynalı süpürge bizim de araştırmamız içerisinde incelediğimiz geleneksel meslekler ve zanaatlardır.

3.2. EDİRNE'DEKİ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER

Yapılan derleme çalışmalarının sonucunda Edirne ili Merkez ilçesinde 10 geleneksel mesleğin ve 2 zanaatın yaşatıldığı tespit edilmiştir. Tespit ettiğimiz her bir geleneksel meslekten ve zanaattan işinin ehli olan usta kişiler ile görüşülmüş ve yapılan çalışmalar kayıt altına alınmıştır. Geleneksel mesleklerde, birer usta ile görüşülmüştür, tespit edilen Edirnekâri zanaatından 2 kişi, kırkyama zanaatından ise 1 zanaatkâr kaynak kişisi ile görüşülmüştür. Araştırma sahamız olan Edirne'de, ulaşılan meslekler ve zanaatlar Mustafa Arlı'nın *"Kullandıkları Ham Maddeye Göre El Sanatlarının Sınıflandırılması"* çalışmasından hareketle tasnif edilmiştir. Araştırmalarımız sonucunda Edirne'de; saraçlık, saraciyelik, kispet yapımı, yorgancılık, fayton ve talika yapımı, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, aynalı süpürge yapımı, ipek böcekçiliği, bıçakçılık geleneksel mesleği ile Edirnekâri, kırkyama zanaatının icra edildiği belirlenmiştir. Bunlardan saraçlık mesleğinin merkez ilçesinde artık yapılmadığı da kayıt altına alınmıştır. Saraçlık mesleğini icra eden kaynak kişiye ulaşılmış, kendisi ile görüşülmüş ve eskiden nasıl yapıldığına dair bilgiler alınmıştır. Saraçlık haricinde tespit ettiğimiz tüm meslek ve zanaatlar Edirne'de zamana karşı yaşamaya devam etmektedir. Bu meslek haricinde, Edirne'de sayacılık ve sepetçilik de yok olmuş meslekler arasındadır. Edirne'de yok olmuş mesleklere ve zanaatlara ayrı bir başlıkta değinileceğinden bu bölümde üzerinde durulmayacaktır.

3.2.1. Ham Madde Olarak Deri Kullanılan Geleneksel Meslekler

3.2.1.1. Saraçlık

İnsanlık, tarih boyunca ihtiyaçları doğrultusunda yaşayışını şekillendirmiştir. İhtiyaçlar talebinin artmasıyla, her bir işi yapacak güce gerek duyulmuş ve meslekler de bu düzen içerisinde oluşmuştur. Türk tarihi hakkındaki araştırmaları incelediğimizde, Türklerin ata olan düşkünlükleri ve atı ehlileştirip kendine onu bir yoldaş edindiğini görmekteyiz. Türkler, gerçekten de ata olan ilgileri vesilesiyle bizim

de inceleme konumuz olan saraçlık üzerine kendilerini oldukça geliştirmiş ve bu mesleğe bir zamanlar yön veren milletlerden biri olmuştur. Türk tarihinde, Türklerin atı evcilleştirme süreciyle başlayan bu meslek ihtiyaçlar doğrultusunda zamanla en iyi dönemini yaşamışsa da ne yazık ki şimdilerde bu mesleğin ihtiyaç dışına çıktığı görülmektedir.

"Saraç" kelimesi, Arapça'da "serc" kökünden türemiş olup "serrâc" kavramı, *"Eğer ve diğer at takımı yapıp satan, meşin ve sahtiyan üzerine sırma ve ipekle işleyerek çeşitli eşyalar imâl eden"* anlamına gelmektedir.[128] Mesleğin icra edildiği mekâna ise "saraçhane" denilmektedir. Saraçlık tarihi, kökleri bakımından çok eskilere dayanan bir meslektir. Mesleğin tarihine açıklık getirmek için evvelinde bu mesleğin ortaya çıkmasında atların insanlar için ne kadar mühim varlıklar olduğuna bakmak ve tarihimizde onlara gösterilen önemi incelemekle başlamak gerekmektedir.

Ural-Altay kavimlerinin, dünya tarihine etki eden iki önemli rolleri olmuştur. Bunlardan biri at yetiştiriciliği, ikincisi de demiri işleme teknikleridir. Tarihe etki eden bu yetenekleri ile görülmektedir ki, Türkler için at çok mühim bir yer tutmaktadır.[129] Göçebe yaşam süren toplumlar için –özellikle Orta Asya'da yaşam süren göçebe Türkler- at bu toplumların değişmesinde ve gelişmesinde önemli fonksiyonları taşımaktadır. At sadece konargöçer hayat süren toplumlar için bir binek hayvanı değil bu toplumlar için seri ve hızlı bir hayvan olmasından dolayı birer savaş aracıydı.[130] Atın ehlileştirildiği bozkırlara özellikle atlı yaşamın ortaya çıkmasıyla hareketli yaşam tarzını hızlandırmış ve yerleşik bozkır kültürünün gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur.[131] Türklerin atlara ne kadar önem verdiğini birçok kaynaktan aktarmaya

---

[128] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *"Saraçhane",* https://islamansiklopedisi.org.tr/sarachane , (14.08.2021).

[129] Uğur Karcıoğlu, "Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızda Atlı Cirit Oyunu", *Anasay Dergisi*, Sayı 2, 2017, s. 167.

[130] Kayrat Belek, "Eski Türklerde At ve At Kültürü (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel Hayatı Örneği)", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2015, Sayı 16, s. 113-114.

[131] İlhami Durmuş, "Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-Ev ve Demir", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2017, s. 23.

devam edebiliriz fakat atlara gösterdikleri önemin en belirgini M.Ö. V-VI. yüzyıllarına ait olan Pazırık kurganından çıkarılan Pazırık halısı tarihin en eski örme halısı olup üzerinde 28 adet at motifi bulunmaktadır.[132] Ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde sağdaki fotoğrafta at motifleri yer almakta ve bu atların üzerlerinde çeşitli süslü at binicilik eşyalarının bulunduğu görülmektedir. Bütün bu bilgiler de bize, saraçlık mesleğinin tarihinin çok eskilere dayandığına dair bir işarettir.

Fotoğraf 3Pazırık Halısı ve Pazırık Halısı at motifleri[133]

Atlı bozkır toplulukları için binek atları büyük önem arz ediyordu. Atlarını en iyi şekilde eyerlerlerdi ve eyerleri geyik kılları ile doldurulmuş iki yumuşak keçe minderden oluşmaktaydı. Atın göğüs kısmını tutan ve eyerin öne arkaya hareket etmesini engelleyen iki kayış bağlanırdı. Üzengi henüz bilinmese de yular ile geme bağlı iki kayış bulunuyordu.[134] Hayatın her alanında atın kullanılması o dönemlerde hem atın hem de binicinin işini kolaylaştıran at koşum takımları olan eyer, dizgin, yular, üzengi gibi eşyaların üretimi yapılmıştır.

" *At Türk'ün kanadıdır.*"[135] sözünden hareketle, Türkler için atın önemini bir kere daha anlamış bulunmaktayız ve atlara verdikleri önem ile saraçlık mesleğinin

---

[132] Bülent Yılmaz, "Pazırık'tan Günümüze Türk Halı Sanatı*", Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt 1, Sayı 1, s. 100.

[133] Fotoğraf Bülent Yılmaz'ın "Pazırık'tan Günümüze Türk Halı Sanatı" adlı makalesinden alınmıştır.

[134] İlhami Durmuş, *a.g.e.*, s. 23.

[135] Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, haz. Ziyat Akkoyunlu-Ahmet Bican Ercilasun, 1. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Türk tarihinde ne kadar derin olduğunu görmek mümkündür. Türkler saraçlık mesleğini geliştirip günümüze kadar gelmesinde en etkili millet olmuş fakat zamanla atın hayatın birçok yerinde kullanımının azalması ve özellikle Sanayi Devrimi ile hayvan gücünden makine gücüne geçilmesiyle saraçlık mesleği günden güne toplumda ihtiyaç duyulan bir meslek olmaktan çıkmıştır.

Saraçlık mesleğinin Edirne'de oldukça yoğun talep gören bir iş kolu olduğunu ve günümüzde "Saraçlar Caddesi" olarak anılan mevkide çok sayıda saraç dükkânı olduğunu bilmekteyiz. Edirne'nin Sarayiçi mevkisinde bulunan, Saraçhane Köprüsü adında da bir köprü bulunmaktadır. Köprü 1451 yılında Şahabettin Paşa tarafından imar ettirilmiştir.[136] Köprünün etrafında saraçlığın ana maddelerinden olan derinin üretildiği debbağların yoğunlukta olduğu saraçlık mesleği için görüştüğümüz kaynak kişiler tarafından söylenmektedir. Şimdiler de bu dükkânlardan ne yazık ki geriye bir şey kalmamıştır. Edirne'nin ekonomisinde büyük yer tutan tarım ve tarım arazilerinin işlenmesi için hayvan gücü gerekmekteydi ve henüz makineleşmenin başlamadığı, traktörlerle işin yapılmadığı zamanlarda Edirne'de ata fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktaydı. Durum böyle olunca at koşum ve binici takımlarını üreten saraç ustalığı Edirne'de fazlasıyla talep gören meslekler arasındaydı.

Fotoğraf 4 Edirne Saraçhane Köprüsü[137]

[136] Türkiye Kültür Portalı, "*Saraçhane Köprüsü-Edirne*", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/sarachane-koprusu , (14.08.2021).

[137] Tayyip Yılmaz, *Çizgilerle Edirne*, haz. Recap Zogo, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne 2015. ; T.C. Edirne Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, *Edirne; Suların Buluştuğu Yer*, T.C. Edirne Valiliği Yayınları, Haziran 2002.

Alan araştırmaları kapsamında, Edirne'de saraçlık mesleğini gençlik yıllarında uzun yıllar yapmış fakat değişen şartların etkisiyle mesleğini bırakmak zorunda kalmış Fikret Üstev usta ile görüşülmüştür.

Fikret Üstev, 1956 yılında 12 yaşında iken ilkokul öğrenimini tamamladıktan sonra babasının onu saraç ustası olan Hüseyin Çıldam'ın yanına çırak olarak vermesi ile saraçlık mesleğine başlamıştır. Fikret ustanın aktardıklarına göre, saraçlık mesleğine başladığı vakit Edirne'de onlarca saraç dükkânı ki şu an Edirne'de faal olan bir saraç dükkânı bulunmamaktadır. Fikret Üstev, ustası olan Hüseyin Çıldam'ın yanında 1956 senesinden 1964 senesine kadar çıraklık eğitimini almıştır ve askerliğinden sonra 1981 senesine kadar ustasıyla ortak çalışmıştır.

Fotoğraf 5 Saraç ustası Fikret Üstev (sağdan ikinci) ve ustası Hüseyin Çıldam (sağdan birinci)[138]

Ustası Hüseyin Çıldam, işleri yürütemeyince Fikret usta Saraçlar Caddesinde Yahudi bir esnaf olan Kara Nesim Bey'in ara buluculuğu ile ustasından çalıştığı dükkânı 651 liraya satın almış ve mesleğe devam etmiştir. Fikret usta, bahsettiği yıllarda Edirne'de saraçlığın ana malzemesi olan deri ve süslemeleri için de farklı

[138] Fotoğraf Fikret Üstev'in şahsına ait olan anı albümünden çekilmiştir.

mesleklerden arkadaşları olduğundan bahsetmiştir. Dağlı Hüseyin'in tabakhanesinden deriyi, Ermeni bir ustadan-adını hatırlamıyor- koşum takımlarını süslemek için saraç pullarını ve koşum takımları için kullanacakları ağacı da Mustafa Ağa diye tanınan birinden temin ettiğini aktarmıştır (K.K.1).

Fikret Üstev'in saraç ustalığı yaptığı yıllarda, Murat Korkmaz, İbrahim Nazlıay, Mehmet Yay, Halim Bakkal (Hüseyin Çıldam'ın ustası), Mehmet Taybakan, Halil Çoğ, Halil Küpe, Cemil Sözer adlı ustaları da tanıdığı bilgisini aktarmış fakat üzülerek hepsinin merhum olduğunu dile getirmiştir. Ustamız çalıştığı yıllarda Edirne'de çok fazla saraç dükkânı olduğunu aktarmış fakat Turgut Özal döneminde traktör ile çalışma olanakları çoğalınca at koşum takımınlarına olan ihtiyacın ortadan kalktığını ve 1991 senesinden sonra saraçlığın Edirne'de yok olmaya başladığını söylemektedir (K.K.1).

Fotoğraf 6 Saraç ustası Fikret Üstev 'in gençlik yılları

Usta çırak geleneğinde yetişen ve saraçlığın ustasız öğrenilemeyeceğini söyleyen Fikret Üstev, ilgili kurumlardan "Ahi usta" unvanına layık görüşmüştür. Ustası Hüseyin Çıldam, 1956 senesinde kendisini dükkâna bırakıp Bursa'ya gittiğinde bir fayton minderini tamir etmesiyle ve ustasının da gelince takdirini almasıyla ustalık

mertebesine ulaştığını aktarmıştır. Ustamızın yetiştirmiş olduğu kalfası ise İrfan Acar'dır (K.K.1). Saraçlık mesleğinin zorluklarından bahseden ustamız, *"Saraç ipini sıkmaktan serçe parmağımdaki kemik görünürdü çok emek isteyen bir iş.* (K.K.1)" sözleriyle aslında saraçlığın ne kadar ince işçilik isteyen meslek olduğunu açıklamaktadır.

Fotoğraf 7 Saraç ustası Fikret Üstev

Saraç ustası Fikret Üstev, saraçlık mesleğini icra ederken kullanılan malzemeleri ve mesleğin nasıl yapıldığına dair incelikleri bizlerle paylaşmıştır, bizler de bu bilgilerden şu verilere ulaştık.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşaması

Saraçlık mesleğinin en temel malzemesi deridir. Saraçlık, ilk önce deriden başlamaktadır. Koyun derisi, keçi derisi, manda derisi gibi deriler at koşum takımlarını yapmak için kullanılmaktadır (K.K.1). Deri, ilk başlarda debbağların elinde işlenir ve tabaklanırdı, şimdilerde ise her tür deriyi deri fabrikalarında bulmak mümkündür. Saraçlık mesleğinde kullanılan malzemeler şunlardır:

Bıçkı: Deriyi kesmek ve şekil vermek için kullanılan bıçak, saraç bıçağıdır.

Dikiş gereçleri (İğne, Tığ): Deriye uygun küt uçlu, deri dikişi için kullanılan malzemedir.

Biz: Ahşap saplı, ucu iğneli deri kesiminde işaretleme için kullanılır.

Mengene: Derinin dikilişinde iki parçanın sıkıştırılıp bir arada tutulmasına yarayan alettir.

Muşta: Deriyi inceltmek için kullanılan alet, aynı zamanda deriye sürülen yapıştırıcının daha güçlü yapışması için vurularak kullanılan bir saraç aletidir.

Mumlu ip: Deri ipidir, yün iplerin balmumu ile tek tek mumum ipe sıvanması ve kurutulması yolu ile yapılır, bu yöntemle derinin kullanım süresi çok uzun olmaktadır.

Derinin işlenip saraç ustaları tarafından kullanılması için derinin geçirdiği aşamalar şu şekildedir: *"Deriler ilk önce kireç kuyularına atılır. Kireç kuyularında derinin üzerindeki her şey çürür. Kuyudan çıkardıkları zaman, palamut kuyularına atılıp asılır ve kurutulur. Saraç köselesi yapacaksa deri asılır, kurutur ve yağlamaya götürülür. Üzeri saçı kırmızı denilen siyah boya ile boyanır. Bu deri işleme işlemleri tabakhanede yapılırdı, nehrin orada beş tane tabakhane vardı. Şu anda da Memduh Şıdım usta tabakhanecilik yapıyor."* (K.K.1). At koşum takımında beygirin göğsündeki kısım için armut ağacı, kösele, satiyan denilen keçi derisi, meşin denilen koyun derisi, süsleme malzemesi olarak Bursa pulu, mumlu iplik kullanılmaktadır (K.K.1).

3.2.1.1.1. Saraçlık İle İlgili Genel Değerlendirme

Saraçlığın ana maddesi olan derinin, insanlar tarafından kullanılması başta temel ihtiyaçlara yönelik olsa da zamanla saraçlık olarak adlandırılan özellikle atın rahat koşabilmesi ve ata kolay binilebilmesi için derinin işlenip süslendiği meslek dalı olarak ortaya çıkmıştır. Saraçlık, Edirne'de rağbet gören bir iş kolu iken Türkiye'de sanayinin gelişmesinin ardından bundan olumsuz etkilenmiştir.

İnsanların günlük yaşamlarında ve iş gücü gerekli olan yerlerde atın kullanımının azalması ile saraçlık mesleği günden güne Edirne'de yok olmuştur. Türkiye'nin farklı illerinde sayıları az da olsa saraçlık mesleğini yaşatan ustaların varlığından haberdarız fakat Edirne'de saraç ustası olan Fikret Üstev artık bu mesleği

kimsenin öğrenmek istemediğini ifade etmekte ve aslında günümüzde gelir getirmeyen bir iş kolu olmasından dolayı mesleğin kendisiyle birlikte Edirne'de yok olacağını düşünmektedir. Saraçlık mesleği tamamen yok olmamış değişerek saraciyelik mesleğine evrilmiştir.

3.2.1.2. Saraciyelik

Saraçlık mesleğinin günümüzde eskiye nazaran az ihtiyaç duyulan bir iş kolu olmasından dolayı zamanla bu meslek kendi içerisinde derinin başka türlü kullanım sahaları oluşturmasına imkân sağlamıştır. Özellikle motorlu araçların kullanımıyla motorlu araçlardaki koltuk, bagaj, çanta derilerinde ve bunların süslenmesi işlerinde saraçlık mesleğinin teknikleri ve malzemeleri kullanılarak yeni bir iş sahası oluşmuştur.

Sanayi Devriminin ardından makine gücünün bütün iş sahalarında kullanılması artık toplumu motorlu taşıtları kullanmaya yönlendirmiştir. Motorlu araçların tercih edilmesiyle at binmek bir spor ve hobi olarak insanların hayatlarında yer almaya başlamıştır. Atın kullanım sahasının azalmasının olumsuz bir getirisi olarak atlar ve biniciler için eşyalar üreten saraçlara toplumda ilgi azalmıştır. Toplumda bu meslek yavaş yavaş azalırken bu işi sürdüren ustalar artık toplumun ihtiyacı olan eşyalar üretme sürecine girerek saraçlık bir dönüşüme uğramıştır. Saraç ustalarının dönüşümle beraber daha çok saraciye olarak adlandırılan çanta, kemer, cüzdan, para kesesi, heybe gibi ürünlerin yapımına yöneldiklerini görmekteyiz.[139]

Saraciyelik mesleği, saraç malzemelerinin kullanıldığı fakat değişimin getirmiş olduğu yeniliklerle kendisine daha fazla günlük yaşamda kullanılabilecek ürünlerin üretildiği bir iş sahası olmuştur. Saraciyelik, *"Deriden ürünler elde eden ve kalıplarını çıkarabilen meslektir."* (K.K.2.)

Edirne'de saraciyelik mesleğini yapan iki kişiye ulaşılmıştır. İlki, saraçlık başlığında adından bahsettiğimiz Fikret Üstev ustanın ustası olan Hüseyin Çıldam'ın torunu Hasan Çıldam'dır. Kendisi ile yaptığımız görüşmede, dedesinden sonra

[139] Ayşe Kurtipek-Dilek Akbulut, "At Binicilik Takımlarının Motosiklet Kültürü Üzerindeki Yansımaları", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, 2021, s. 167

kendisine usta olarak gördüğü Fikret Üstev usta ile görüşmemizi talep etmiştir. Sebebi ise kendisinin bu işi sadece dede yadigârı olduğu için devam ettirmesi ve son ustayı Fikret Üstev usta olarak görmesi ve kendisinin meslekte onlar kadar yetkin olmadığını ve ustalara saygısızlık olacağını düşünmesinden dolayı çalışmamızı kendisiyle devam ettiremedik. Bir diğer ulaştığımız saraciye ustası ise bu mesleği gerçek anlamıyla yapan saraciyelik üzerine eğitim almış ve aktif olarak devam ettiren usta Heves Kayın'dır.

Fotoğraf 8 Saraciye ustası Heves Kayın[140]

Saraciye ustası Heves Kayın, Selçuk Üniversitesi El sanatları lisans bölümünü okurken deri üzerine olan dersleri ile birlikte deriye olan merakı başlamış, böylelikle deri üzerine 20'li yaşlardan itibaren beri eğitim almaya devam etmiştir. Deri dikişi ve birleştirme tekniklerini öğrenme ile başlayan serüveni onu usta olmaya kadar ilerletmiştir. Çankırı Karatekin Üniversitesi'nde Moda ve Tekstil bölümünden tezli yüksek lisansını kispet üzerine araştırmalar yaparak tamamlayan Kayın, saraciye atölyesinde ürünlerini geleneksel yöntemlerle yapmaktadır, akademik olarak da deri üzerine araştırmalarını sürdürmektedir.

[140] Fotoğrafın çekimi, profesyonel fotoğrafçı Turhan Ülgüdür'e aittir.

Fotoğraf 9 Saraciye ustası Heves Kayın'ın atölyesi

Heves Kayın, saraciyelik mesleğinin tarihini ise şu cümleler ile aktarmıştır: *"İnsanoğlunun var oluşundan itibaren deriyle haşır neşirliği bulunmaktadır. İnsan, ilk önce deriyi fazla işlemek ile uğraşmamış hemen avlanan hayvanın kürkünü yüzmüş, kurutmuş ısınmak için kullanmış yahut evinin bir köşesine sermiştir. Derinin işlenmesinin daha çok görsellik olarak kullanılması yazı yazmak ile başlamıştır diyebiliriz. İlk harita çizimlerinde deri kullanılmıştır. Yazışma ve mektup için de deri ciltlerin kullanıldığını görmekteyiz. Yine deriden kuburlar ve taşıma kılıfları yapılmış, tabi bunlar makam sahibi kişilere gittiği için bu sefer deri işlenmiş ve süslenmiştir. 13. yüzyıl itibariyle derinin işlenmesini daha açık görüyoruz. Hem savaş aracı olarak hem korunma hem de ok ve yay taşımak için kılıfların yapımında her şeyde kullanılmıştır. Özellikle atın evcilleştirilme süreci ile birlikte atın üzerine binmek için atın rahat koşabilmesi için eğer takımları yapılmıştır. Deri, insanın olduğu her yerde kullanılmış fakat Türkler deri kullanımında ve işlenmesinde örnek olmuştur diyebiliriz."* (K.K.2).

Fotoğraf 10 Saraciye ustası Heves Kayın[141]

Heves Kayın, saraciyelik mesleğini eğitim alarak öğrenmiştir, ustası olarak gördüğü kişinin Yavuz Selim Öztaş olduğunu söylemektedir. Saraciyelik üzerine eğitimler veren Kayın, usta çırak geleneğini önemsediğini fakat ustasız da merak ile bu işin başarılabileceğini ifade etmiştir. Bir kişinin bu meslekte ustalığa gitme sürecinde de *"eğer kişi tasarladığı ürünün ölçülerini planlayabiliyor ve tasarlayabiliyor ise"* ustalık kriterini karşılayabileceğinden bahsetmiş ve bu beceri için kişinin bir yıl gibi bir süre saraciyelikle ilgili olması gerektiğini belirtmiştir. Mesleğin saraçlıktan saraciyeliğe dönüşümünün sebebini ise artık at koşum takımlarının hazır üretilmesine bağlayan ustamız, saraçların da daha çok günlük hayatta kullanılan ürünlerin üretimine geçmiş olmaları ile saraciyeliğin başladığını söylemektedir (K.K.2).

Saraçlığın yok olmak üzere olup saraciyeliğin ise hızlı bir ilerleme göstermesini genç ustaların bu işe meraklı olmalarına, günlük kullanılabilir ürünler üretmelerine bağlamaktadır ve saraçlık mesleğinden kalanları yaşatmaya çalıştıklarını belirtmektedir.

Saraciye ustası Heves Kayın, mesleğini icra ederken kullandığı malzemeleri ve yapım aşamalarını bizlere aktarmıştır. Bizler de bu bilgilerden şu verilere ulaştık.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşaması

[141] Fotoğrafın çekimi, profesyonel fotoğrafçı Turhan Ülgüdür'e aittir.

Saraçlık mesleğinin yok olmaya başlamasının ardından saraç ustalarının daha çok günlük hayatta kullanılan ürünler üretmesiyle başlayan bu mesleğin ana maddesi, tıpkı saraçlıkta olduğu gibi saraciyelikte de deridir.

Heves Kayın, derileri daha çok Gedikpaşa ve Kapalıçarşı'dan temin etmektedir. Kaynak kişisi mesleğini icra ederken daha çok iki farklı türdeki deriyi kullanmaktadır. Gedikpaşa'dan temin ettiği deriler kimyasal boyalıdır, Isparta Yalvaç'tan temin ettiğini deriler ise doğal derilerdir. Derileri satın aldıktan sonra kaynak kişisi işleme sürecini kendisi yapmaktadır (K.K.2). Bitkisel sepilenmiş vaketa derileri kullanmayı tercih ettiğini söyleyen Kayın, bu derinin boyama ve motif işlemeye daha uygun bir deri olduğunu ifade etmektedir.

Saraciyelik mesleğinde kullanılan malzemeler şunlardır:

Deri bıçığı: Deriyi kesmeye ve biçimlendirmeye yarayan bıçak, özellikle neşter cinsinde yahut falçata cinsinde bir kesici alet.

Eğe: Deri bıçağının ve metal aletlerin daha pürüzsüz ve keskin olmasını sağlayan alet.

Muşta: Deriyi inceltmeye ve yapıştırılarak birleştirilen deriye baskı uygulamaya yarar.

Pergel: Deriyi çizmek ve ölçmek için kullanılan alet.

Tokmak: Deri üzerinde delikler açmak yahut motifler işlenirken ağırlık amaçlı kullanılan saraciye aleti.

Kesim tahtası: Üzerinde standart ölçüler bulunan ve deriyi yumuşak bir zeminde kesmek için kullanılan malzeme.

Desen demirleri: Deri üzerine motif işlemek için kullanılan kalıplar, çubuklar halinde üretilmiş alet. Desen kısımları çubukların uç kısmında bulunmaktadır.

Deri makası: Taş dövme demirden üretilmiş deriyi kesmek için kullanılan makas.

Çarklı zımba: Derinin üzerinde çeşitli boyutlarda delikler açmaya yarayan alet.

Mengene: Deri parçalarını daha pratik bir yöntemle birleştirmek ve dikmek için kullanılan alet.

Deri boyası: Vaketa derilerin çeşitli renklere boyanması için kullanılan bir çeşit boya.

Fotoğraf 11 Saraciye Malzemeleri

Derinin işlenme yöntemine göre soğuk baskı ve sıcak baskı olarak adlandırılan iki farklı baskı yöntemi olduğunu bizlere aktaran ustamız soğuk baskı yönteminde deriyi ıslatarak hazırladıklarını ve böylelikle motifleri işlemeye hazır bir deri haline geldiğini araştırmalarımız esnasında ustamızın atölyesinde gözlemlenmiştir.

Motifleri desen çivileri ile işleyen ustamız daha çok Selçuklu yıldızı, lale, hatai gibi Türk motiflerini kullanmaya çalıştığını vurgulamıştır. Derilerden; cüzdan, kemer, çanta, ok kılıfları, ok yay kuburları, avcı malzemeleri vb. her türlü eşyanın da üretildiği bilgisini aktarmıştır.

Fotoğraf 12 Saraciye ustası Heves Kayın'ın tasarımları

Saraciyelik mesleğinin akıbetini ve gelişmeler karşısındaki durumunu sorduğumuzda ise ustamız: "*Saraç malzemeleri güç gerektiren malzemelerdir ama şimdi teknoloji ile birlikte bu aletler daha kullanıma uygun, hafif ve taşınabilir boyutlarda üretilmeye başlandı. Bu yüzden olumlu etkileri vardır.*"(K.K.2) şeklinde yanıtlamıştır.

3.2.1.1.1. Saraciyelik İle İlgili Genel Değerlendirme

Saraciyelik mesleği, saraçlığın değişen iş sahası olarak adlandırılan bir meslektir. Her ne kadar meslek saraçlıktan evirilip günlük kullanım ürünleri üretmeye başlayan bir iş kolu olsa da kullanılan malzemelerde bir değişiklik olmamıştır. Saraciyeliğin insanlar tarafından hobi olarak yapıldığı derleme araştırması sırasında Heves ustanın atölyesinde gözlemlenmiştir. Saraciye ürünlerinin nasıl üretildiğini hem araştırma alanında gözlemlenmiş hem de bizzat ustamızın yönlendirmeleri ile kendimiz saraciyelerin üretmiş olduğu ürünleri yaparak denenmiştir. Mesleğin, özellikle günlük kullanılan eşyalar üzerine tasarlanan bir iş kolu olması dolayısıyla ustamızın bize aktardığı gibi talep duyulan bir meslek olmasının yanında eşyaların el emeği olması, üretilirken özellikle kültürümüzü yansıtan motiflerin kullanılması da çok değerlidir. Edirne Valiliği ve Edirne Belediyesi şehrin değerlerini kaybetmemek adına Büyük Sinagog'un bir bölümünde Edirne'de yaşatılan geleneksel mesleklerin, şehre gelen misafirlere tanıtıldığı bir bölüm düzenlenmiştir. Bu atölyelerde saraciye atölyesi de bulunmaktadır. Böylelikle, şehrin kendi halkına ve dışarıdan gelen turistlerine yönelik tanıtım yapılmakta hem de ürünlerin satış ofislerinde satışa

sunulmasıyla ustalara kazanç sağlanmaktadır. Edirne'de saraciyelik değer kazanan bir meslek olup tanıtımı özenle yapılmaktadır.

3.2.1.3. Kispet Yapımı

İnsanlar yaşamlarını sürdürdükleri coğrafyanın etkisinde kalıp hayatlarını bir takım kültür, gelenek ve topraklarının iklimlerine, doğasına bağlı kalarak inşa etmişlerdir. Türklerin de Anadolu'ya gelmeden evvel, Orta Asya coğrafyasında zorlu iklim ve doğa ile yaşamlarını sürdürdüklerini bilmekteyiz. Yarı göçebe yaşamı sürdüren Orta Asya Türklerinin hayatlarında avcılık mühim yer tutmaktadır. Avladıkları hayvanların ise etinden, sütünden ve derisinden yararlanmışlardır.

Türklerin, deriyi daha Orta Asya'da iken kullandıklarının kanıtı, Hun kurganlarından çıkarılan deri eşyalardır. M.S. II. ve IV. yüzyıla ait olan Kenkol kurganında deri çarık ve pantolon bulunmuştur.[142] Deri, sıklıkla giyinme ihtiyacını karşılamak için kullanılmıştır. Zamanla derinin sık kullanımı, deriyi farklı şekillerde işlemeye ve süslemeye insanları teşvik etmiştir.

Araştırmamız bağlamında da deri kullanımı yağlı güreşlerle özdeşleşmiş ve yağlı güreşin olmazsa olmazı haline gelmiştir. Yağlı güreşte pehlivanların giymiş olduğu "kispet/kisvet", *"Vücudun bel aşağısıyla baldırının üstüne kadar olan kısmını kaplayan kuşaksız, düğmesiz, iliksiz olarak deriden dikilen giysi anlamına gelmektedir."* [143] Pehlivanlar için kispet sadece bir kıyafet değildir, onunla bütünleşmişlerdir ve kispete çok önem vermektedirler. *"Kispet pehlivanın yarısıdır."*[144] sözüyle de verdikleri önem açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

---

[142] Bahaeddin Ögel, *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1984, s. 93.

[143] Alev Özbil, "Kispet ve Kispet Ustalığı", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı 2, Temmuz 2009, s. 1.

[144] Atıf Kahraman, *Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi,* C. I, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara 1989, s. 96

"Kispet" kelimesinin kökeni Arapçadır. Türkçeye "Kisve (deriden yapılmış giysi, kıyafet)" ya da "Kisvat" kelimesinden geçtiği düşünülmektedir.[145] Arapçada kelimenin anlamı ise *"Belden aşağı giyilen giysi."*[146] dir. Kispet kelimesinin dilimize geçme serüveni ise Selçuklular zamanına rastlamaktadır. Güreşler, Oğuzların adetlerine göre düzenlense de kelimenin terminoloji olarak Farsçadan etkilenmesi muhtemeldir.[147]

Yağlı güreş esnasında pehlivanın üzerindeki tek kıyafet kispettir. Kispetin gelenekselleşmiş giyinme ritüeli oluşmuştur ve giyilirken uygulanan bazı kuralları bulunmaktadır.[148] Güreşecek pehlivan kispeti giymeden evvel iki rekât namaz kılar, duasını eder ve kıbleye dönerek kispetin ön kasnağını öper. Pehlivan kispeti giyerken ilk önce sağ ayağını sonra sol ayağını geçirerek kispetini giymektedir.[149]

Yağlı güreş kültürünün özünde, İslam dininin unsurları oldukça yer almaktadır. Pehlivanlar kispete düğüm atarken ilk düğümü Allah, ikinci düğümü Hz. Muhammed ve üçüncü düğümü de Hz. Ali için atmaktadır. Hatta bu düğümlerin sağa uzatılan kısmının Hz. Hasan'a, sola uzatılan kısmının ise Hz. Hüseyin'e işaret kılındığına vurgu yapılmaktadır. Bir başka kaynakta ise düğümlerin Allah'a kulluğa, Hazret-i Muhammed'e ümmet olmaya, pirin ve ustanın hakkına işaret amacıyla atıldığı rivayet edilmektedir. Ayrıca, paça bendinin üç kat sarıldığı ve bunların, *"Şeriatta üstü*

---

[145] Özcan Şimşek, *Çeşitli Yollarla Akadçadan Türkçeye Geçen Kelimeler*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı, Ankara 2007, s. 234. ; Hasan Eren, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1999, s. 246.

[146] Atıf Kahraman, *a.g.e.,* s. 94.

[147] Mehmet Dervişoğlu, "Türk Güreşinde Kispet, Kispet Ustalığı, Kispet Üzerine İnanışlar", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 8 Sayı: 16, Temmuz 2018, s. 208-209.

[148] Heves Kayın, *Geleneksel Kispet Ustalığı Kispetin Moda ve Tekstil Tasarımında Uygulanması,* (Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı 2019, s. 43.

[149] Atıf Kahraman, *a.g.e.,* s. 94.; Ayhan Sezer, *Kırkpınar*, Sportif Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 59. ; Özbay Güven, Türklerde Spor Kültürü, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 74.; Halil Delice, *Kırkpınar Türklerde Spor Anlayışı ve Kırkpınar Ruhu*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011, s. 28.

var ol, tarikatta payidar ol ve hakikatten haberdar ol" anlamına geldiği, dolayısıyla bu üç katın tasavvuftaki "şeriat, tarikat ve hakikat" üçlüsüne işaret ettiği belirtilmektedir.[150]

Kispeti, güreşçinin bedenine uyumlu olacak biçimde hazırlamak, dikmek de kispet ustasının maharetini gösterir ve usta için bir itibar meselesidir. Pehlivan eğer güreşte başarılı olursa kispeti diken ustanın hüneri anlaşılır ve pehlivan kispeti diken ustayla övünmektedir.[151] Araştırma sahamız olan Edirne ile özdeşleşmiş yağlı güreşler için kispet hazırlayan Adem Kayın usta ise değişen ekonomik ve sosyal koşullara rağmen bu mesleği öğrenmiştir ve Edirne'de bu işi yapan tek kişi olmasıyla da ayrı bir öneme sahiptir.

Adem Kayın, Edirne denilince akla gelen ilk şeylerden biri yağlı güreş olmasına rağmen Edirne'de kispet ustası olmaması üzerine bu mesleğe adım atmaya karar vermiştir. Kispet ustamız, mesleğe başlama serüvenini ise şöyle anlatmıştır: "*Edirne yağlı güreşin merkezi olsa da pehlivanların giydiği bu kispet adını verdiğimiz kıyafeti Edirne'de üreten ve işleyen kendim hariç en azından bilinen bir ustası yok. Yağlı güreş denildiği vakit akla Edirne gelirken pehlivanın giydiği kispeti yapan bir usta yok. Kispeti saraçların makineleri ile tamir edildiğini duyduk ama bir ustası maalesef bulunmuyordu. Benim de yola çıkma sebeplerimin en başında bu geliyordu. Ustamdan bu zanaatı öğrendiğim vakit benim bu sebeple şanslı olduğumu Edirne'de bu mesleği icra eden kimsenin bulunmadığını söylemişti."* (K.K.3)

[150]Özbay Güven, *a.g.e.,* s. 75.; Halil Delice, *a.g.e.,* s. 28.

[151] Atıf Kahraman, *a.g.e.,* s. 98.

Fotoğraf 13 Kispet ustası Adem Kayın[152]

Adem Kayın, Konya Selçuk Üniversitesi El Sanatları Öğretmenliği bölümünden mezun olduktan sonra kendi mesleğine devam ederken tesadüf eseri bir dergide kaybolmaya yüz tutmuş meslekler adlı bir yazıda kispete denk gelmiştir. 2005 yılından beri de deri işlerine merakı olan Kayın, bu merakının üzerine giderek yaşayan insan hazinesi olarak adını duyduğumuz Çanakkale'de kispet ustası olan İrfan Şahin'den 32 yaşında bu mesleği öğrenmiştir. 2012-2013 yıllarında Kırkpınar yağlı güreşlerinde ustası İrfan Şahin'e teşekkür edilirken Şahin, Adem Kayın'ı çırağı olarak göstermiştir (K.K.3).

[152] Fotoğrafın çekimi, profesyonel fotoğrafçı Turhan Ülgüdür'e aittir.

Fotoğraf 14 Adem Kayın ve ustası Bigalı İrfan Şahin

Edirne'de kispet ustası olarak Edirne Valiliği Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri listesinde yer alan Kayın, eşiyle(Heves Kayın) birlikte yürüttüğü deri işleri atölyesinde çalışmalarını sürdürmekte ve Edirne'de tek kispet yapan usta olma unvanını da taşımaktadır. Kayın'a usta çırak geleneğini nasıl değerlendirdiği sorduğumuzda ise şunları söylemiştir: *"Kendi ustam da ilk başlarda bu işi yapacağıma inanmadı, aksi davrandı fakat sonradan ikna oldu. Biga'daki dükkânın anahtarını teslim etti hatta. Eşimi benden daha çok seviyor. Ona 200 yıllık muştasını emanet etti, bana ise bıçkısını emanet etti. Daha sonrasında onunla baba oğul gibi olduk."* (K.K.3). Adem Kayın, kispet yapmanın çok sabır gerektiren bir iş olduğunu hatta ustasının onu ilk denediğinde günlerce sadece ip mumlattığını söylemiştir. Sabırlı ve düzenli çalışan birinin kispet yapımının ana hatlarını bir yıl gibi bir sürede kavrayabileceğini de aktarmıştır.

Fotoğraf 15 Kispet ustası Adem Kayın ve dikmiş olduğu kispet[153]

Ustamızın icra ettiği mesleği, devam ettirdiği bilinen çok az sayıda kişi bulunmaktadır. Kayın, kispet yapıcılığından günümüzün hayat şartlarına göre geçinilebilecek kadar gelir elde edilememesinden dolayı mesleğini sadece belirli zamanlarda icra edebilmektedir. Geleneksel olgunun ve bu mesleğin yok olmaması adına mesleği devam ettirdiğini de görüşmelerimiz esnasında ifade etmiştir.

Kimi meslekler de teknolojinin yıpratıcı etkisi görülse de Adem usta kispet yapımında teknolojik gelişmelerin mesleğe katkısı olduğunu düşünmektedir. Adem usta, *"Teknoloji, aylar günler süren işlemlerin yapım süresini azaltıyor, teknoloji ile geleneğe bağlı bir şekilde faydalanıyoruz. Fakat fazla teknoloji ile devam etmek bu mesleği elbet bitirebilir. İşimiz geleneği geleceğe taşımak olduğu için mutlaka güzel şeylerden faydalanmak lazım."* (K.K.3) cümleleri ile düşüncesini aktarmıştır.

Yıllardır devam ettirilen kispet yapımını yenilemenin pek mümkün olmadığını söyleyen Adem Kayın, mesleği devam ettiren usta sayısının az olmasından ve ustaların maddi kaygılarından dolayı mesleğin gerilemeye mahkum olduğundan söz ederken kispet yapımını yarına taşımak için Kültür Bakanlığının ve Valiliğin bu mesleği her anlamda desteklemelerini talep etmektedir. Kispet yapımını öğrenmek

[153] Fotoğrafın çekimi, profesyonel fotoğrafçı Turhan Ülgüdür'e aittir.

isteyen ve devam ettirebilecek heyecana sahip olan gençleri çırak olarak yetiştirmek isteyen ustamız ne yazık ki mesleğe olan ilgisizlikten ve evvelinden söylediğimiz ekonomik kaygılardan dolayı kimsenin bu işi öğrenmek istemediğini, öğrenenlerin de hemen vazgeçmelerinden dolayı sitem etmektir.

Kispet ustası Adem Kayın, mesleğini icra ederken kullandığı malzemeleri ve kispetin yapımın aşamalarını bizlere aktarmıştır. Bizler de bilgilerden hareketle şu verilere ulaştık.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşaması

Kispet, yapımında kullanılacak derinin seçiminden dikimine kadar kendine has teknikleri bulunan bir kıyafettir. 1940-1950'li yıllara kadar kispet yapımında mutlaka manda derisi tercih edilirken 1950'li yıllardan sonra vidalı denilen makinelerin üretimiyle vidalı deriye de adını veren deriler kullanılmaya başlanmıştır. İlerleyen tarihlerde iki yaşını doldurmuş, erkek büyük baş hayvanların derisi işlenmeye ve kispet yapımında kullanılmaya başlanmıştır. Deri seçilirken hayvanın çok güneş görmemiş olmasına ve hareketli bir hayvanın derisi olmasına dikkat edilmektedir (K.K.3*) "Edirne'de deri üretimi olmadığı için kispetiminiz ana malzemesi olan deriyi; İstanbul, Bolu, Çorlu, Isparta gibi yerlerden alıyoruz. Malzemelerimizi buralara gidip kendimiz temin ediyoruz. Sadece kullandığımız bal mumunu kendim yapıyorum."* (K.K.3). Kispet ustamız sıraladığı bu kalitedeki derilerin, şu anda yurt dışından ülkemize geldiğini söylerken Edirne'de derinin temini konusunda zorlandığını da aktarmıştır.

Adem Kayın usta, kispet yapımı aşamalarını şöyle aktarmıştır: *"Deri işlenirken boyası veriliyor. İşlenmiş derileri biz fabrikalardan temin ediyoruz. Pehlivanın kispetinin tam olması ve şahsına özgü olması için çıplak ölçü alıyoruz. Bu işin ustalığı zaten o aşamada belli oluyor. Derilerin üzerine alınan kalıpları çıkarıp kesiyoruz. Kasnak kısmı dediğimiz kısım, üç kat deriden oluşuyor. Kasnağın sağlam olması için o üç kat deriyi birbirine yapıştırıyoruz. Hayvanın derisinin sırt kısmından yani derinin en sert kısmından, kasnak dediğimiz yeri yapıyoruz. Hazne dediğimiz kısım için derinin en yumuşak yerini yahut yumuşak olan başka bir deri alıyoruz ve öyle oluşturuyoruz. Bir bütün deriden belki kasnak ve diğer bölgeler yapılırken kasnak*

dediğimiz kısım için yumuşak bir deri kullanılması gerekiyor. Çünkü kasnak kısmı, insan derisine uygun ve uyumlu olmalıdır. Birleştirme işleminde yapıştırırken bir gün yapıştırıyor ve üzerinden bir gün geçmesini bekliyoruz. Deride, bu aşamaları tamamladıktan sonra derinin süsleme, motif işleme aşamasına geçiyoruz. Önceleri el ile işlenirken şimdi süslemeyi ve nakışlarımızı makineler ile yapıyoruz. Her ustanın farklı motifleri, nakışları vardır. İşleme işlemi bittikten sonra parçaları birbirinize çatıyoruz."(K.K.3.) Kispetin; kasnak, hazne, arka, oyluk, paça, şiraze gibi çeşitli bölümleri bulunmaktadır.[154]

Fotoğraf 16 Kispet ustası Adem Kayın'ın kendi adını işlediği kispeti

Ustamız, kispet yaparken geleneksel yöntemleri kullanmayı ve geleneksel aletleri kullanmayı terci etse de yenilikler karşısında da kendisini geliştirmiştir ve kispetin belli çizgilerinden çıkmadan teknolojinin işini kolaylaştırması yönünde de çeşitli aletlerden yararlanmaktadır.

Fotoğraf 17 Kispet yapımında kullanılan iz kalemi ve bıçkı

[154] Alev Özbil, *a.g.e.,* s. 86-87.

Kispet yapımında kullanılan malzemeler şunlardır:

Muşta: Deriyi inceltmek için ve birleştirilen deri parçalarını preslemek için kullanır.

Bıçkı: Ahşap saplı, yarım ay şeklinde bıçak başlığı olan deriyi kesmeye ve inceltme işlemlerinde kullanılan kesici alet.

İz kalemi: Deriyi kesmeden ve deriyi çeşitli işaretlemeler de bulunmadan önce işaretlemek için kullanılan tahta kalem.

İğne, iplik: Kispet dikiminde derinin delinmemesi için küt uçlu iğneler ve mumlu ipler kullanılmaktadır.

Makas: Demir dövme cinsli makas tercih edilir.

Saraç çekici: Kispette vurma işlemi ile motifler işlenirken kullanılan çekiç.

Bal mumu: Balın petek kısmı olan sert bölümüdür, kispet yapımında deriyi dikmek için kullanılacak ipler bu malzeme ile mumlanmaktadır.

Ahşap şimşir: Malzemesi şimşir ağacından yapılmış ahşap bir alettir, derinin pürüzlü yerlerinde kullanılarak düzeltme işlemi yapılır.

Fotoğraf 18 Adem Kayın'ın yapmış olduğu minyatür kispetler

Türkiye'nin farklı illerinde kispet yapımını devam ettiren ustaların sayısı bir elin parmağını geçmeyecek kadardır. Edirne'de kispet yapımını devam ettiren Adem Kayın, kendisinden sonra araştırma bölgemiz olan Edirne'de, kispet yapımı mesleğini devam ettirecek bir kişinin olmamasından dolayı kaygı duymaktadır ve bundan dolayı

kispet yapımına dair bilgilerin yok olmaması için ustasından öğrendiği bütün bilgileri bir deftere yazarak geleceğe aktarmak üzere muhafaza etmektedir.

3.2.1.3.1. Kispet Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme

Derinin insanlar tarafından kullanılması belki de insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanlar, avladıkları hayvanların her şeyinden yararlanarak onu en iyi şekilde değerlendirme düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Bir de bu düşüncenin yanı sıra derinin tercih edilmesinde sağlam, dayanıklı ve zorlu şartlara uyum sağlayan korunaklı bir yapısı olması da etkili olmuştur.

Türklerin, deriyi kullanan ve işleyen bir millet olduğundan bahsetmiştik. Türk kültür tarihine bakıldığı zaman, Türklerin deriye verdikleri önemin ve hassasiyetin temelinde başka nedenlerin de olduğunu anlaşılmaktadır. Türkler, deri ve dericiliğe işlevsel yönlerinden dolayı kutsal bir gözle bakmış ve kutsiyet atfetmişlerdir. Tanrı'ya kurban olarak sunulacak hayvanın derisi, toplumda din adamı vasfı taşıyan şamanın olurdu. Altay ve Sibirya şamanları ise derileri çadırlarına asarlardı ve böylelikle kutsal hayvanların derisi atalarının kutsal ruhlarını, onların kişiliklerini temsil ederdi. Türklerin geleneklerini ve değerlerini öğrenebildiğimiz eşsiz eser Dede Korkut hikâyelerinde de deri, Türkler tarafından kuvveti temsil ettiği ve Salur Kazanın Evinin Yağmalandığı Destan'da Kara Göne tarif edilirken onun gücünü anlatmak için "*kara boğa derisinden beşiğinin örtüsü*" olan ifadesi kullanılmaktadır.[155]

Kispet; deriden yapılmış, vücudun bel aşağısından baldırlara kadar olan yeri kapatan kuşaksız, düğmesiz giysi anlamına gelmektedir. Kispetin Türk kültür tarihine, yağlı güreşle girdiği düşüncesi varsa da Mehmet Dervişoğlu'nun görüşlerine göre bu yanlış bir kanıdır. Türklerin, kispetle yani deri ile yapılmış kıyafetle tanışmaları kültürlerinde zaten var olan güreşte kullandıkları deriden yapılmış giysileri giydikleri, İskit/Saka Türklerine ait olan kemik bir avadanlık üzerine işlenen güreşçi figürlerinde ve 9. yüzyılda oluştuğu varsayılan Manas Destanında deri kullandıklarını görmek

[155] Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1993, s. 34. 6 Bahaeddin Ögel, *a.g.e.1.*, s. 46. ; Muharrem Ergin, *Dede Korkut Kitabı*, 32. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 53.; Mehmet Dervişoğlu, *a.g.e.*, s. 206.

mümkündür. BokMurun Hikâyesinde Koşay Han'ın Yolay Han ile yaptığı güreş şu şekilde ifade edilmektedir:

"Pehlivanlar pehlivanı Koşay Han Manas'ın deri kısbetini giyerek ihtiyar hali ile Yolay Han'la güreşir. Tanrı artık Koşay'a kuvvet vermiştir. Onun damarlarında Tanrı'nın kuvveti dolaşmaya başlamıştır. Tuttuğu gibi Yolay'ı yere vurur ve yener"[156]

Kispetin, yağlı güreşlerde tercih edilmesinin sebebi ise derinin kolay bir şekilde yağı çekebilmesi ve rakibin hareket manevralarını zorlaştırmasıdır. Derinin yağlı güreşlerde kullanılmasıyla da deri ve güreş artık bütünleşmiştir. Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali'nin 2010 tarihinde İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirasının Temsili Listesi'ne alınmasıyla birlikte yağlı güreşe daha fazla ilgi ve alaka gösterilmiştir, bu doğrultuda geleneği tanıtacak ve koruyacak adımlar atılmıştır. Güreşin, korunması gerektiği düşünülürken bununla özdeşmiş kispet yapan ustaların da bu geleneğin taşıyıcıları olduğu düşünülüp araştırmamıza kaynak kişi olan Adem Kayın'ın da ustası olan Bigalı İrfan Şahin'i 2012 yılında Türkiye'nin Yaşayan İnsan Hazineleri listesi envanterine eklenmesiyle kispet yapımı koruma altına alınmıştır.

Araştırmamız süresinde kispet yapımı hakkında birçok bilgiye ulaşılmış ve kaynak kişimiz aracılığıyla mesleğin geçmişi ve akıbeti hakkında fikir sahibi olma imkânı bulunmuştur. Yağlı güreş ile özdeşmiş Edirne gibi bir şehrin, kispet yapımında ülkemizin diğer illerine göre daha fazla usta çıkarması gerekirken ilimizde sadece Adem Kayın usta kispet yapımı geleneğini devam ettirmektedir.

3.2.2. Ham Madde Olarak Lif Kullanılan Geleneksel Meslekler

3.2.2.1. Yorgancılık

İnsanlar yaşamları boyunca, dış etkenlere karşı kendini koruma ve barınma gereksinimi duymuştur. Bu tür ihtiyaçlarını karşılamak için yaşadığı coğrafyanın şartlarına göre kendisini koruyacak ve barınacak eşyalar üretmiş, böylelikle de

[156] Mehmet Dervişoğlu, *a.g.e.,* s. 209.

ihtiyaçları üzerinden el becerilerini de kullanmıştır. Zamanla kullandıkları süslemeler ve işlemeler o toplumun bir geleneği olmuş ve kültürünü yansıtan, kültürünü geleceğe aktaran bir taşıyıcı görevi üstlenmiştir.[157] Yorgan da temelde; barınma, giyinme, örtünme gibi ihtiyaçlardan doğmuştur. Fakat onu üreten ve hazırlayan kişi, yaşadığı çevrenin kültürün izlerini taşıyan motifleriyle ve desenleriyle bezendiği için yorgancılık bir kültür taşıyıcısı olan geleneksel mesleklerdendir.

"Yorgan" kelimesi, eski Türkçede *ö"rtmek, sarmak, kaplamak, kuşatmak*" anlamlarına gelmekte ve kelime ilk başlarda "yör" sözcüğünden "yör-gen", "yörgen" ve "yorgan" şeklinde dönüşmüştür.[158] Dîvânu Lugâti't-Türk'te ise kelime, "yorgan", "yoğur kan" sözcüğünden gelmekte olduğu bilgisi yer almaktadır.[159] Yorgan kelimesinin, ilk başlarda çobanların giymiş oldukları geceleri soğuktan korunmak için üste giyilen bir örtü, elbise anlamında kullanıldığı görülmüştür.[160]

"Yorgan, Türk kültür tarihinin önemli etnolojik malzemelerinden birisi ve kelime olarak da en eskilerindendir. 'Yogurkan' bizim bugünkü yorgan sözümüzün atası ve başlangıcı idi. Yorgan kelimesinin, Orta Asya'dan geldiği ve sarmak anlamında kullanıldığı söylenebilir."[161] Türk Dil Kurumu'na göre ise kelimenin *anlamı,ö"rtünmeye yarayan, içi pamuk, yün vb. şeylerle doldurularak dikilmiş geniş örtü"* dür.[162] Yorganlar insanın günlük yaşantısının bir parçası olsa da onu yapan ve işleyen yorgan ustasının bütün maharetlerinin sergilendiği bir meslektir.

---

[157] Taner Okan-Orhan Sevgi-H. Barış Tecimen, "Türkiye'de Toprak Tanıma ve Koruma Kültürü", *Acta Turcıca*, 2012, Sayı 1, s. 127.

[158] İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul 1991, s.763.

[159] Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lûgat-it Türk*, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1939, s. 92.

[160] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Ankara 2000, s. 221.

[161] Funda Dede, *Ankara İli Merkez İlçelerinde Geleneksel Yorgancılık Sanatının İncelenmesi*, (Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, El Sanatları Eğitimi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010, s. 1.

[162] Türk Dil Kurumu, "*Yorgan Kelimesi*", https://sozluk.gov.tr/ (20.08.2021).

Yarı göçebe ve savaşçı özelliklere sahip olan Türkler ise ilk örtünme güdülerini hayvan derileri ve bitki yapraklarını kullanarak gidermişlerdir. İlk yorgan örnekleri hayvan derisi ile sıkıştırılmış, aplike tekniği ile yapılmış keçe türünden yorganlardır.[163] Türklerde yorgancılık mesleğinin yerleşik yaşama geçmeleriyle birlikte başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Savaşçı kimliklerinden dolayı göçebe yaşam şekli, Türklerin yaşam tarzları için daha elverişli olsa da Uygurlularla birlikte yerleşik yaşama, tarıma bağlı bir toplum olma yolunda ilk adım atılmıştır. Tarımın gelişmesiyle beraber pamuk üretilmiş ve kullanılmaya başlanmıştır.[164] Bu gelişmelerin bir getirisi olarak insanlar pamuk ile dokuma sanatını geliştirmiş, insanların yorgan olarak kullandıkları ürünün günlük hayatlarına girmesi sağlamıştır.

Türklerin, Orta Asya'dan Anadolu'ya göçerken getirdikleri bir yaşam tarzı ve kültür bulunmaktaydı. Ellerindeki kültür ile göçtükleri Anadolu topraklarına ait kültürü harmanlayıp bir sentez oluşturmuşlardır. Anadolu'da Selçuklular'ın hüküm sürdüğü dönemde Türklerin pamuk, yün ve yatak yapan kişiler için "hallaç" kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.[165] Osmanlı kaynaklarına bakıldığı vakit ise arşivlerde yorgan ile ilgili bilgilere ulaşmak mümkündür.[166] Topkapı Sarayı Müzesi'nde ise 18. yüzyıla ait iki çocuk yorganı örneği de sergilenmektedir.[167] Anadolu'ya yerleştikleri vakit Türkler arasında İslam dini çok geniş bir yayılma alanı bulmuş, bu durum onların sanatına ve estetik anlayışına doğrudan tesir etmiştir. İslam dininde yasak olan kaidelerden dolayı halk, sanatlarında daha çok motif ve işlemeler kullanmaya başlamıştır.

---

[163] Özlem Salman, "Yorgan ve Yorgan Yüzler", *Tekstil ve Makine*, 1990, Sayı 22, s. 278.

[164] Mustafa Duman, *Trabzon Halk Kültürü*, Heyamola Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011, s. 499.

[165] Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçuklularda Meslekler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000, s. 77.

[166] Tülay Gümüşer, "Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk Yorgancılığının Analizi: Tire İlçesi Örneği", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Cilt 6, Sayı 15, 2018, s. 230.

[167] Tahsin Öz, *Türk Kumaş ve Kadifeleri* 2. Cilt, Milli Eğitim Basımevi Yayınları, İstanbul 1951, s. 68.

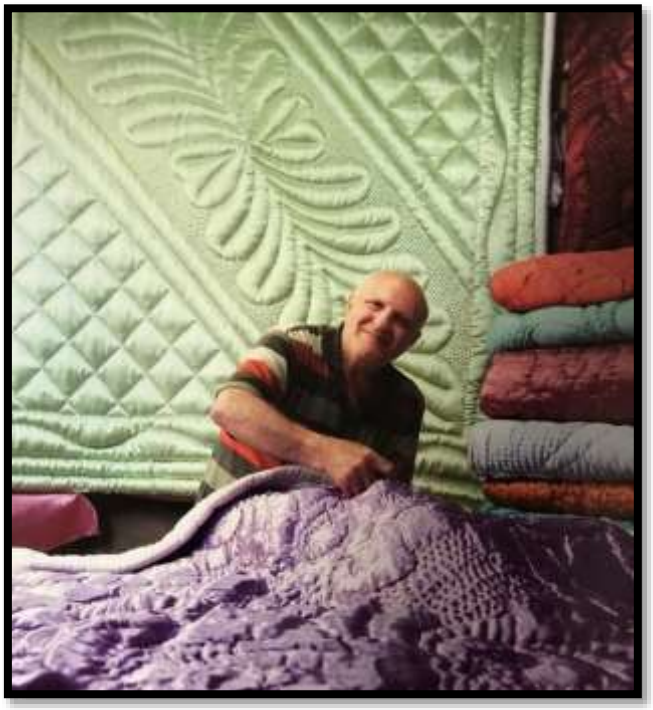
Geleneksel yöntemler kullanılarak el emeği ile üretilen yorganlar ve yorgancılık mesleği, tarihimizde asırlardır devam eden bir meslektir. Yorganın yapımında başta korunma ve örtünme gibi güdüler olsa da zamanla ustalar yorganları kendi toplumlarının estetik algılarını, kültürlerini ve düşüncelerinin izlerini taşıyan motiflerle süsleyerek halkın ortak geleneğini yansıtmıştır. Misal olarak, loğusa kadına yapılan yorganın motifleri ile çeyizlik kızın yorganı ve çocuklara yapılan yorganın motifleri farklı olup kendi içerisinde bir anlam taşımaktadır. Yorgancılık benzeri geleneksel mesleklerde görülen ortak özellik halkın müşterek beğeni algısını ve halk kültürü ögelerini taşımalarıdır.[168] Fabrikalarda yorgan üretiminin yaygınlaşmasıyla yorgancılık mesleği yok olmakla karşı karşıya kalmıştır.

Yorgancılık mesleğini ilk başlarda kadınların evlerde yaptığı düşünülmektedir. Kadınların dikiş ve nakışa daha meraklı olması ve ellerinin yatkın olması aynı zamanda evlilik, düğün, çeyiz gibi adetlerimiz için yorgan hazırlama ihtiyacından dolayı evlilik çağına gelen kızların kendi aralarında toplanıp yorgan dikmeleri bu işin kadınların çevresinde gelişmesini sağlamıştır. Fabrikalar seri üretime geçmeden ve insanların mağazadan hazır ürün alma yatkınlıkları henüz oluşmadan evvel Edirne'de el emeği ile yapılmış yorgana ve yorgancılık mesleğine çok fazla talep olduğu saha araştırmalarımız esnasında görülmüştür. Edirne'de geleneksel yöntemlerle yorgancılık mesleğini yapan usta sayısı günden güne azalmış ve sadece bir yorgan ustası kalmıştır.

Ali Bıyık, Trabzon'da doğup büyümüştür. Eskişehir'de yorgancılık mesleğinin ustaları olduğunu öğrenince 1965 senesinde 13 yaşındayken Asım Şahin ve Haydar Şahin ustanın yanında çıraklığa başlamıştır ve çıraklığı tam 26 ay sürmüştür. Ali ustanın Edirne'ye yolunun düşmesi ve sonrasında hayatına burada devam edip yorgan ustası olmasına vesilen olan şey ise askerliği olmuştur. Askerliğini Keşan'da yapan ustamız askerlikten sonra memleketinde çok fazla iş olanağı olmamasından ve Edirne'de o yıllarda el ile yapılan yorgana talep olması fakat bunu

[168] Mehmet Ali Yolcu, "Nevşehir'de Yaşayan Geleneksel Mesleklerin Değişim ve Dönüşümü", *Turkish Studies*, Cilt 9, Sayı 2, 2014, s. 1721.

yapacak ustanın yetersiz olmasından dolayı askerliğini tamamlayıp bu mesleği yapmak üzere Edirne'de yaşamaya karar vermiştir (K.K.4).

Fotoğraf 19 Yorgan ustası Ali Bıyık[169]

Yorgancılığın çok zahmetli bir iş olması ustanın da sabırlı olmasını gerekli kılmaktadır. Ustamıza işin zorluklarını sorduğumuzda şu yanıtı vermiştir: *"Yorgancılık sabır işi ve alıcısı çoğunlukla kadınlar olduğu için kadınların erkeklere göre beğenmesi daha zor, o yüzden daha da fazla sabır gerekiyor"* (K.K.4).

Usta çırak geleneğiyle yetişen Ali Bıyık, yorgancılıkta çıraklık yıllarını şöyle anlatmıştır: *"Bana ustam 1965 senesinde hafta sonları iki buçuk lira harçlık verirdi. 75 kuruşuna sinemaya giderdik. 25 kuruşuna gazozlar vardı o zamanlar onlardan alırdık. İki haftada bir 1.25 kuruşuna hamama giderdik, kalan paramı da kumbarama atar biriktirirdim, Trabzon'a aileme para gönderirdim."* (K.K.4).

Çırakların ne kadar sürede eğitildiklerini ve şimdilerde bu mesleği öğretecek çırağın hiç olmamasının nedenini ustamız, "*Yorgancılıkta o zamanlar Edirne'de çırak*

[169] Dilek Altay, *41 Usta 41 Yaşam Dilek Altay "İşinin Ustaları" Fotoğraf Atölyesi*, EFOD, Edirne 2015.

bulmak zordu. Trabzon'dan, kendi köyümüzden tek tük çırak geliyordu. Ağaç yaşken eğilir atasözünden, küçük yaşta 13-14 yaşlarında çırak alınırdı. Çırak, artık ustanın bir evladı gibi olurdu. Usta, hafta içi onun yemesini, içmesini, giyimini karşılardı. Hafta sonu da harçlık verirdi. Bir sene ustaya çalışırdı, sonra çıraklığı bitirdiği zaman ustanın çırak hakkı olarak bir takım elbise, bir yatak, bir yorgan ve yastık verir cebine de harçlığı koyardı ve gönderirdi. Şimdi her şey maddiyata dayandığı için herkes her şeyin karşılığını para olarak almak istiyor, mesleği öğrenmek istemiyor, kimse bu sebepten çırak yetiştiremiyor." (K.K.4) sözleriyle ifade etmektedir.

Ali Usta'nın yetiştirdiği bir çırağı olmuş fakat o da mesleğe devam etmemiştir. *"Bugüne kadar bir çırağım oldu, o da hanımımın halasının oğlu Tuncay Karabulut'tu. 1986 senesiydi, o zaman bütün öğrendiklerimi kendisine öğrettim, ustam bana ne verdiyse ben de kendisine daha fazlasını verdim. Şimdi yorgancılık mesleğine devam etmiyor."* (K.K.4). Ustamız, kabiliyetli birinin yorgancılığı 6-7 ay gibi sürede öğrenebileceğini söylemiştir.

Ali usta ne yazık ki Edirne'de yorgancılık mesleğini devam ettiren tek ustadır. Uzun yıllardır çalışmanın vermiş olduğu yorgunluğa rağmen sırf bu mesleğin yok olmaması için direnmektedir. Yorgancılık mesleğinin yok olması ustamızı kaygılandırsa da bunun sebepleri olarak şunları söylemektedir*: "1960-2000 arası yorgancılık mesleği çok talep görüyordu, ilerleme vardı. Şimdilerde her şeyin hazırı olduğu için yorgancılığa da ihtiyaç duyulmuyor. Yorgancılık mesleği artık duraklama devrinde. Sebepleri ise artık insanlar yün ve pamukla uğraşmak istemiyor, hazırını hemen alıp işini görmek istiyor ama bir yorgancının yünden yaptığı yastık, yorgan daha sağlıklıdır, bunu unutuyorlar."* (K.K.4).

Araştırmamızı yürütürken aslında en zorlandığımız kısım, kültürümüzün izlerini taşıyan yorgancılık gibi geleneksel mesleklerin son temsilcilerine şahit olmak. Ali Bıyık'ta yorgancılık mesleğini Edirne'de devam ettiren son ustadır. Yorgan ustası Ali Bıyık mesleğini icra ederken kullandığı malzemeleri ve yorganın yapım aşamalarını bizlere aktarmıştır. Bizler de bilgilerden hareketle şu verilere ulaştık.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşamaları

Yorgan yapımında kimi zaman sade yün yahut sade pamuk kullanılmaktadır. Kırkılan yünler tarandıktan sonra yorgan dikimine hazır hale gelmektedir. Yorgana pamuk ve yünün yerleştirilmesi ise aşamalı olarak yapılmaktadır. İlk önce biraz pamuk taranıp serilmektedir, üzerine yün taranıp serilir ve kaplanıp birleştirilmektedir. Yorgan yüzü, genellikle ipek yahut pamuklu kumaşlardan yapılmaktadır bazen ise müşterinin getirdiği kumaşa göre de yorgana yüz dikilebilmektedir. Yorganın alt yüzü için "mermerşahi" denilen bir kumaş cinsi kullanılmaktadır. Eskiden yün iplikle dikilen yorganlar, şimdilerde yün ipin temininde sıkıntılar yaşandığı ve az bulunduğu için artık polyester ip ile dikilmektedir (K.K.4).

Fotoğraf 20 Ali Bıyık ustanın dükkânındaki ipek kumaş çeşitleri

Yapılacak yorganın ölçülerine göre farklı ağırlıklarda malzeme kullanılmaktadır. Çift kişilik yorgan yapılacaksa 3,5 kg, tek kişilik yorgan yapılacaksa 3 kg, bebek yorganlarına da 1,5 kg yün ya da pamuk kullanılmaktadır. Çift kişilik yorganların 2,15 cm boyu, 1,90 cm 'de eni, tek kişilik yorganlarda en 1.60 cm olmalıdır (K.K.4).

Yorgancılık mesleğinde kullanılan malzemeler şunlardır:

Pamuk: Yorganın hafif ve daha ince olmasını talep edenler için yorgan yapımında pamuk tercih edilir.

Yün: Sağlık açısından ve daha sıcak tutması yönlerinden yorgan yapımında kırkılmış hayvan yünü kullanılmaktadır.

Elyaf: Yün ve pamuğa göre daha uygun fiyatlı olması, yumuşak ve hafif olması yönüyle tercih edilen, lifli bir yapıya sahip olan yorgan malzemesidir.

İpek kumaş: İpek böceğinin kozasından elde edilerek üretilen kumaş türüdür. Yorgan yapımında yumuşak ve kaliteli bir kumaş türü olduğu için ve işlenen motifleri daha estetik gösterdiği için tercih edilmektedir.

İğne: Yorganın dikim işlemleri sırasında kullanmaktadır.

Yüksük: Dikiş dikilirken iğnenin el yahut parmağa batmasını önlemek için parmak ucuna takılan halka formundaki gereç.

Pergel: Yorgan dikiminde ve motiflerin kumaşa ölçülü bir şekilde çizilmesi için kullanılan araç.

Değnek: Yün, pamuk gibi malzemeleri çırpmak için ve yorganın içine yerleştirilen bu malzemelerin eşit bir biçimde dağıtmak için kullanılan alet.

Fotoğraf 21 Göçmen kuşlar motifi ve lale motifi

Yorgan yapımında aslında en emek ve zaman isteyen husus yorganın üzerine işlenen motifler olduğunu derlemelerimiz sırasında gözlemledik. Her malzemeden de iyi yorgan, iyi yastık ya da motif işlenmediğini söyleyen Ali usta, "*Mesela siyah kumaşa işlenen tavus kuşu motifi görünmez bu sebeple her ürünün kendi içinde bir kalitesi vardır, keçi yününden de yorgan olmaz batar ama kuzu, koyun yününden yorgan olur. En iyi yorgan, merinos koyunun yününden olur.* (K.K.4). Yorgana işlenecek motifleri desinatörlerin oluşturduğu desen kitaplarından uyguladığını söyleyen ustamız bu motiflerin genellikle doğadan esinlenilmiş desenler olduğunu aktarmıştır. Motifler, kumaşın üzerine eskiden sabun ile çizilirken şimdilerde çizim

için tebeşir kullanılmaktadır. Sabunla çizilen izlerin çıkarılması çok zor olduğu için zamanla tercih edilmekten vazgeçilmiştir (K.K.4).

Fotoğraf 22 Tavus motifi, gül ve bülbül yorgan motifi

Motifler, yorganın kumaşına geçirilirken ilk önce kalıplara çıkarılmaktadır. Bu motifler ise "*Kabak çekirdeği, Lale, Defne dalı, Tütün, Yonca*" diye adlandırılmaktadır. Ali Bıyık ustanın, "kabak çekirdeği motifi" ve "gelin motifi" olarak adlandırdığı kendisine ait olan motif ve tasarımları da bulunmaktadır. Yorgana işlenecek motife göre kumaş rengi seçilmektedir çünkü her renkte her motif belli olmamaktadır. Çocuk yorganlarında motif, genellikle kumaşın ortasına işlenirken kız çocuk yorganında pembe, erkek çocuk yorganında mavi renk tercih edilmektedir. Eflatun, gri, bej, somon rengi, akşam rengi denilen renkler de yorgan kumaşında tercih edilmektedir (K.K.4).

Fotoğraf 23Tütün yaprağı motifi ve asma üzüm motifi

Geleneksel mesleklerde üretilen ürünün, el emeği olması ve yapımının zaman alması emek istemesi bakımından hepsinde ortaklık göstermektedir. Ali usta, bir yorgan yapmanın bir gün sürdüğünü söylerken motifli bir yorganın yapımının iki yahut yedi gün sürebileceğini söylemektedir. Yorganın fiyatı, kullanılan kumaş ve işlenen motife göre artmaktadır. Yorganın motifini işlemek kaç gün sürüyorsa fiyatı da ona göre hesaplanmaktadır (K.K.4).

3.2.2.1.1. Yorgancılık İle İlgili Genel Değerlendirme

Yorgancılık mesleği, insanın kendisini zorlu hava şartlarına karşı korumak ve örtünmek için geliştirmiş olduğu bir meslektir. Zamanla insanlar bu ihtiyacını karşılarken kendi estetik algılarından oluşmuş motifleri ve desenleri de yorganların üzerine işleyerek bugün için birer kültürel öge niteliği taşıyan desenler ortaya çıkmıştır.

Toplumların ortak belleğini oluşturan düşünce ve duyguların işlendiği her bir motif aslında bizlere bugün bir şeyler anlatmaktadır. Özellikle evlenecek çiftler için kızın çeyizine 4-5 adet yorgan yapılmaktaydı. Bu yorganları kimi zaman evlenecek olan kız kendi hazırlar ve kendisi motiflerini işlerdi. Gelin olacak kızların yorgana işlediği motiflerin çoğunlukla kuş ve çiçek olduğunu derleme çalışmamız esnasında gözlemledik. Aynı zamanda kaynak kişimizden aldığımız bilgilere göre de evlenecek kızların çeyiz için tercih ettiği yorgan motiflerinin kuş ve çiçek ağırlıklı olduğu

öğrenilmiştir. Kuşlar yılın belirli zamanlarında göçüp giden ve zamanı gelince kendi yuvasını inşa eden bir hayvan olarak karşımıza çıkmaktadır. Evlenecek kızların da yorganlara kuş motifini işlemeleri elbette tesadüfen oluşmuş bir hadise değildir. Geleneksel insanın doğa ile olan bağı onun duygularına da yansımıştır. Doğada gördüğü her olayı kendisiyle harmanlamış ve bir gün kendisinin de yuvasından kuşlar gibi uçup gideceğini düşünüp çeyizlik yorganına bu motifleri işlemiştir.

Ülkemizin kimi bölgeleri çeşitli bitkilerle ün salmış ve bunlarla anılır olmuştur. Özellikle ülkenin doğusunda yetişen tütün bitkisi oradaki yorgancıların tütün motifini daha sıklıkla işlemelerine, bizim araştırma bölgemiz olan Edirne'de ise lale motifinin daha çok talep görmesi de bu sebeplerden kaynaklanmaktadır.

İnsan kendisini ait olduğu toplumundan soyutlayamadığı gibi kendisi de ait olduğu toplumun kültürel ögelerini hem taşır hem de kimi zaman bu değerleri yeniden inşa eder. Bugün geleneksel toplumdan uzak yaşayan şehir hayatına yönelen her insanın kültürel değerleri algılamada eksikleri olabilir. Metropol insanının el emeği ile işlenmiş yorganların artık onlara bir şey ifade etmemesi ve halkın estetiğini yansıtan motiflere bakınca ortak duygulara kapılmamaları bunun bir delilidir.

Yorgancılık mesleğinin durumu diğer geleneksel mesleklerle aynıdır. Fabrikaların seri üretimle bir insanın günlerce uğraşacağı ürünü saatler bile sürmeden üretmesiyle ve insanların sağlık ve kalite değerini düşünmeden her ürünün uygununu alma ve hemen ulaşma isteklerinden dolayı yorgancılık mesleğine olan ilgi zamanla azalmıştır. Özellikle çeyiz olarak üretilen motifli yorganların azalmasının sebebi ise kaynak kişimize göre artık insanların düğün adetlerimizi ve geleneklerimizi eskisi gibi devam ettirmemelerine bağlamaktadır. Edirne'de Ali Bıyık ustanın, geleneksel yöntemlerle devam ettirmek için çabaladığı yorgancılık mesleği ustamızdan sonra yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır.

3.2.3. Ham Madde Olarak Ağaç Kullanılan Geleneksel Meslekler

3.2.3.1. Fayton ve Talika Yapımı

Türklerin tarihi ile alakalı kaynaklarda onların at ile olan bağlarını ve atı evcilleştirdikleri yönündeki bilgilere ulaşmak mümkündür. Avrupalıların, Türkleri

"Ata yapışık millet"[170] olarak bahsetmelerinde elbette atı ehlileştirip onu hayatlarının her alanında kullanıp büyük bir önem vermelerinden kaynaklıdır. Atın ehlileştirilmesinin ardından atın bir vasıta olarak kullanılması başlamıştır diyebiliriz. At ile yük taşıma araçlarının icadı, insanların hayatına büyük bir kolaylık sağladığı gibi insanlık tarihindeki büyük değişikliklere de imkân sağlamıştır. W. Koppers'in düşüncesine göre, atın ehlileştirilmesinin ardından kavimlerim ve diğer kültürlerin gelişmesinde olağanüstü sonuçları doğurmuştur.[171]

Talika, kelimesinin kökeni Macarca olup *"Dört tekerli bir tür at arabası."*[172] anlamına gelmektedir. Talika tek atla çekilen dört tekerli bir yapıya sahip olan, yaylı at arabası demektir. Üzeri ahşap oyma, el işçiliği ve bezeme sanatları[173] ile süslenmiş bu arabalar Balkanlara bilhassa Edirne'ye özgü olan bir yük ve yolcu taşımak için kullanılan araçtır. Edirne talikalarının diğer talikalardan farkı çift karşılıklı makaslarının olmasıdır. Bu da engebeli arazilerde daha fazla esneklik sağlamıştır (K.K.5). Bu araçlar, Balkanlar'da yaşayan toplulukların göçler esnasında kullandığı ve arazilerine uygun olacak sistemlerde inşa ettikleri ve kültürlerine has motiflerle bezedikleri bir tür araçtır.

Bilhassa tarımla uğraşan insanların, tarımda hayvan gücünden faydalanırken motorlu araçların icadı ile taşımada daha farklı araçların üretimi karşısında talika, fayton gibi araçların kullanımı azalmıştır. Talikaların yapımının azalmaya başlamasıyla aynı zamanda onu ahşap oymalar ve bezemelerle de süsleyen ustalar da günden güne yok olmuştur. Türk kültürünün bir parçası olan talika üzerindeki motifler ve figürler pek çok duygu ve düşünceyi ifade etmektedir. [174] Edirne'de saha

---

[170] Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi (Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre),* 3. Baskı, Ankara 1988, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 80.

[171] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü,* 4. Baskı, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul 1986, s. 208.

[172] Ahmet Vefik Paşa, Lehçe-i Osmani, Haz. Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu, Ankara 2000.

[173] Türkiye Kültür Portalı, "*Talika*", https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/nealinir/talika, (21.08.2021).

[174] Şayan Ulusan Şahin, "Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili), *Bilig Dergisi*, Kış 2005, Sayı 32, s. 174.

araştırmalarımız neticesinde talika yapımını devam ettiren Özcan Abacı ustaya ulaşılmıştır ve kendisiyle talika yapımı üzerine görüşülmüştür.

Özcan Abacı, Türkiye'de Kültür Bakanlığına talika yapımında kayıtlı tek ustadır. İlk başlarda gemi maketi yapımı merakı ile başlayan Abacı, sonrasında merakını kendi kültürüne özgü bir şeyler üretmek için ne yapabilirim düşüncesiyle yola koyularak harman makinesi, fayton ve talika maketi yaparak 30 yaşında mesleğe başlamıştır. Abacı'nın, Talika yapımında mesleğe başlamasında ilham aldığı kişi demir doğrama ustası olan babasıdır (K.K.5).

Fotoğraf 24 Talika ustası Özcan Abacı[175]

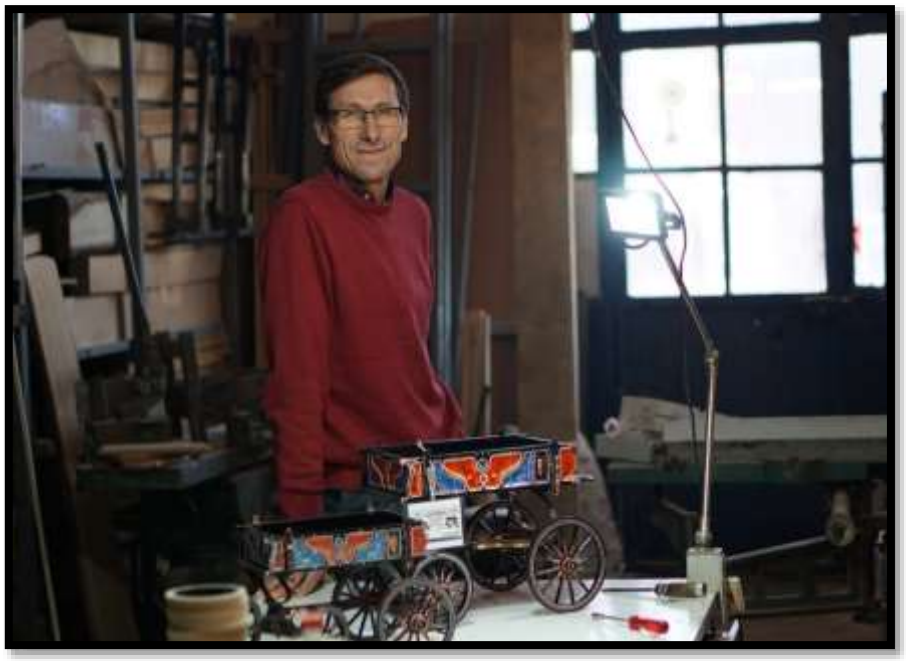
Geleneksel mesleklerde usta çırak ilişkisini önemseyen Abacı, maalesef ki bir usta ile birlikte yetişmemiştir. İlk başlarda evde ahşap talika maketleri yapmakla başlayan merakını kendi kendini geliştirerek 2002 yılında, şimdiki atölyesini açmış ve Edirne kültüründe yeri olan talikaları üretmeye başlamıştır. Özcan usta, talika yapımında çırağı olmamasının sebebini şöyle açıklamıştır: "*Merak edip başlayanlar oldu ama çok sabır gerektiren bir iş olduğu için bir de hemen maddi olarak değerlendirdikleri için çırak yetişmiyor.*" (K.K.5).

[175] Fotoğrafın çekimi, profesyonel fotoğrafçı Turhan Ülgüdür'e aittir.

Fotoğraf 25 Talika ustası Özcan Abacı'nın atölyesi[176]

Geleneksel mesleklerin teknoloji ile olan mücadelesi talika yapımında söz konusu değildir. Özcan Abacı, teknolojinin talika yapımında olumlu etkileri olduğunu ve eskiden yapılan talikalarda kullanılan aletlerle, şimdilerde kullanılan aletlerin çok daha gelişmiş ve pratik olduğunu söylemektedir (K.K.5).

Fotoğraf 26 Özcan Abacı ve yapmış olduğu minyatür talika

[176] Fotoğrafın çekimi, profesyonel fotoğrafçı Turhan Ülgüdür'e aittir.

Özcan Abacı, mesleğe başlarken hayal ettiği yerden çok daha ileride olduğunu söylemiştir. Özellikle bu mesleği bir ustadan öğrenmemiş olması ve kendi çabasıyla talika yapımında ustalaşması muazzam bir özverinin sonucudur.

Talika ustası Özcan Abacı, mesleğini icra ederken kullandığı malzemeleri ve talikanın yapım aşamalarını bizlere aktarmıştır. Bizler de bilgilerden hareketle şu verilere ulaştık.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşamaları

Talikaların ana maddesi ağaçtır. Ağacın işlenerek parçalara ayrılması ve talika yapımına hazır hale getirilmesiyle oluşturulmaktadır. Özcan usta, talika yapımında sadece ağacı satın almakta ve ağacı işleyerek boyamasına kadar olan süreçleri kendisi hazırlamaktadır.

Fotoğraf 27 Minyatür talika ve fayton

Abacı, Edirne'de günümüzde artık talikanın kullanılmamasından dolayı kültürün devam etmesi için talikaların minyatür boyutlarını yapmakta ve talikanın yapımı hakkında şunları aktarmaktadır: "*Yaptığım ürünler orijinal fayton ve talika modellerinin 1/5 ölçekte küçültülmüş minyatür boyutlarıdır. Amacım geçmiş kültürümüzde var olan fayton ve talikaları geleceğe taşıyabilmek. Elimdeki malzemeye göre kimi zaman tekerleklerden kimi zaman özek yapımından başlarım, belli bir kuralı yoktur. Talikaların renk renk boyanmasındaki sebepleri ise bunu kullanan halkın*

özellikle Roman halkı olmasıdır. Çok canlı bir halk olduğu için talikaları süslemişlerdir." (K.K.5).

Fayton ve talika yapımında kullanılan malzemeler şunlardır:

Metal torna tezgâhı: Kesilecek malzemeye şekil vermek ve delmek için kullanılan tezgâh.

Şerit testere: Kalın uçlu kesici alet, büyük boyutlarda ahşabı kesmek için kullanılmaktadır.

Kıl testere: İnce uçlu kesici alet, detaylı kesilecek ahşap yüzeyler için kullanılmaktadır.

Ağaç: Talika yapımında ana malzemedir, genellikle ceviz, meşe, kayın, ıhlamur ağaçları kullanılmaktadır.

Boya: Talikanın ahşabını boyamak ve motifleri çizmek için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 28 Talika

Talikanın her bir bölümüne farklı ağaç kullanılmaktadır. Bunun sebebi ise talikanın engebeli yollar için hazırlanmış yük aracı olmasındandır. Engebeli arazinin yapısına uyum sağlaması için talikanın kimi kısımları esnek kimi kısımları sert malzemeden yapılmaktadır. Talika kanatları için yumuşak bir ağaç türü olan ıhlamur

ağacı kullanılır eğer malzeme torna ile işlenecekse o bölümde sert yapısı olan kayın, ceviz ve meşe ağaçları kullanılmaktadır (K.K.5).

3.2.3.1.1. Fayton ve Talika Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme

Atın evcilleştirilmesiyle başlayan süreç, atlı yük arabalarının kullanılmasına kadar ilerlemiştir. Atlı yük araçlarının insanlar tarafından kullanılmasıyla insanlara hareket özgürlüğü kazandırarak kolay bir şekilde başka topraklara göçü de kolaylaştırmıştır. Balkan coğrafyasına özgü olan ve özellikle Edirne'de eskiden çok sık kullanılan talikanın şimdilerde kullanım ihtiyacı ortadan kalkmıştır. Edirne'nin Balkanlardan göç aldığı yıllarda, halkın göçler esnasında kullandıkları araçlar talikalardı. Talikaların diğer yük araçlarından farkı ise raylı bir sisteme sahip olmasıdır ve böylelikle engebeli arazilerin aşımında insanlara kolaylık sağlamıştır.

Talikalar üzerine işlenen ahşap oymaları, bezemeleri ve motifleriyle göçmen halkın hafızalarına işlenmiş olan kültürün izlerini taşımaları yönünden araştırmamız için önemlidir.

Motorlu araçların yaygınlaşmasıyla ve günlük hayatta atın kullanımına ihtiyaç kalmamasıyla talikalar hayatımızdan çıkmıştır. Edirne'de talika yapımına bir merakla başlayan Özcan Abacı, gerçek boydaki talika ve faytonları özel siparişler üzerine yapmakta ve şimdilerde sadece talika ve faytonların minyatürlerini yapıp bu kültürün kaybolmaması için uğraşmaktadır.

3.2.4. Diğer Geleneksel Meslekler

3.2.4.1. Misk Meyve Sabunu

Sabunun insanlar tarafından kullanılmasının tarihi, M.Ö. 4000'li yıllara kadar uzanmakta olup Sümer yazıtlarında sabunun yapımı ile alakalı verilere ulaşılmıştır. Sabun insanlık tarihinde ilk olarak tıbbi amaçlarda kullanılırken M.S. II. yüzyıldan itibaren temizlik maksadıyla kullanılır hale gelmiştir.[177]

[177] Said Öztürk-Gülden Sarıyıldız, "Antik Çağdan Günümüze Temizliğin Değişmeyen Sembolü: Sabun", *Tombak Dergisi*, Sayı: 15, s. 43-44.

İnsanlığın temizlik amaçlı kullandığı ve en eski arındırıcı madde olan sabun; bitkisel, hayvansal yağlardan ve odun külünden elde edilen kostik maddesine su katılarak elde edilmektedir.[178] Zamanla sabun hamuruna farklı esanslar ve çiçekler ilave edilerek çeşitli sabunlar üretilir hale gelmiştir. Şimdiler de ise kozmetik maksadıyla kullanılan sabunların yanı sıra tedavi (Akne, kepek sorunu gibi), süs ve hediyelik sabunların kullanımları da yaygınlaşmıştır.[179]

Türkiye'nin çeşitli illerinde kendi coğrafi kültürünü yansıtan sabunlar üretilmektedir. Misk meyve sabunu ise Edirne ile bütünleşmiş bir yapıya sahiptir. Edirne'de ortaya çıktığı düşünülen kokulu misk meyve sabununun tarihi, 1600'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Misk meyve sabunu, 17. yüzyılda Osmanlı Sarayında misk, amber ve gül esansı karıştırılarak hamur kıvamına getirilen sabunun kendine özgü şekli ile çeşitli meyve şekilleri verilerek ve o meyvelerin renklerinde boyanarak imal edilmiş ve misk meyve sabunu Osmanlı sarayına gelen yerli ve yabancı misafirlere hediye olarak sunulmuştur.[180] İran elçisi Abdullah Bey'in mihmandarlığını yapmış olan Ali Ağa tarafından, 21 Ekim 1775 tarihli mihmandar defteri kayıtlarında masraf edilen bilgilerde misk sabununun kullanıldığına rastlanmıştır.[181]

Bahsedilen yüzyıllarda, Edirne'de çeşitli bağlar ve çiçek bahçeleri olduğu bilgilerimiz arasındadır. Edirne topraklarında yetişen meyve ve çiçeklerin etkisinde kalan yerli halk, sabunlara meyvelerin kokularını verecek esansları ekleyerek sabunlara yaptıkları meyvelerin biçimlerini vermişlerdir. Osmanlı sarayında bilhassa

---

[178] Güven Şahin, *Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri ve Bunların Türkiye Ekonomisinde Etkin Kullanımları*, (İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2019, s. 2308.

[179] Güven Şahin, "Türk Kültür Coğrafyasından Özel Bir Örnek: Türk Sabunları", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2019, Sayı 2, s. 375.

[180] Hülya Öztürk, *Edirne Kentinin Doğal ve Kültürel Özelliklerinin Peyzaj Mimarlığı ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi,* (Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2006, s. 114.

[181] Mustafa Can, "H. 25 Şaban 1189/ M. 21 Ekim 1775 Tarihli Mihmandar Masraf Defteri Üzerine Bir Değerlendirme", *Journal of Analytic Divinity*, Cilt 3, Sayı 2, s. 32.

yabancı devlet büyüklerine ve diplomatlara hediye edilen misk sabununun, sarayın kadınları tarafından da sevildiği ve kullanıldığı bilinmektedir.

Edirne'de misk meyve sabunu, 19. yüzyıla kadar değerini korumaya çalışmıştır. İnsanların kozmetik ve temizlik anlayışlarının zamanla değişmesi, sabun üretimi maliyetlerinin artması, meyve sabununun yeterli fiyatlara piyasada kendisine yer bulamaması gibi sebeplerden misk meyve sabununu üreten ustalar yavaş yavaş işlerini bırakmıştır. Ekonomik kaygılardan dolayı bu meslekte çırak yetiştirilemez hale gelmiştir. Edirne'de 1900'lü yılların başında misk meyve sabunu üretimi yapan ustalara ait 25 dükkân bulunurken 2000'li yıllardan itibaren bu ustaların ve dükkânların sayısının azaldığı görülmektedir. Edirne kültürünü taşıyan ürünlerin bulunduğu tarihi Alipaşa Çarşısı, Arasta ve Bedesten çarşılarında misk meyve sabununu satan sadece 20 dükkân bulunmaktadır.[182] Edirne kültürünün sembollerinden birisi olan misk meyve sabununun etkisiyle Edirne'de bir mahalleye Sabunî adı verilmiştir.

Misk meyve sabunu, günler süren bir işçilikten sonra meydan gelmektedir. Gerçekten de el becerisi ve sabır gerektiren bu mesleği Edirne'de geleneksel yöntemlerle devam ettiren kişi olan Şengül Çınar'a ulaşılmıştır, misk sabununun tarihi ve yapımı üzerine bilgiler kendisinden kayda geçirilmiştir.

Şengül Çınar, misk meyve sabunu yapımına 30 yaşında, Edirne Halk Eğitim Merkezi'nden aldığı bir kurs ile başlamıştır. Çınar, 2 yıl gibi bir süreçte ustası olan Emine Karapınar'dan misk meyve sabununu yapmayı öğrenmiştir. Misk sabunu ustamız Şengül Çınar, bu işe başlama serüvenin şöyle anlatmıştır: *"Aslında meslek lisesinde elektrik bölümü okudum, babam da elektrik teknisyeni olduğu için bir süre babamla birlikte bu mesleği yaptım fakat misk sabuncluğuna başlayınca eğitimini de almak istedim o zaman Trakya Üniversitesinde Geleneksel El Sanatları bölümünde okumaya başladım. İlerleyen vakitlerde de misk sabunculuğunda usta olarak dersler vermeye başladım.*" (K.K.6).

---

[182] Emel Gönenç Güler-Bilal Değirmendereli, "Edirne'de Mis Meyve Sabunu İşletmelerinin Pazarlama Faaliyetleri", *Social Sciences Research Journal*, Sayı 3, s. 177.

Fotoğraf 29 Misk meyve sabunu ustası Şengül Çınar

Şengül usta, misk meyve sabununun Edirne'deki tarihi hakkında bizlere şu bilgileri de vermiştir: *"Misk, güzel kokulu anlamındadır. Bizlere de Osmanlıdan kalma bir meslektir. 17. yüzyıldan itibaren Edirne'de misk sabununun yapıldığını biliyoruz. Padişahların özel hediyelikleri arasında kullanılan bir ürün olduğunu biliyoruz, yine bir rivayete göre padişahın eşlerinin ve kızlarının çeyiz sandıklarını bu misk sabunları ile doldurulup süslendiği söyleniyor. Edirne'de misk sabunculuğu o zamanlar büyük bir iş alanıymış, hatta Edirne'de Sabunî Mahallesi diye bir mahalleye de adını vermiştir. Sarayın en çok tercih edilen eşyası misk sabunuymuş, sandıklara konulur ve gönderilirmiş. Hocamdan duyduğum bir rivayet ise, Osmanlı sultanları saraydaki cariyelerinden hangisini istiyorsa bu sabunlardan gönderip davet edermiş. Tabi bunu somut kaynaklara dayandıramıyoruz, tarihini sadece 17. yüzyıla dayandırabiliyoruz."* (K.K.6).

Edirne'de misk sabununun yapımına dair çocukluğundan hatırladığı bir anıyı ustamız şöyle anlatmaktadır: *"Saraçlar caddesinde, Atatürk heykelinin olduğu yerde ara sokakta, Arif amcanın bir misk sabunu yaptığı dükkânı vardı. Çocukluğumdan hatırladığım, bazen Arif amca sabunlarını dükkânının önünde yapardı. Şehir dışındaki*

akrabalarımıza giderken onlara Arif amcanın dükkânındaki sabunlardan alıp götürürdük. Benim hatırladığım ilk usta Arif amca."

Ustamız, mesleği öğrenmek için iki yıl boyunca kendi ustasından eğitim almıştır. Geleneksel yöntemleri kullanarak öğrendiği bu meslekte kendisi de bu süreçten geçtikten sonra çıraklar yetiştirmiş fakat şu an da hiçbirinin mesleğe devam etmediğini söylemektedir. "*Misk sabunculuğunda önemli olan çırak bulmak ve yetiştirmek, çünkü artık misk sabunculuğu yok olmak üzere*" diyen ustamız mesleğinin geleceği için kaygılanmaktadır (K.K.6). Zira bir zamanlar Edirne'de yetişen doğal meyve özlerinden ve çiçek esanslarından yapılan bu sabunların şimdiler de fabrikalarda hazır kalıplarda üretilmesiyle el emeğine olan değer azalmıştır.

Misk meyve sabununa talep çok olmasına rağmen sabunu üretecek ustaya ihtiyaç duyulmaması en büyük sorundur çünkü el emeği ile üretilenle misk sabunu ile hazır kalıplarda üretilen misk sabununun farkını hiçbir şekilde alıcı anlamamaktır. Şengül usta, bu sorunun önüne geçilmesi ve el emeği ile üretilen misk sabununun değerinin anlaşılması için şu öneride bulunmuştur: *"Kalıp üretimle, geleneksel el yapımı misk sabunu üretimi çok farklı ve pazarlaması da aynı şekilde zor oluyor. Arz talep olarak bakıldığı zaman gelen müşteri sabunun elde yapılmış olanı ile makinede yapılmış olanını ayırt edemiyor. Ancak yetkililerin duruma el atması lazım, aradaki farkı ortaya koyacak bir ibare olması lazım, işte o zaman pazarlama için uğraşabilir."* (K.K.6).

Misk meyve sabununun başlangıç tarihinden günümüze doğru bakılırsa bir dönem yok olmak üzereyken dönemin rahmetli eski valisi Fahri Yücel'in çabalarıyla misk meyve sabunculuğu Edirne'de yeniden canlanmıştır. Valinin, misk sabunu yapımının ve bu kültürün unutulmaması için kurslar açmasının ardından eğitimler verilmiştir. Ustamız Şengül Çınar, kendisinin bu mesleği öğrendiği günden bu güne doğru, mesleğin akıbeti hakkında değerlendirme yaptığı vakit artık misk sabunu öğreniminde ve yapımında gerilemenin söz konusu olduğunu söylemektedir. Ustamız, *"O zamanlarda daha çok kadınlar misk sabununu geleneksel bir şekilde evlerinde yapar ve çarşıdaki esnafa satarak ev ekonomilerine katkıda bulunurdu. Son yıllarda misk sabunları kalıplar ile üretilmeye başlandığından kadınlar misk sabunundan gelir*

elde edemez oldu ve gerilemeye başladı. Makineleşince kalıp üretimlerde maliyetler düştü ve geleneksel yapımdan uzaklaşınca gerilemeye gitti."(K.K.6) diyerek Edirne'ye özgü olan misk sabunun neden yok olmaya başlayan geleneksel meslekler içerisine olduğunu açıklamıştır.

Misk sabunu ustası Şengül Çınar, mesleğini icra ederken kullandığı malzemeleri ve misk sabununun yapım aşamalarını bizlere aktarmıştır.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşamaları

Misk meyve sabununun yapımında malzemenin yanı sıra ustanın el becerisi ve sabrı da önemlidir. Yapılan her bir meyvenin doğalı gibi şekil vermek zordur ve hazırlayıp sunulması zaman almaktadır. Misk meyve sabunu yapımının ilk aşaması için ana madde olan saf kalıp sabunlar rende makinesinde rendelenmektedir. Rendelenen sabun yoğurma makinesine alınıp az miktarda su ilave edilerek sert bir form kazandırılmaktadır. Yoğurma esnasında içerisine esanslar eklenmektedir. Yapılacak meyvenin büyüklüğüne göre hamur parçalara ayrılmakta ve kurutulmaya bırakılmaktadır (K.K.6).

Fotoğraf 30 Boyanma için hazır hale getirilmiş misk sabunu

Sabuna şekil verilirken her aşamasında el becerisi kullanılmaktadır zira şekilleri kalıp kullanarak vermenin geleneksele uygun olmadığı düşünülmektedir. Bu aşamadan sonra, sabunlara cilalama ve boyama işlemi uygulanmaktadır. Sabunun kuruma süresi mevsimlere göre değişiklik göstermektedir. Kışın boyanan sabun daha kısa sürede kururken yazın bu süre 1-2 hafta gibi zamanı bulmaktadır (K.K.6). Sabun;

rendelenme, yoğrulma, kurutulma, cilalanma ve boyanma işlemlerinden sonra misk sabunu formunu almaktadır.

Fotoğraf 31 Kurutulması için asılmış boyanmış misk sabunları

Misk meyve sabununun yapımında kullanılan malzemeler şunlardır:

Rende makinesi: Sabunu kalıp halden, toz parçalar haline dönüştüren makinedir.

Yoğurma makinesi: Rendelenmiş sabunların su ilave edilerek bütünleşmesi işleminin yapıldığı araçtır.

Fotoğraf 32 Sabun rendeleme makinesi (sol), el rendesi ve tokmak (sağ)

Gıda boyası: Sabunların dış rengini vermek için kullanılan madde.

Kurutma teli: Boyama işlemleri için sabunların uç kısımlarına geçirilen tel malzemedir, sabunu boyanın içerisine daldırırken tutmak için kullanılır.

Askılık: Boyanmış sabunun teller vasıtasıyla asılıp kurutulduğu araçtır.

Fotoğraf 33 Yoğurma makinesi

Misk sabununun en zahmetli aşaması, meyve şekillerine göre sabuna form kazandırmaktır. Sabunlar; elma, armut, şeftali, nar, portakal, limon, karpuz, üzüm, kavun, ayva, kiraz, çilek, kayısı, incir gibi ülkemizde bulunan her meyve şeklinde üretilmektedir. Yapılan meyvenin doğal görüntüsüne yaklaşmak için o meyveye özgü detaylar ilave edilmektedir. Misal şeftali sabunu yapılacaksa üzerine tüylü görüntüyü kazandırmak için un serpilmektedir, karpuz yapılacaksa gerçek karpuz çekirdeği eklenmektedir. Sadece parlak görünümü olan meyvelerin yapımında gliserinli sabun tercih edilir çünkü gliserin yüzeye parlak görünüm kazandırmaktadır (K.K.6).

Fotoğraf 34 Misk sabunu (Meyvenin aslına uygun kalınarak tasarlanmış bal kabağı sabunu)

Bir misk meyve sabununun maliyeti 5 TL'dir. Satışa çıktığı zaman el emeğinin karşılığının alabilmesi ve en az 10-12 TL arasında satılması gerektiğini fakat ne yazık ki bu fiyatlarda alıcı bulamadıklarını söyleyen ustamız, çarşıdaki esnafta daha küçük boyutlarda meyve sabunları satıldığını ve bunların kalıp sabunlar olduğu için daha ucuza satışa sunulduğunu bilgisini aktarmıştır. (K.K.6).

Şengül Çınar, sabun yapımında makine kullanımının nasıl bir etkisi olduğunu şöyle açıklamaktadır*: "Misk sabununun kalıpla yapılması bizim geleneksel yapım yöntemlerimizi baltalıyor. Kalıpla yapılan bir misk sabunu, geleneksele zarar veriyor. Sabunu rendeleme ve yoğurma aşamasında teknoloji ile üretilen aletler elbette olumlu etkiliyor fakat şekil aşamasında kalıp kullanmak misk sabunculuğunu olumsuz etkiliyor*." (K.K.6). Misk sabununun hazırlanmasında geleneksele bağlı kalınması, bu kültürün devamını ve bozulmadan aktarılmasını sağlamaktadır fakat bazı aşamalarda teknolojinin sabun yapımında çok büyük katkıları da olduğunu söylemek gerekir.

3.2.4.1.1. Misk Meyve Sabunu İle İlgili Genel Değerlendirme

Geçmişten bugüne değin insanların ilk başlarda temizlik amaçlı kullandıkları sabun, şimdilerde bu amacının yanı sıra süs ve güzel koku için günlük hayatımızın çoğu alanında kendisine yer bulmaktadır. Ülkemizin çeşitli illerinde, yörelerin kendilerine has bitkilerinden meydana getirilen sabunlar üretilmektedir. Edirne'de 17. yüzyıl itibari ile Osmanlı sarayında bilhassa yabancı misafirlere hediye amaçlı verilen misk sabununun özelliği ise Edirne'de çeşitli meyve bağlarının, çiçek bağlarının bulunması ve burada yetişen meyvelerin özünden hazırlanmış olmasıdır.

Günümüzde piyasada bulunan herhangi bir ürünün doğal olup olmadığını ve hangi yöntemlerle yapıldığını bilmek güçtür. Bu güçlüklerden kaynaklı olarak el emeği ile üretilen ürünlerle, kalıp kullanılarak makinelerde üretilen ürünlerin farkını alıcı anlamamaktadır. Makine kullanan satıcı daha ucuza kısa sürede piyasaya ürün çıkarırken el emeği ile üreten satıcı ise uzun mesailer harcayarak ürününü piyasaya sunabilmektedir. Bütün bu sebepler, el emeği ile üretilen misk sabununun piyasadaki kalıplar kullanılarak makinelerde hazırlanmış misk sabunlarıyla olan mücadelesini kaybetmemesine ve toplumdaki eski varlığını sürdürememesine yol açmaktadır.

3.2.4.2. Badem Ezmesi ve Kavala Kurabiyesi Yapımı

Coğrafya bir bölgenin yüzey şekilleri, akarsu, göl ve denizleri gibi şart ve imkânlarını kapsayan değerlerin tamamı olup söz konusu olan saha üzerinde yaşayan toplumun hayat tarzına, beslenme düzenine, ekonomisine, konuşma tarzına hatta huyuna olan etkisi, inkâr edilemez.[183] Bununla birlikte insan dağlık coğrafyada soğuk iklimle mücadele edip hayvancılık yapacak ve hayvansal gıdalar tüketecek ve bunlardan elde ettiği yün kürk gibi malzemelerden giyinecektir, deniz bulunan coğrafyada yaşayan insan, sıcak iklimde yetişen tarım ürünlerini ve deniz gıdalarını tüketecektir. Coğrafyanın, toplumun tutum ve davranışları üzerindeki etkisi ise farklı bir boyuttur.[184]

Coğrafi konumun, sosyal hayatın her alanında karşımıza çıkması kültürün canlı bir organizma olduğunun, değişkenliğinin, fonksiyonel oluşunun yanında tarihi izleri de kendinde barındırabilmesini göstermesi açısından mühimdir.[185] Bu çerçeveden bakacak olursak coğrafî özellikler, toplumun yeme-içme kültürünü şekillendirmektedir ve her şehrin kendine has ürünleri meydana getirmesinde etkin bir rol almaktadır.

Bilmekteyiz ki, tarihte ticaret yollarında çeşitli baharatlar, yağlar, ipekler ile birlikte işlem görmüş olan yemiş ve bademlerin de ülkeler arasında ticareti yapılmıştır. Bu ticari ürünlerden birisi de bademdir. Rosaceae familyasının Prunus cinsine ait olan badem Türkiye'nin, Marmara ve Akdeniz bölgelerinde yetişebilen bir bitkidir.[186] Badem ezmesi ise Edirne'nin mutfak kültürü lezzetlerinden birisidir ve tam olarak

---

[183] İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1991, s. 26-27.

[184] Richard M. Dorson, *Günümüz Folklor Kuramları*, çev. Nermin Ulutaş, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1994, s. 25-34, 34-43.

[185] Nerin Yayın, "Coğrafi Mekânların Sosyal Hayatımızdaki Adlandırmalara Etkisi", *Folklor Akademi Dergisi*, 2020, Cilt 3, Sayı 1, s. 183.

[186] Arzu Odunkıran-Melek Zor-Memnune Şengül, "Edirne'de Geleneksel Olarak Üretilen Bademezmesinin Bazı Kalite Özellikleri", *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2021, Sayı 3, s. 2052.

nereden geldiğine dair bilgiler açık değilse de ortak bir kanıya varmak ne yazık ki mümkün olmamıştır.

Badem ezmesinin tarihini Ortadoğu'da Araplara, Akdeniz kıyılarındaki İspanya'ya bizim kültürümüzdeki yerini ise Osmanlı saray mutfağına dayandıran görüşler vardır. İlk olarak Arapların VII. yüzyılda İspanya'yı fethettikleri esnada yanlarında badem ve narenciye götürdükleri ve böylelikle badem ezmesinin dünyaya bu hadise ile yayıldığını düşünen görüşler bulunmaktadır.[187] Edirne'nin Osmanlı başkenti olduğu yüzyılda "Deva-i Misk" helvasını hazırlayıp Sultan II. Murat Han'a sunan Mısırlı şekerci ustasının bu lezzeti Edirne'ye kazandırdığı düşünülmektedir.[188] Bir diğer görüş ise Kanuni Sultan Süleyman döneminde İspanyadan kaçan ve Edirne'ye yerleşen özellikle Yahudi İspanyol halkın "Dolce Blance (Beyaz Tatlı)" ile ezilmiş bademi birlikte karıştırarak ürettikleri badem ezmesinin zamanla Edirneli ustaların saray çevresinde geliştirerek yaygınlaştığı düşünülmektedir.[189] Asıl mesele şudur ki, her nereden gelmiş olursa olsun bu lezzet Edirne'de değer kazanmış ve bunu yapan ustalar sayesinde bugüne ulaştırılmıştır.

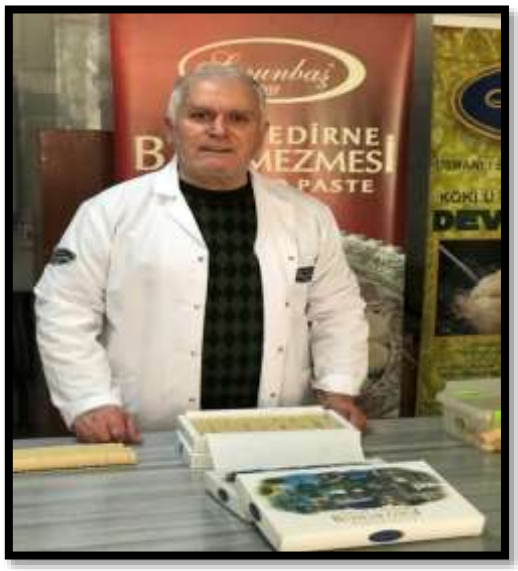
Badem ezmesinin aitliği üzerine yapılan tartışmalar Kavala kurabiyesinde görülmemektedir. Ait olduğu şehrin adını taşıyan Kavala bugün Yunanistan'ın sınırları içerisinde yer almaktadır. Fakat bir zamanlar o toprakların Türk hâkimiyetinde olduğunu ve oradaki halkın mübadele yıllarında Anadolu'ya göçtükleri unutulmaması gereken bir ayrıntıdır. Edirne'de badem ezmesi ve Kavala kurabiyesinin yapımını neredeyse 66 senedir babadan oğula usta çırak geleneğinde devam ettiren ustamız Aydın Sayınbaş ile araştırma konumuz için görüşülmüştür.

---

[187] S. Cunningham, Confectionery pastes from almonds. Manufacturing Confectioner, 1999, Sayı 79: 66-74.

[188] Özgür Kızıldemir, "Edirne MutfakKültürü Üzerine Bir Değerlendirme", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 2020, Cilt 7, Sayı 12, s. 103.

[189] Senem Ergan Göynüşen, *Edirne'deki Gastronomik Kültürün Kentin Pazarlama ve Markalaşmasına Etkileri*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 2011, s. 20.

Fotoğraf 35 Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi ustası Aydın Sayınbaş

Aydın Sayınbaş, babası ve ustası olan Turhan Hikmet Sayınbaş'tan, bu mesleği 6 yaşındayken öğrenmiştir. Babasının ustası ise Edirne'nin Yahudi esnaflarından olan Avram Efendi'dir. İspanya'dan göçüp Türkiye'nin batı kesimlerine yerleşen Yahudi halkının daha çok şekercilik ve ticaretle uğraştığını söyleyen Aydın usta, babasından kendisine bu mesleğin emanet kaldığını söylemektedir. Aydın Sayınbaş, ustası olan babasından bahsederken onun bu mesleğin önde gelenlerinden birisi olduğunu ve ilk imalathanelerini evlerinin giriş katı olduğunu, mesleği ilk orada öğrendiğini aktarmıştır (K.K.7).

Fotoğraf 36 Turhan Sayınbaş (sol) ve Avram Efendi'nin şekerci dükkanı

Aydın usta'nın mesleği hakkında kendisiyle görüşmelerimiz esnasında bizlere şu bilgileri aktarmıştır: "*Yahudiler badem ezmesine "Marpizan" derlerdi. Onlar bir tepsiye el ile eze eze yerleştirir ve dilimlerlerdi. Bunun yanı sıra Kavala kurabiyesi Rumeli kültürüne aittir. Mübadele zamanında Rumeli'den Konya'ya göç eden insanlar daha sonra Karamandan Yunanistan'a Balkanlara yeniden göç ederken bu ürünü taşımışlardır. Buna "Nişan kurabiyesi" deniliyor. Bu kurabiyenin üzerinde bir tane karanfil olurdu ve sadece tereyağı ile yapılırdı. Şekli de yuvarlak olurdu, düğünlerde ya kız tarafı ya erkek tarafı bunları başlarının üzerlerine koyarlardı, birbirine ikram ederlerdi. Yunanlar ise bunun hilal şeklinde kesip üzerine badem koymuşlardır, bizimkiler ise karanfil koyarlardı tabi daha sonra hilal şeklinde olan kalmış. Doğuş yeri Kavala, biz buna Edirne bademli kurabiyesi diyoruz."* (K.K.7)

Badem ezmesinin yapımını geleneksel yöntemlerle devam ettiren ustamız mesleğinin kaybolmaması için işin bütün sırlarını ve inceliklerini babasının tuttuğu ve kendisine emanet kalan deftere aktarmaktadır. Aynı zamanda ustaların yok olmaması için mesleği aile içerisinde sürdürmek isteyen ustamız, oğlu Adnan Sayınbaş'a ve kız torunlarına badem ezmesinin nasıl yapıldığını imalathaneye her gelişlerinde tekrar ederek aktarmaktadır.

Geleneksel mesleğin yapımını daha pratik hale getirdiği için teknolojinin bu meslekte katkıları görülmektedir. Kaynak kişimiz, ürettiği badem ezmelerini eskiye nazaran daha kolay pazarlayabildiği için meslekte ilerleme gözlemlediğini söylemektedir (K.K7).

Edirne'nin farklı kimlik yapısı sayesinde kültürlerin etkileşimi ile oluşmuş ve şimdilerde Edirne ile birlikte anılan badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi Aydın Sayınbaş ve meslektaşları tarafından devam ettirilmektedir. Mesleğin nasıl yapıldığı ve yapılırken kullanılan araçların neler olduğu Aydın ustanın imalathanesine giderek ve orada gözlemler yapılarak kayda geçirilmiştir.

Kullanılan Araçlar ve Yapım Aşamaları

Badem ezmesi, Edirne'nin "yağlı tombul badem" denilen badem cinsinden yapılmaktadır. Kimi zaman ise Keşan, Çanakkale, Balıkesir, Gaziantep bademinin kullanıldığı da olmaktadır. Rumeli bademinin tercih edilmesinin sebebi, ince kabuklu

ve yağ oranın diğer illerdeki bademlere göre daha fazla olmasıdır. Bu cins bademi ustalar, "sınır bademi" olarak adlandırmakta ve Kıyık bağlıklarında bahar aylarında yetişmektedir. Badem, eskiden taş havanlarda saatlerce ezilerek talaş haline getirilirken şimdilerde bu işlemi yapan öğütücü aletler kullanılmaktadır. Ezilmiş bademin içerisine bir miktar toz şeker eklenerek dövülme işlemi yapılmaktadır. Ustamız, toz şeker koyulmazsa bademlerin sıçrayacağını ve bu yüzden şekerin şart olduğunu söylemektedir. Beyazlatılmış badem ile şekeri harmanladıktan sonra ayrı bir yerde şeker ağdası kaynatılır ve bakır kazanların içinde hafif şekerlendirilir. Beyaz tatlı elde edilir ve sonra dövülmüş badem içine eklenerek hamur haline getirildiği gözlenmiştir (K.K.7).

Fotoğraf 37 Badem ezmesinin yapım aşamaları

Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesinin yapımında kullanılan malzemeler şunlardır:

Badem: Ezmenin ana maddesidir, özellikle yerli ürün tercih edilmektedir.

Şeker: Öğütülmüş bademin birbirine kolay yapışması için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 38 1910 Yapımı mermer dübek ve tokmağı (Merhum Turhan Sayınbaş'a aittir ve oğlu Aydın Sayınbaş ustaya yadigâr kalmıştır.)

Mermer dübek: Geleneksel yöntemlerle üretilen badem ezmesinde, bademin ezilmesi için kullanılan oyuk biçiminde mermer taştır.

Bıçak: Fitil haline getirilen badem ezmesi şeritlerini eşit bir şekilde kesmek için kullanılmaktadır.

Fotoğraf 39 Badem ezmesi

Aşamaları tamamlanmış olan badem, en son işlem olarak taşın üzerinde soğutulup sonra yoğurulup fitil haline getirilmektedir. Badem ezmesi bir gün dinlendikten sonra kesilip parçalara ayrılır. Bir gün dinlendirilip kesilmesinin sebebi ise ürünün birbirine yapışmamasını sağlayacak kıvama erişmesi içindir (K.K.7).

3.2.4.2.1. Badem Ezmesi ve Kavala Kurabiyesi Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme

Edirne, kendi yerli halkının dışında tarihte birçok farklı din ve milletten insanlara vatan olmuştur. İmparatorluğun farklı millet ve dinden insanlara imtiyazlar tanıması ve Osmanlı Devleti'nin farklı milletlere hoşgörülü davranma politikası Edirne'ye olan göçleri artırmıştır. Bu şehirde Müslümanların yanı sıra Bulgar Hristiyanların ve bilhassa Seferad Yahudilerinin[190] yaşadıklarını bilmekteyiz.

Anadolu'da Türk-Yahudi münasebetleri, Anadolu'nun 1071 Malazgirt Zaferi ile birlikte Büyük Selçuklu hâkimiyetine girmesi ve Anadolu topraklarına yerleşmeleriyle ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nin Yahudiler ile ilk olarak karşılaşmaları ise; Orhan Bey zamanında Bursa'nın fethi esnasında olduğu bilinmektedir.[191] Sultan I. Murat zamanında Edirne'nin fethinden sonra Balkanlarda bulunan Yahudiler, Osmanlı Devleti'nin başkenti olan Edirne'ye yerleşmişlerdir. Yahudilerin baş hahamının otoritesinin artması ile Edirne'ye Yahudi göçü hızlanmış ve onlar için bu topraklar hem eğitim hem de ticaret merkezi olmuştur.[192]

Göçlerle kültürlerini de taşıyan milletler bu topraklardan giderken de geride kültürlerinden izler bırakmışlardır. Sadece bunu gelenek ve değerler olarak düşünmek yanlış olur, göçle gelen her toplum kendi estetik algısını ve yaşam tarzını da taşımaktadır. Yeme-içme kültürü de insanlarla birlikte geldikleri yerde devam ettirilen bir olgu olmuştur. Bunlardan birisi de zamanla Edirne kültürünün bir parçası olan

---

[190] Sefarad Yahudileri, İspanya, Portekiz ve Kuzey Afrika'ya yerleşen Yahudiler ile günümüzde Orta Doğu ve Asya kökenli Yahudileri kapsar. Abdulvehap Ballı-Ali Fuat Gökçe, "Yahudi Göçleri ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu", *İletişim ve Diploması Dergisi*, 2021, Sayı 5, s. 70. Seferad Yahudilerinin Hristiyan baskılarından dolayı özellikle topraklarımızın batı kesimlerine göçtükleri görülmektedir.

[191] Hüseyin Kaygısız, *Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri (1881-1917),* (Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kilis 2014, s. 12-13.

[192] Ahmet Özdemir, "Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna Gelişi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan Edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumların Araştırılmasına Yönelik", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2019, Sayı 14, s. 67.

badem ezmesi olmuştur. Güzel olanı herkes kendi milletine atfetmeye çalışır. Bu sebeple her millet kendisine özgü olduğunu anlatan rivayetler öne sürse de badem ezmesinin çıkış noktası tartışılmaya açıktır. Düşüncemiz şudur ki, kaynak kişimizin ustası ve babası olan Turhan Sayınbaş'ın ustasının Avram Efendi adında bir Yahudi olması ve mesleği ondan öğrenmesi, o zamanlarda Yahudilerin Edirne'de özellikle şekercilik ve ticaretle uğraşıyor olmaları en azından badem ezmesinin ustalarının Yahudiler olduğu yönünde düşünmeye bizi sevk etmektedir.

Badem ezmesinin çıkış noktasını tartışmak bizce beyhude bir çaba olacaktır. Badem ezmesi her nereden gelmiş olursa olsun onu Edirne kültürüne kazandıran ustalar bugünlere ulaştırmıştır. Edirne badem ezmesi, Edirne Ticaret ve Sanayi Odasının başvurusuyla Türk Patent ve Marka Kurumunca coğrafi işaretle tescillenmiş[193] ve artık Edirne'ye ait bir tat olarak kayıtlara geçmiştir. Edirne'de badem ezmesi tarihinin geçmişini muhafaza ederek bugünlere ulaştıran ustalar varlığını sürdürmektedir.

Kavala kurabiyesi de badem ezmesiyle aynı değerleri paylaşan bir kültürün ürünüdür. Milliyetçilik fikri ile ulus devletlerin inşa edilmesi üzerine her millet kendi devletini kurmuştur. Osmanlı Devleti, Balkanlardaki topraklarını kaybetmesinin ardından insanlar mübadeleye zorlanmıştır. Osmanlı topraklarında bulunan gayrimüslim halk ile Balkanlarda yaşayan Müslüman Türkler bütün yaşamlarını geride bırakıp onlara gösterilen topraklara göç etmek durumunda kalmışlardır. Kavala şehri, 1387'den 1912 yıllına kadar Osmanlı Devleti sınırlarının içerisinde yer almaktaydı. Mübadele yıllarında yurtlarını bırakan insanlar beraberinde yerleştikleri yeni yerlere kültürlerine ait ögeleri de getirmişlerdir. Kaynak kişimizin de bize aktarmış olduğu bilgilere göre, Kavala kurabiyesi bir göç unsurunun ürünü olarak bizlere geçmiş ve Edirne'nin sahip çıkmasıyla Edirne'nin kültüründe kendisine yer edinmiştir.

---

[193] Edirne Ticaret ve Sanayi Odası, "Edirne Tescilli Coğrafi İşaretleri", *https://etso.org.tr/site/odamizin-tescilli-cografi-isaretleri*, (28.08.2021).

3.2.4.3. Aynalı Süpürge Yapımı

Teknolojik aletlerin günlük hayatımızda henüz bu kadar yeri olmadığı zamanlarda insanların temizlik aracı olarak kullandıkları, Edirne süpürgesi yahut Edirne aynalı süpürgesi teknolojinin gelişmesiyle birlikte işlevini kaybedip Edirne kültürünün bir ögesi olarak kalmıştır.

Balkanlardan çeşitli hadiselerle göç eden Türkler aracılığıyla bu meslek ve gelenek Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de tanınmaktadır. Edirne'de süpürgecilik mesleğini, 1950'li yıllarda yapan 360 kadar süpürge atölyesi bulunduğunu ve bu atölyelerde 25-30 kişinin çalıştığı kayıtlarda yer almaktadır fakat önceden sıraladığımız sebepler mesleğin günden güne azalmasına ve ustaların da başka mesleklere yönelmesine sebep olmuştur.[194]

Süpürge otundan yapılan ve insanların temizlik aracı olarak kullandıkları el yapımı tel süpürgeler, zamanla günlük hayattaki kullanımını kaybetmiş ve özellikle Edirne ve çevresinde yeni bir kimliğe bürünmüştür. Edirne'ye has, şehrin kültürünü tanıtan hediyelik eşya formuna dönüşmüştür.[195] İşlevselliğinin yanı sıra Trakya'da evlilik çağındaki genç kızlar için ünlü ustalara özenle yaptırılır ve yüzyıllardır süregelen çeyizlik aynalı süpürge yaptırma geleneği de bulunmaktaydı.[196]

Edirne'de süpürgecilik mesleğini yapan usta sayısının ciddi oranda azalmasıyla birlikte mesleği geleneksel yöntemlerle devam ettiren ustaların varlığı da makineleşmeyle yok olmuştur. Süpürgecilik mesleği Edirne halkı için ticari bir geçim kaynağı iken süpürgeciler hanı ve süpürgeciler borsasının olduğu bilgisi sözlü kaynaklarımızdan öğrenilmiştir. Şimdilerde süpürgeciliği makineler ile yapan ustalar olsa da bizim araştırmamız için daha kıymetli olan bu mesleği geleneksel yöntemlerle devam ettiren ustalardır. Edirne'de usta çırak geleneğinde yetişmiş, geleneksel

---

[194] Rıfat Gürgendereli, "Edirne'ye Has Bir El Sanatı Olarak Süpürgecilik ve Süpürgecilikte Kullanılan Terimler", *Turkish Studies*, Cilt 4, Sayı 8, 2009, s. 1415.

[195] Rıfat Gürgendereli, *a.g.e.*, s. 1415.

[196] Cevdet Yılmaz, "Türkiye'nin Kır Potansiyelinin Değerlendirilmesine Bir Örnek; Süpürge Otu Üretimi ve Süpürgecilik", *Ondokuz Mayıs Üniversiyesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, 2000, s. 4.

yöntemlerle neredeyse 35 senedir süpürge yapımını devam ettiren Varol Kuzu ile araştırmamız için görüşülmüş, işin nasıl yapıldığı ise derleme esnasında gözlenmiştir.

Varol Kuzu, süpürgecilik mesleğini 14 yaşında iken ustası ve babası olan Muzaffer Kuzu'dan öğrenmiştir. Babasının ustası ise Edirne Yahudilerinden olan Yasef ustadır. Usta çırak geleneğinde yetişen Varol usta, bu mesleği ustasız öğrenmenin çok güç olduğundan bahsetmiştir ve şimdilerde ise süpürgecilik mesleğinden düzenli bir gelir sağlamadığı için çırak yetişmemektedir. El süpürgesine olan talep azalınca bu meslek minyatür hediyelik süpürgeler yapımına evrilmiştir. Ustamız da bir dönem Edirne Halk Eğitim Merkezinde aynalı süpürge yapımı dersleri vermiştir. Varol usta, Edirne'de süpürgecilik mesleğini geleneksel yollarla üreten kişilerin yok olmasını artık el süpürgelerine ihtiyaç olmaması ve imalatın artık Edirne dışındaki illere taşınmasına bağlamaktadır (K.K.8).

Fotoğraf 40 Süpürge ustası Varol Kuzu

Edirne'de süpürgecilik mesleğinin çok talep gördüğü zamanlarda bu mesleği Edirneli Yahudiler yaparken ilerleyen vakitlerde Yahudiler sadece imalatını yapar olmuştur. Edirneli halk zamanla süpürgecilik mesleğini öğrenince onlar imal etmeye, Yahudi halk ise pazarlamasını yapmaya başlamıştır. Ustamızın aktardıklarına göre

kendi ustası 1940-1945'li yıllarda Edirne'de bu mesleğe başlamış ve bu tarihlerden önce de Edirne'de süpürgeciliğin yapıldığından söz etmiştir (K.K.8).

Edirne'de vergi dairesine kayıtlı süpürgecilik mesleğini yapan 10 imalathane bulunmaktadır. Bu imalathaneler süpürgecilik mesleğini, gelişen teknoloji aletlerini kullanarak devam ettirmektedir (K.K.8). Kaynak kişimiz olan Varol Kuzu ise mesleği ilk öğrendiği gibi geleneksel aletler kullanarak kendi imalathanesinde süpürgecilik mesleğini geleceğe aktarmak için çabalamaktadır. Ustamızın imalathanesinde derleme ve gözlem çalışmaları yapılmıştır, bu çalışmaların neticesinde ise süpürgecilik mesleğinin nasıl yapıldığını, neler kullanıldığını ve ne gibi işlemlerden geçtiği gözlenmiştir.

Kullanılan Aletler ve Yapım Aşaması

Süpürge imalatında önce süpürge otunun ekim işlemleri vardır. Edirne civarındaki köylerde özellikle Uzunköprü'de süpürge otları yetiştirilmektedir. Süpürgenin teli ise Edirne Ticaret Borsasının alt kuruluşu olan süpürge teli borsasında satışa sunulmaktadır. Çiftçi mahsulünü borsaya getirir ve işletmesi olan firmalar da ürünlerini müzayede usulü satın alırlar. Satın alınan süpürge otu atölyelerde kükürt fırını denilen yerde kükürtle tütsüleme yöntemi ile fırınlanmaktadır. Bu işlemle otun renk kalitesi artırılıp daha sarı renk elde edilir, hem de ot bu işlemden sonra yumuşamaktadır. Böylelikle süpürge otunun işlenmesi kolaylaşmaktadır (K.K.8).

Süpürge imalatı dört aşamada gerçekleşmektedir. Süpürgecilik mesleğine giren bir çırak işe ilk önce "Meydancı" olarak başlamaktadır ve görevi daha çok getir-götür işleridir. Süpürge otu seçimi, "Zahireci" yahut "Seçici" denilen kişi tarafından yapılmaktadır ve görevi süpürge yapmaya uygun olan otları seçmek ve ayırmaktır. Seçilen süpürge otları, "Sancı" yahut "Sarıcı" denilen kişiler tarafından bir bütün haline getirilip bağlanmaktadır. Son olarak "Dikici" denilen kişi ise süpürge ustasıdır ve hazırlanan süpürge otunun dikme işlemini gerçekleştirip süpürgeyi son haline kavuşturur (K.K.8).

Fotoğraf 41 Süpürge yapımının son işlemi olan uç kesim işlemi

Zahirecinin seçmiş olduğu süpürge otlarından uzun olanlar "tepelik", orta boy olanlar "zahire", kısa ve cılız olanlar da "cılız" olarak ayrılmaktadır. Bu otların içerisinden süpürge yapımına uygun olmayan en kısa otlar da ayrılır, onlara da "fırçalık" denilmektedir. Süpürge otunun sarılma işlemi ise ortası sap, sapın üzerine içlik, içliğin üzerine de zahire denilen otun dizilmesi suretiyle gerçekleştirilmektedir. Sarılmış süpürge, başka bir işçi tarafından "sarıcı" denilen kişi tarafından bağlama tezgâhında bağlanmaktadır. Bu işlem ile süpürgenin geldiği hale "başı bağlı" denilmektedir. Başı bağlı da daha sonradan dikici tarafından yelpazelenir.

Fotoğraf 42 Edirne süpürgesi ve Edirne aynalı süpürgesi

Aynalı süpürge yapımında kullanılan malzemeler şunlardır:

Süpürge otu: Süpürge elde etmek için kullanılan bir bitki.

Süpürge teli: Süpürge bitkisine verilen ad.

Sarma ipi: Süpürge otunu bağlamak için kullanılan ip.

Zahre bıçağı: Ucu kancalı olan bir bıçak.

Bağlama tezgâhı: Süpürge otunun bağlandığı tezgâh.

Taktak: Süpürgeyi tel ile bağlamak için sıkmaya yarayan alet.

Çatal bizi: Süpürge otunu telle bağlamak için kullanılan çivi şeklindeki bir alet.

Fotoğraf 43 Süpürge yapımı malzemeleri çatal bizi, zahre bıçağı, mengene (1.Fotoğraf sağdan sola),kephane (2.Fotoğraf)

Çuvaldız iğne: Süpürgeyi dikmek için kullanılan 20 cm boyutunda bir iğne çeşididir.

Şip: Süpürge kolonlarını hizalamak için kullanılan çivi.

Mengene: Süpürgenin dikimi için kullanılan sıkıştırma aletidir, süpürgenin üst kısmı mengeneye koyulup sıkılır ve dikilir.

Kephane: Süpürge dikimi esnasında elin bilek kısmına ve ortanca parmağa geçirilen deriden bir koruyucudur.

Süpürgenin uç kısımları sert olduğu için yapan kişinin ellerinin acımasını önlemek için avuç içine deriden yapılmış kephane takılmaktadır. Kep İbranice "şapka" demektir. En son dikim işlemleri de bittikten sonra giyotin makasla süpürgenin uçları

kesilir. El süpürgesi 550-600 gr, küçük fırça 250 gr ağırlığındadır. Aynalı süpürgeleri evlenecek genç kızlar çeyizlerine koymak için genelde kadınlar tarafından talep görmektedir. Onlu desteler halinde hazırlanıp satışa sunulmaktadır (K.K.8).

3.2.4.3.1. Aynalı Süpürge Yapımı İle İlgili Genel Değerlendirme

Süpürgecilik, geçmişte Edirne'de hem süpürge otunun hem de süpürge imalatının gelişim gösterdiği bir meslek konumundayken günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte insanların temizlik amacıyla kullandığı süpürgelerin yerini elektronik ev aletlerinin almasıyla mesleği icra eden ustalar günden güne azalmıştır. Bilhassa modernleşme ve insanların kentlere yerleşme süreçleriyle birlikte günlük hayatta kullanılan el süpürgeleri ve evlenecek kızların çeyizlerini süsleyen aynalı süpürgeler zamanla minyatür boyutlarda üretilmeye başlanmıştır ve şehrin kültürünü yansıtan eşyalar olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Edirne'de süpürgecilik mesleğini usta çırak geleneği ile öğrenmiş ve geleneksel yöntemleri kullanarak devam ettiren Varol Kuzu, bu geleneksel mesleği yaşatmak ve geleceğe aktarmak için çabalasa da bir çırağı olmaması ve artık süpürgecilik mesleğinin fabrikalarda imal edilmesi mesleğin akıbeti konusunda bizi kaygılandırmaktadır.

3.2.4.4. İpek Böcekçiliği

İpek, "*İpek böcekleri tarafından salgılanan, glisin ve alanin amino asitleri bakımından zengin ve antiparalel beta yaprakları şeklinde düzenlenmiş birden fazla polipeptit zincirinden oluşan, molekül ağırlığı 350000 dalton kadar olan, kozayı oluşturan fibroin ve serisin proteinlerini içeren ipliksi madde."* [197] olarak tanımlanmaktadır.

İpek böceği yetiştiriciliğinin çok eski ve köklü bir tarihi bulunmaktadır. M.Ö. 2.600 yıllarında Çin'de başlayan bu meslek, M.Ö. 200 yıllında Batı Asya'da bilinir

[197] Mahmut Davulcu, "Alanya Yöresinde İpek ve İpekböcekçiliği Kültürü Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme", *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, 2018, Cilt 1, Sayı 3, s. 337.

olmuştur. Miladi 551-560 yıllarında Bizans İmparatoru Justinianos'un sayesinde İstanbul'a getirilen bu meslek başlangıçta İstanbul çevresinde daha sonraları İzmit, Gemlik, İznik, Bursa, Mürefte ve Şarköy'e ve 1432 yılında ipek böceğinin tohumu İstanbul'dan Avrupa'ya götürülmüştür.[198]

Edirne'de ipek böcekçiliği mesleğinin başlaması ise Osmanlı Devleti'nin Edirne'yi fethedip başkenti Bursa'dan Edirne'ye taşıması hadisesi ile başlamaktadır. Edirne'nin başkent olması şehirde nüfusun çoğalmasına ve çeşitli mesleklerin oluşmasına imkân oluşturmuştur. Osmanlının siyasi yapısıyla bağlantılı olarak şehrin akıbeti de buna göre şekillenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu artık Balkanlardaki topraklarını kaybetmeye başladıkça Edirne'nin ekonomik yapısında da çökmeler meydana gelmiştir. Osmanlı-Rus savaşı ile başlayan bu yıkımlar şehrin bütün kurulu yapılarında hissedilmeye başlanmıştır. Savaşların ardından Edirne'de yaşayan yabancı halklar evlerini ve iş yerlerini terk edip gitmişlerdir ve onların yerine Balkanlarda yaşayan muhacirler, Edirne'de terk edilen bölgelere yerleştirilmiştir.[199] Edirne şehrinin yaşadığı bu yıkımların ardından cumhuriyetin ilanından sonra şehri ekonomik olarak yeniden canlandırabilmek için bölge halkının önceden bildikleri meslekler göz önünde bulundurulup halka bu mesleklerin eğitimi verilmiş ve bu mesleklerde üretime geçilmesi için imkânlar oluşturulmuştur.

Mübadele ile Edirne Bosna köyüne yerleştirilen muhacirler bir araya gelerek Edirne Valiliği'ne müracaat etmişler ve ipek böceği tohumunu almışlardır. Edirne köylerine yerleştirilen kesime, 2000 kutu ipek böceği tohumu gönderilmiş ve ipeğin üretimi için gerekli olan dut ağacı bölge halkına dağıtılmış ve kimi araziler de kiralanmıştır. Şehrin kalkınması için çeşitli mesleklerin eğitimi verilmeye başlanmış ve bunlardan biri de Edirne'de açılan "İpekçilik Okulu" olmuştur. İpek Okulu, 4 Mayıs

---

[198] Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2017, Sayı 34, s. 160.

[199] Mehtap Ağırgan, "Cumhuriyet Döneminde Edirne'de İpek Böcekçiliği", *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2016, s. 68-69.

1931 tarihinde bugünkü müftülük binası olan Selimiye Cami arkasında bulunan Salih Bey Konağı'nda hizmete başlamıştır[200] ve okulda ipek böceğinin yetiştirilmesinden ipeğin üretime kadar bilgiler verilmesiyle Edirne'de ipek böcekçiliğinin gelişmesinde önemli adımlardan birisi olmuştur.

Edirne'de ipek böcekçiliği, Osmanlının şehri başkent yapmasıyla başlamış ve cumhuriyetin ilanı ile birlikte şehirde ipek okulunun açılmasıyla bu meslek Edirneliler tarafından uzun yıllar yapılan bir meslek olmuş ve şehrin ekonomisine yön vermiştir. Sanayileşmenin ardından şehirdeki arazilerde artık dut ağaçlarına yer verilmemesi ile birlikte Edirne'de ipek böceği yetiştiriciliği günden güne azalmış, hatta günümüzde bu mesleği devam ettiren birkaç kişi haricinde sürdüren kalmamıştır.

Fotoğraf 44 İpek böcekçiliği ustası Süreyya Türker

Edirne'de ipek böceği yetiştiriciliği yapan Süreyya Türker, bu mesleği çok kısıtlı zamanlarda yapıyor olsa da mesleği devam ettirmek için çabalamaktadır. Süreyya Bey, ülkemizde ipek kumaşları ile ünlenmiş olan şehrimiz Bursa'da doğmuş ve ipek böceği yetiştiriciliğini Bursa Mustafa Kemal Paşa köyünde dedesinden ve

[200] Mehtap Ağırgan, a.g.e., s. 70.

babaannesinden öğrenmiştir. Süreyya Bey, genç yaşta memur olarak Edirne'ye atanmış ve Edirne'ye yerleşmiştir. Süreyya Bey, Edirne'deki ipek böceği yetiştiriciliğinin tarihini öğrendikten sonra kendisinin de bu mesleği zaten çocukluk yıllarından hatırlaması ile 2018 yılından sonra Edirne'de ipek böceği yetiştiriciliği yapmaya başlamıştır.

Şu an Edirne'de ipek böcekçiliğine alt yapı sağlanmadığı için artık bu mesleğin yapılmadığını söyleyen kaynak kişimiz yaklaşık 70-80 yıldır Edirne'de bu işle ilgilenen kimsenin kalmadığını aktarmıştır. 1980'li yıllardan sonra Edirne şehrindeki halk, tarıma daha çok önem vermesiyle ipek böceği ile alakadar olamamıştır ve ipek böceği üretimi özellikle Bursa'ya kaymıştır. Edirne'nin yaşça büyük kişileri bu mesleği çocukluk yıllarından hatırladıklarını söylemektedirler (K.K.9).

İpek böcekçiliğinin Edirne'de yok olmaktan ziyade bu mesleğin Edirne'ye küstüğü söyleyen kaynak kişimiz, yeniden imkânlar sağlandığında üretime geçilebileceğini söylemektedir. Süreyya Bey, ipek böceğinin yetiştirilmesinden, ipeğin üretimine kadar olan süreci bizlere derlememiz esnasında aktarmıştır ve bizlerde bu bilgilerden ipek böceği yetiştiriciliğinde kullanılan malzemeleri neler olduğuna ve mesleğin nasıl yapıldığına dair bilgilere eriştik.

Kullanılan Aletler ve Yapım Aşaması

İpek böcekçiliği, her yılın şubat ve mayıs aylarının başında başlamaktadır ve yılda iki kere yapılmaktadır. Temmuz ayının ikinci haftasına kadar devam etmektedir. 45-50 günlük bir sürede dutların ilk açtığı yaprakları dallarıyla birlikte kesilir. İpek böceğinin ilk aşaması olan, "Kurtçuk" denilen aşamada yeni yumurtalar 10-15 cm büyüklüğünde bir kutuda satılmaktadır. Kutunun içerisinde bir kâğıt bulunur, onun çekilmesiyle hava almaya başlar ve ipek böceği yumurtası böylelikle canlanmaktadır. Ölçek olarak söyleyecek olursak terzi yüksüklerinin içerisi dolduracak kadar aldığında onun içerisinde 15 bin civarında ipek böceği yumurtası dolmaktadır. İpek böceği bir insanın başparmağı boyutu kadar büyüyebilir, bu gelişimini de ona ne kadar dut yaprağı verirseniz o kadar gelişmektedir. Bazen ise ipek böceklerinin hepsi eşit boyutlarda büyüme gösteremezler, kimisi yaprağı çok yer kimisi yiyemez ve

gelişemez. Böyle olduğu vakit ipek böceğine, "Birli ikili" denilmektedir. İpek böcekleri, körlerdir ve bir ağızları vardır. Parmak büyüklüğüne geldiği vakit böceğin gelişimi tamamlamaktadır. Bu gelişiminde 6 uyuma evresi geçirmektedir. Eğer koyduğumuz yaprakları ertesi güne kadar yemediyse ipek böceği uykuda demektir. Bu evredeyken "Halada kaldı" diye bir tabir kullanılmaktadır. 45 günlük sürede yumurtadan çıkar, buna "Lavra" denilmektedir. Gelişimini tamamladıktan sonra böcek oluşmakta ve böylelikle ipek böceği aşamasına ulaşmaktadır. (K.K.9).

Fotoğraf 45 İpek böceği

İpek böceğinin yetiştirilmesinde ortam pek önemli değildir, aydınlık veya karanlık ortamlarda da yetiştirilebilir. 5 ve 6 uyku arasında artık böcek dışkı üretir, bu evrede ipek böceği başka dala taşınarak ortamları temizlenmektedir. İpek böceğini tek zarar veren şey, karıncadır ve karıncalar hayvanlara sardıkları vakit ipek böceğini yemektedirler. İpek böceği, ranzalı bir sistemde yetiştirilmektedir. İpek böceğinin yiyeceği olan dut ağacının yaprakları stok şekilde saklanamaz çünkü bu hayvanlar bu yaprağı her gün taze yemektedirler. Yerlerini serbest yapmak gerekmektedir, sıkışık bir yerde iyi ipek böceği yetiştirilmemektedir (K.K.9).

Fotoğraf 46 İpek böceği tezgâhı

İpek böceği artık gelişimini tamamlayıp büyüdüğünde çam ağaçlarının "Tünek" denilen iğneli kurumuş dal kısımlarına ipek böceği bırakılır ve dalları yavaş yavaş örmeye başlar. 50 günden sonra kozasını örmüş ve kapatmış olur. Bembeyaz bir bilye büyüklüğüne erişir ve ipek böceği bu ördüğü kozaya kendini hapsetmektedir.

Fotoğraf 47 İpek böceği kozası

İpek böceği kozaya kendisini hapsettikten sonra, kozanın içerisinde 10-15 gün içerisinde değişime uğrar ve kelebek haline gelmeye başlar. İşte o aşamada kelebek haline gelirse ve kozayı delerse üretici ~~zarara~~ uğramış olur. İpek böceği kozasını delerse kozanın üzerinde yumurtalarını bırakır ve lekeli olur. Delinmemiş kozalar tercih edilmektedir ve bunlar 250 derece sıcaklıktaki fırınlara atılarak

şoklanmaktadır, sonrasında kaynar suyun içerisine atılmaktadır. Kozalar daha sonrasında tek tek bir çembere takılıp içerisinde bir ilmek alınır ve ipeği sarmaya başlar. Bir kozadan yaklaşık 800-900 metre bir ipek iplik çıkmaktadır. Dokuma tezgâhlarında da artık ipek dokunur ve ipekten eşyalar üretilmektedir (K.K.9).

İpek böcekçiliğinde kullanılan malzemeler şunlardır:

İpek böceği tezgâhı: İpek böceğinin dut yapraklarını yemesi için serilen bir düzenektir.

İbrişim: İpek böceğinin kozasındaki ipliği sökmeye yarayan alet.

Su tasları: İpek böceklerine karıncaların zarar vermemesi için kullanılan kaplar.

Teknolojinin ilerlemesiyle bu mesleği geliştiren firmaların ipeğin üretiminde kullandıkları aletlerde değişmeler olmuştur. Fakat ipek böceğinin koza haline kadar kullanılabilecek malzemeler araştırmamızda bahsettiğimiz kadardır. Gelişmeler sadece kozanın ipliğe dönüşmesi sürecindeki aletlerin değişmesine yol açmıştır.

3.2.4.4.1. İpek Böcekçiliği İle İlgili Genel Değerlendirme

İpek, dünyadaki yolculuğuna ilk defa Çin'de üretilerek başlamıştır. Bu serüven asırlardır milletlerin uğruna savaşacağı bir ticaret yolu olan İpek Yolu'nun inşasındaki en önemli unsur olmuştur. İpek, tarihte ilk defa Çin'de üretilmiş olsa da zamanla doğduğu yerden çıkmış çeşitli yollarla Anadolu'ya, oradan da Avrupa'ya yayılmıştır.

Osmanlı Devleti topraklarında ipek böcekçiliği yapılırken devletin başkentinin Bursa'dan Edirne'ye taşınmasının ardından Edirne şehri bu meslek ile tanışmıştır. Uzun yıllar şehrin ekonomisine katkı sağlayan ipek böceği yetiştiriciliği, zamanla Osmanlı İmparatorluğunun sarsılmasıyla Edirne'deki ekonomik yapıların da yıkımında etkili olmuştur. Edirne şehri yaşadığı savaş yıllarının ardından bir mübadele evresi geçirmiştir. Mübadele yıllarında, Balkan topraklarından şehre getirilen muhacirlerin bu topraklara alışması ve yeniden yaşamlarını devam ettirebilmeleri için çeşitli meslekler öğretilmiştir. Bunlardan birisi de, 1931 yılında Edirne'de İpek

Okulunun açılması ve ipek böceği yetiştiriciliğine dair eğitimlerin verilmesiyle başlamıştır.

Bölge halkına yetiştirmesi üzerine ipek böceği ve ipek böceğinin tek besini olan dut ağacı verildiğini bilmekteyiz, fakat sanayileşmenin ardından Edirne'deki geniş arazilere dut ağaçlarının ekiminden ziyade halkın daha kolay elde edebileceği ve makineler ile çalışabileceği ürünler ekilmeye başlanmıştır. İpek böceğinin yılda sadece iki kere yapılabiliyor oluşu da bu mesleğin artık yapılmamasına sebep olmuştur. Meyve vermeyen dut ağaçlarının yaprakları ile beslenen ipek böceğinin Edirne'de artık besin kaynağını bulamadığı için bu meslek günden güne Edirne'de yok olmaya başlamıştır. Edirne'de ipek böcekçiliği yapan Süreyya Bey, mesleği devam ettirmeye gayret etse de ipek böceğinin besini olan dut ağacı yaprağının temini konusunda sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sebeplerden dolayı Edirne'de ipek böcekçiliği maalesef ki günden güne yok olmaya yüz tutmuş mesleklerden birisi olacaktır.

3.2.4.5. Bıçakçılık

Bıçak, *"Bir sap ve çelik bölümden oluşan kesici araç, çeşitli kesme işlerinde kullanılan keskin ağızlı"* [201] kesici bir alettir. İnsanlık tarihinde Paleotik çağdan itibaren rastladığımız bıçak, insanlar tarafından gündelik işlerini kolaylaştıran ve silah olarak kullanılan bir alet olmuştur. Dîvânu Lugâti't-Türk'te kelime, "biçek" olarak geçmektedir. İlk bıçak türleri, obsidyen ve çakmak taşı gibi keskin kenarlı taşlardan yapılmıştır ve sonrasında çeşitli madenlerin işlenerek üretilmesiyle çeşitlenmeye başlamıştır.[202]

Türklerin tarihinde, demircilik önemli bir noktada bulunmaktadır. Ergenekon destanında demirden dağın eritilmesiyle esaretten kurtulan Türk milletinin bu mesleğe bir kutsiyet atfetmeleri bu sebeptendir. Demircilik ile bıçakçılık farklı meslekler olarak görülse de bıçağın ham maddesi demir olmasından dolayı bıçakçılık mesleği demircilik mesleği ile iç içedir. Bu kutsiyetin bir kanıtı olarak Türk kültür tarihinde

---

[201] Türk Dil Kurumu, "*Bıçak Kelimesi*", https://sozluk.gov.tr/, (14.09.2021).

[202] Mahmut Davulcu, "Antalya'da Geleneksel Gardıç Bıçakçılığı ve Yaşayan Son Ustaları", *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 2017, Cilt 1, Sayı 10, s. 24.

bıçak sadece günlük kullanım eşyası ya da silah değildir. Aynı zamanda birtakım geleneksel inançlarda, ritüellerde ve uygulamalarda kullanılan bir araçtır. Misal, yeni doğum yapmış lohusa kadınları al basmasından korumak için kişinin yatağının yahut yastığının altına bıçak konulmaktadır, ölen kişinin kefeninin üzerine bıçak konulmaktadır ve toplumda elden ele bıçak uzatmak sakıncalı görülmektedir.[203]

Edirne'de bıçakçılık mesleğinin tarihini kaynak kişimiz olan Mehmet Çetin'in babasının Bulgaristan Plevne'den 1951 senesinde Edirne'ye göçmesiyle kesinlik kazandırabilmekteyiz. Bıçak ustası Mehmet Çetin, mesleği babasından öğrenmiş ve usta çırak geleneğinde yetişmiştir. Ustamızın aktardıklarına göre o yıllarda babası Hakkı Çetin, Edirne'de bıçakçılık mesleğini yapan kişi olarak uzun yıllar mesleğini Edirne Saraçlar caddesinde Tahtakale denilen mevkideki dükkânında icra etmiş ve yıllarca Edirne halkına ustalığını göstermiştir. Ustamızın babası Hakkı Çetin bıçakçılık mesleğini gemilerde tayfa olarak çalışırken geminin bıçaklarını bileyen bir Alman ustadan öğrenmiştir ve 1951'de ailesiyle birlikte Edirne'ye göçmeye karar verince ustamız Mehmet Çetin'e emanet kalan bu dükkânı açarak mesleğe başlamıştır (K.K.10).

[203] Mahmut Davulcu, *a.g.e.*, s. 24.

Fotoğraf 48 Bıçak ustası Mehmet Çetin[204]

Bıçak ustası Mehmet Çetin, bu mesleğin bakarak öğrenilmesinin çok zor olduğunu muhakkak bir ustanın yanında yetişmek gerektiği bilgisini derlemelerimiz esnasında aktarmıştır. Mehmet usta, bıçakçılık mesleğine 10 yahut 12 yaşında başladığını hatırlamaktadır. Bu mesleği icra edenler, "Bıçakçı" haricinde "Çarkçı/Bileyici" şeklinde de adlandırılmaktadır. Bıçakçılık mesleğini geçim kaynağı olarak yapan ustamız hiç çırak yetiştirmemiştir, fakat oğullarından birisi olan İlker Çetin bu mesleği ustamızın Uzunköprü'de yaşayan yine kendisiyle aynı mesleği yapan erkek kardeşinden bıçakçılığı öğrenmiştir ve böylelikle bıçakçılık mesleği ustamızın bir sonraki kuşağına aktarılmıştır. Ustamız yaptığı işte çıraklıktan ustalığa yükselişini, bilediği bıçağın babası tarafında beğenilmesi ile olduğunu söylemektedir. Bıçakçılık mesleğinde çırak artık iyi bir biçimde bıçak biliyor ise ustalık mertebesine geçmektedir (K.K.10).

Bıçakçılık mesleğine, babasından emanet kalan dükkânda ve dükkândaki bıçak tezgâhında devam ettiren ustamız geleneksel yöntemlerle mesleğini icra etmeye

[204] Dilek Altay, 41 Usta 41 Yaşam Dilek Altay "İşinin Ustaları" Fotoğraf Atölyesi, EFOD, Edirne 2015.

gayret etmektedir. Bıçakçılık mesleğinde teknolojinin gelişmesiyle birlikte bir gerilemenin söz konusu olmadığından bahseden ustamız, bütün gelişmelerin yanı sıra yeme-içme sektöründeki çeşitliliğin artması ile beraber farklı bıçak çeşitlerine ihtiyaç duyulması karşısında mesleğin çeşitlendiğini söylemektedir. Mehmet Çetin ile yapmış olduğumuz derleme çalışmasında bıçakçılık mesleğinin nasıl icra edildiği ve hangi araçların kullanıldığı gözlenmiştir.

Kullanılan Aletler ve Yapım Aşaması

Ustamız Mehmet Çetin, meslekteki uzun yıllarından sonra bıçak üretmemektedir. İş yoğunluğundan ve bu işi tek başına yapıyor olmanın zorluğundan dolayı artık sadece bıçak bileme işlemlerini yapmaktadır. Bu sebepten çalışmamızda sadece bıçak bileme işinin nasıl yapıldığına dair bilgilere yer verilecektir.

Fotoğraf 49 Bileme işlemi

Bıçağa uygulanan ilk işlem, bileme tezgâhında yer alan bileme taşında yapılmaktadır. Bileme taşında ilk bileme işlemi uygulanmaktadır ve sonrasında bıçak keçeye geçirilerek bıçağın ağız kısmında kalan pürüzler temizlenmektedir (K.K.10).

Fotoğraf 50 Bileme tezgâhı ve bileme taşı

Bıçakçılık mesleğinde kullanılan malzemeler şunlardır:

Bileme tezgâhı: Bıçağı bilemek için kullanılan alandır.

Bileme taşı: Bileme tezgâhında yer alan ve bıçağın pürüzlü kısımları gidermek için kullanılan taş alet.

Keçe: Bıçağın uç kısmında kalan pürüzleri temizlemek için kullanılan keçeden kumaş.

3.2.4.5.1. Bıçakçılık İle İlgili Genel Değerlendirme

Bıçak, tarih boyunca insanların hem günlük yaşantılarını kolaylaştıran bir alet olmuştur hem de savaşlarda silah olarak kullanılmıştır. Bunların yanı sıra birtakım gelenek ve inanç ritüellerin uygulanması esnasında araç olarak kullanılmıştır.

Edirne'de bıçakçılığın tarihine baktığımızda, 1951 yılından itibaren bu mesleği babadan oğula devam ettiren Çetin ailesinin varlığını bilmekteyiz. Hakkı Çetin'den oğlu Mehmet Çetin'e miras kalan bıçakçılık mesleği Edirne'deki son ustasıyla zamana direnmektedir. Çoğu geleneksel meslekte teknolojik gelişmelerin olumsuz yansımaları görülse de bıçakçılık mesleğinde teknolojinin herhangi bir olumsuz etkisi görülmemektedir.

3.2.5. Edirne'deki Zanaatlar

3.2.5.1. Edirnekâri

Ahşap malzemenin üzerine uygulanan ve "Edirne işi" anlamına gelen Edirnekâri, 17. yüzyılda adını aldığı Edirne şehrinde başlamış ve daha sonrasında Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde hatta Balkanlarda 19. yüzyıla kadar varlık gösteren bir zanaat olmuştur.[205] Osmanlı İmparatorluğunun başkentinin Bursa'dan Edirne'ye taşınmasıyla birlikte Edirne şehrindeki gelişmeler artmıştır ve bunun yanı sıra şehrin sanat anlayışı ve zanaatkâra gösterdiği ilgi de bu artışa paralel olarak gelişim göstermiştir. Osmanlı rokoko bezeme sanat ekolünün bir sentezinden oluşan Edirnekâri, "Çiçek ressamı" denilen zanaatkârlar tarafından ahşap malzemelerin üzerine, mahfillere, kapılara, pencerelere, yüklük dolap kanatlarına, sandıklara, yazı çekmecelerine ve saat mahfazaları gibi birçok alanda uygulanmıştır.[206]

Fotoğraf 51 Edirne Arkeoloji ve Etnografya Müzesinde yer alan Edirnekâri zanaatı

Edirnekâri zanaatında, çiçek motiflerinin kullanılmasında elbette şehirdeki çiçek çeşitliliğinin, bağ ve bahçelerin bolluğu, önemli bir etkendir. Edirne'ye XVI. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman döneminde seyahat eden Busbecq, 1 Eylül 1555

---

[205] Süheyl Ünver, "Türk Sanat Tarihinde Edirnekâri Lake İşleri ve Sanatkârları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 6, 1965, s. 16. ; Mehtap Cömert, *Edirnekâri,* Trakya Üniversitesi Yayınları, s. 21.

[206] Metin Uçar-Serkan İlden, "Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Mimarisindeki Edirnekâri Bezeme Örnekleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 10, Sayı 54, 2017, s. 499-500.

tarihli mektubunda *"Edirne'de; sümbül, nergis ve lale gibi çiçekleri gördüğünü, mevsimin geçmiş olmasına rağmen havaların iyi gitmesi nedeni ile bu çiçeklerin açtığından"* bahsetmiştir. Edirne'de çiçek sevgisi bambaşka bir boyuttadır. II. Mehmet'in rüyası üzerine yapılan Edirne'deki Darü-l Hadis Cami'nin bahçesinde yetiştirilen çiçeklerden vakıf için gelir elde edilmekteydi. 1453 yılında yapılan bu caminin yapılış tarihi başlangıç olarak ele alınacak olursa Edirne şehrindeki çiçek ticaretinin 15. yüzyıldan itibaren yapıldığı anlaşılacaktır. Bilhassa çiçek ticaretinin şehrin ekonomik ve iktisadi yapısına katkı sağlamasının yanı sıra yetiştirilen çiçeklerin şehrin kültürüne ve zanaatlarına da tesiri söz konusudur.[207] Edirne şehrindeki gelişmeler elbette sadece çiçek yetiştiriciliği ve ondan ekonomik kazanç sağlama maksatlarıyla devam etmemiştir, şehrin başkent olması ile başlayan süreçte birçok sanatçı ve zanaatkârın Edirne'ye gelmesine imkân sağlamıştır. "Çiçek ressamı" olarak anılan bu zanaatkârlar, şehirdeki doğa güzelliklerinden etkilenmiş ve bunları zanaatlarına yansıtmışlardır.

Günümüze kadar gelebilmiş, zamanında Edirnekâri ustaları tarafından yapılmış olan birkaç eserin varlığıyla bu zanaatı inceleyebilmekteyiz. İstanbul'da bulunan Sultan Selim Cami'nin hünkâr mahfilinde, İstanbul İbrahim Paşa Sarayı'nda bulunan mücevher sandığında, Edirne Müzesi'ndeki 18. yüzyıla ait olan yüklük dolap kapağında ve bir çeyiz sandığının üzerinde, Arnavutluk'ta bulunan Tiran Ethem Bey Cami'nin ahşap minberinde ve kadınlar mahfilinde Edirnekâri zanaatını görmek mümkündür.

[207] Mehtap Cömert, *a.g.e.*, s.13.

Fotoğraf 52 Edirne Müzesi'ndeki Edirnekâri motifleriyle işlenmiş dolap ve yüklükler

Edirnekâri zanaatının uygulandığı alanlar incelendiğinde özellikle dolap yüklük kapakları, sandıklar, çekmeceler gibi ürünlerde zanaatçıya ait bir imzaya rastlanmamıştır. Daha çok tek kişinin elinden çıkan kubur, cilt kabı, kalemdân gibi ürünlerde zanaatçının imzasına rastlanmaktadır. Yusuf Mısrî, Ali El Üsküdarî, Mustafa Nakşî bilinen Edirnekâri çalışmış zanaatkârlardır.[208] Süyehl Ünver ise, *"Türk Sanat Tarihinde Edirnekâri Lake İşleri ve Sanatçıları"* adlı çalışmasında Edirnekâri çalışmış, Ahmet, Arif, Mustafa Hilmi, Hacı Ömer, Haşim Dede, Hüseyin, Hilmi, Hacı Dede, Hacı İbrahim, Mehmet, Mustafa Edirnevî, Mehmet Şükri, Mehmet Vehbi, Mustafa Hilmi, Seyyid Hafız, Seyid İbradim, Nakşi Dede, Süleyman, Şehsuvarzade Derviş, Zihni ve Zihnizade[209] gibi zanaatkârları tespit etmiştir.

Edirne'de doğmuş olan birçok Anadolu şehrinde ve Balkanlarda da etkisi görülen Edirnekâri zanaatı günümüze kadar ulaşmıştır. Bu zanaatı icra eden Mehtap Cömert ve Halil Teksöz tarafından zanaatın yok olmaması hatta zanaatın güncellenerek geleceğe aktarılması için uğraşılmaktadır. Mehtap Cömert, akademi alanında Edirnekâri üzerine çalışmalar yürüterek ve öğrenciler yetiştirerek zanaatın

[208] Mehtap Cömert, *a.g.e.,* s. 41.

[209] Süheyl Ünver, *a.g.e.,* s. 17-20

yok olmasını engellerken Halil Teksöz ise Edirnekâri üzerine bir atölye kurarak ve bu zanaatı hem ülkemizin insanına hem de yabancı ülkelerin insanlarına tanıtarak zanaatın yok olmamasına ve güncellenerek yeniliklerin yapılmasına imkân sağlamaktadırlar.

Fotoğraf 53 Edirnekâri zanaatkârı Mehtap Cömert

Mehtap Cömert'in Edirnekâri zanaatı ile tanışmasına vesile olan hadise, 1980'de Edirne Müzesi'ne galeri müdürü olarak atanması ve çalışmaya başlaması ile gerçekleşmiştir. Müzede çalışmaya başladığı yıllarda, müzedeki motifleri sürekli gidip inceleyerek ve araştırarak bu zanaatın üzerine daha fazla düşmeye başlamıştır. Mehtap Cömert, *"hâlâ daha âşık olduğum"* olarak bahsettiği Edirne Müzesi'nde yer alan bir dolap kapağının üzerine işlenmiş Edirnekâri zanaatını müzecilik yıllarında her gün saatlerce o dolap kapağını izleyerek ve motifini çıkarmaya çalışarak bu zanaatı öğrenmeye çalışmıştır. Edirnekâri zanaatına akademi hayatında başlayan Cömert'in bir ustası bulunmamaktadır, fakat kendisine bu meslekte yol gösterici olarak gördüğü kişi Kerim Silivrili'dir. Sanatta yeterliliğini Edirnekâri üzerine alan zanaatkârımız, bu mesleğe Edirnekâri motifleriyle işlenmiş bir dolap kapağına olan hayranlığı ile başladığı bu yolculukta yaklaşık olarak 40 yıl gibi bir zamanını adamıştır. Mehtap Cömert, 40 yıl içerisinde sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencilerinden, Emine

Hanım(Soy ismini hatırlamıyor), Ayşegül Hanım(Soy ismini hatırlamıyor) ve Hatice Yılmaz Edirnekâri zanaatını devam ettirmektedir.

Fotoğraf 54 Edirnekâri zanaatkârı Mehtap Cömert bir dolap kapağına ve masa üzerine Edirnekâri motifleri işlerken

Edirnekârinin, çok emek ve sabır gerektiren bir zanaat olmasından dolayı ancak istikrarlı bir şekilde devam ettirenlerin ustalık mertebesine ulaştığı görülmektedir. Mehtap Cömert, bu zanaatta belli bir aşama için süre biçmenin güç olduğundan söz etmekte ve geleneksel motifleri öğrenip çizebilmek için bile en az 4 yıl gibi bir zamana ihtiyaç olduğunu söylemektedir (K.K.11).

Fotoğraf 55 Edirnekâri zanaatkârı Halil Teksöz

Halil Teksöz'ün, Edirnekâri zanaatı ile tanışmasına vesile olan kişi Topkapı Sarayı marangozlarından olan Daron Dedeyan'dır. Halil Teksöz, ustasının ahşabı çok iyi bilen ve işleyen Edirne işi tarzında çalışan bir zanaatkâr olduğunu söylemektedir. Halil Teksöz, Edirnekâri zanaatının varlığını 17 yaşındayken Selimiye Cami restorasyonuna girdiği vakit öğrenmiştir ve tam olarak 30'lu yaşlarında zanaatı icra etmeye başlanmıştır. Öncelerde başka meslek kollarında da çalışan Halil Teksöz, Edirnekâri zanaatına bir hobi olarak başlamıştır ve 8 sene evvel tamamıyla bu zanaata yönünü çevirip zanaatın inceliklerini öğrenmeye gayret etmiştir. Şimdilerde ise bir Edirnekâri atölyesi açarak bu zanaatı hem geçim kaynağı olarak devam ettirmektedir hem de bu atölyede zanaatın yok olmaması adına yetiştirdiği çıraklarıyla birlikte yeni ürünler üretmektedir. Zanaatkârımız Halil Bey için Edirnekâri zanaatkârı desek de kendisini bu zanaatta hâlâ daha kalfa olarak görmektedir çünkü zanaatı geliştirdikçe öğrendiğini ve henüz bu zanaatı öğrenmeyi tamamlamış olmanın çok zor olduğundan bahseden Halil Bey devamlı olarak kendisini geliştirmeye ve öğrenmeye açmıştır.

Fotoğraf 56 Edirnekâri zanaatkârı Halil Teksöz ayna çerçevesinin ahşap kısımlarına Edirnekâri motiflerini işlerken

Usta çırak ilişkisine çok önem veren zanaatkârımızın atölyesinde yetiştirdiği sayısız öğrencileri bulunmaktadır. Bunlardan çoğu zanaatı öğrenmiş fakat hobi olarak devam ettirmektedir. Aralarından sadece 7 tane çırağı atölyede zanaatı öğrenmeye ve icra etmeye çalışmaktadır. Kendisinden *"sağ kolum"* olarak bahsettiği kalfası ise Ezgi Kamar Hanım'dır. Ezgi Hanım Trakya Üniversitesi Konservatuar bölümü öğrencisidir. Bu zanaatla tanışmasına vesile olan hadise ise yan flütünün ahşap kutusuna bir işleme yapması için zanaatkârımız Halil Bey'e götürür ve Halil Bey'de bu vesile ile Edirnekâri zanaatını Ezgi Hanım'a öğretmiştir.

Fotoğraf 57 Edirnekâri zanaatkârı Halil Teksöz'ün kalfası Ezgi Kamar

Çırağın ustayı aratmayacak bir hâle gelmesi gerektiğini söyleyen Halil Bey *"Usta çırağına bu işi sevdirmeli, bu iş naif bir iştir. Bu sebeple sert bir üslup bizim zanaatımıza uydun değildir."* demektedir. Zanaatkârımız, Edirnekâri zanaatına yeni başlayanların en az 2 yıllarını bu işe vermeleri gerektiğini fakat bu 2 yılın sonunda ustalık mı kalfalık mı mertebesine erişeceği ise kişinin çabasına bağlı olduğunu söylemektedir (K.K.12).

Edirnekârinin, Edirne şehrindeki tarihini görüşmelerimiz esnasında zanaatkârlarımıza sorduğumuzda ise şöyle açıklamışlardır:

"Edirnekâri, 17. yüzyılın ortalarından 18. yüzyılın da başlarındaki dönemde Edirne'de birçok aile yüklük dolap kapaklarına, çeyiz sandıklarına, yazı kutularına ve her türlü ahşap malzemeye tek dal üzerinde, belinden bağlı bir buket yahut vazo içerisinde çiçek tasvirleri yapmışlar. Günümüze kalan örneklerinden birkaçını Edirne Müzesi'nde, Topkapı Sarayı'nda görmekteyiz. Maalesef Rus İşgali ile Edirne'de kimse kalmayınca insanlar bu eşyalarını da yanlarında götürmüşler, yapılardaki de harap olmuştur. Özetle, 18. yüzyılda başlamış, ahşap üzerine işlenmiş, boya bezemeli "Edirne'ye has", "Edirne işi", "Edirne'ye özgü" anlamlarında Edirnekâri zanaatı meydana gelmiştir. Edirne'den diğer illere yayılım göstermiştir. Yazılı kaynaklarda Edirne çiçek ressamları yer almakta fakat bu zanaat Edirnekâri ile çok karıştırılıyor. Bilhassa III. Ahmet döneminde, Lale Devri'nde bolca çiçek tasvirleri olan, kimin yetiştirdiği, ne kadara mâl edildiği bilinmeyen defterlerin saraya sunulduğundan haberdarız. Edirne çiçek ressamları, kitap cilt kapaklarına zanaatlarını uygulamışlardır. Daha sonra bu zanaatı ahşaba uyguladıkları bolca malzemeleri ürünleri görüyoruz. Bu ürünler marangozdan ahşabı oyana kadar birçok kişinin elinden geçip Edirnekâri ustasının eline öyle ulaştığı için sanatçının imzasına rastlamak çok mümkün olmuyor. Sadece cilt kapaklarında Edirnekâri çalışmış ustalar vardır, yazılı kaynaklarda çok nadir de olsa onları görüyoruz. Çiçek ressamları olarak kaynaklarda; Haşim Dede, Üsküdarî gibi sanatçıların Topkapı Sarayı'ndaki ciltlerde eserlerini görüyoruz."(K.K.11).

"Edirnekâri diğer bir ismi ise Edirne işi olan bir zanaattır. 15. ve 16. yüzyıl kayıtlarına baktığımız zaman "Nakkaşlar" denilen ustalar tarafından icra edilen bir

zanaat olarak başlamaktadır. Asıl merak konusu, bu zanaatın niçin Edirne'de doğduğudur? Bahsettiğimiz yüzyıllarda Edirne vilayeti olarak geçen şehrimiz Çatalca'dan başlayıp Bulgaristan'ın Haskova'sına kadar giden Enez'den tutun Kırklareli'ne kadar uzanan bir vilayettir. Sarayın burada olması, farklı dinden ve kültürden insanların bir arada yaşamasıyla nüfus çeşitliği yüksek olan bir şehirdir. Edirnekâri burada yaşayan farklı kültürden insanların yaratmış olduğu bir zanaattır aslında. Evliya Çelebi seyahatnamesinde Edirne'deki bir sincabın bir meşe ağacına çıktı mı İstanbul'da indiğinden bahseder. Aslında bilindiği gibi Edirne o vakitler uçsuz bucaksız ormanlara sahipti. Edirne coğrafi konum olarak taş ocağı bulunan topraklar değildir. Bir tek Yerli Kaya olarak bilinen bir bölge mevcuttur. Hatta Edirne'nin bugün tarihini oluşturan büyük eserlerden olan Selimiye Cami, Eski Cami, Üç Şerefeli Cami gibi eserlerin yapımında kullanılan taşlar dış vilayetlerden gelmiştir. Tamamıyla kumluk bir arazidir. Edirne halkı da bu ağaç bolluğundan dolayı ilk ahşabı işleyerek sonrasında onlara motif işleyerek Edirnekâri zanaatını meydana getirmiştir. Bu zanaatın gelişiminde ve yayılmasındaki en büyük tesir elbette Osmanlı sarayının Edirne'ye taşınması ve artık merkezin burası olmasıdır. Bugün Kastamonu'ya yahut Ankara'ya gitsenizde bir evin tavanında Edirnekâriyi görmeniz çok muhtemeldir, İstanbul'da Topkapı Sarayı'na gitsenizde orada da rastlarsınız, Balkan şehirlerinin birçoğunda hatta Şam'da bile rastlarsınız." (K.K.12).

Edirnekâri zanaatını icra edenlere şimdilerde "Edirnekâri zanaatkârı" denilmektedir. Geçmişte ise bu zanaatı icra eden ustalara, "Kalemkâr" ve "Çiçek ustası" olarak iki farklı adlandırma yapılmıştır. 17. yüzyılın ortalarında fırçaya kalem denildiğinden dolayı fırça ile işçilik yapan kişilere "Kalemkâr" icra ettikleri zanaata ise "Kalemişi" denilmekteydi. Edirnekâri de kalemişi olarak adlandırılan zanaatın bir alt koludur ve zamanla ondan ayrılarak gelişim göstermiştir. Bu sebeple Edirnekâri zanaatkârlarına kimi zaman "Kalemkâr" denilmektedir (K.K.11). Zanaatkârların, "Çiçek ustası" olarak adlandırılması ise yazılı kaynaklarda Edirnekâri zanaatında ilk başlarda geometrik motiflerin ve Selçuklu yıldızı denilen motiflerin kullanılması ile

başlamaktadır ve 17.yüzyılından sonra çiçek motiflerinin de eklenmesiyle zanaatkârlar "Çiçek ustası" olarak adlandırılmaya başlanmıştır (K.K.12).

Edirnekâri zanaatını icra eden ustalara bakıldığında, öncelerde bu zanaatı tamamen erkek zanaatkârların icra ettikleri tespit edilmiştir. Özellikle yapılar üzerindeki Edirnekâri restorasyonları sırasında iskeleye çıkılması ve yüksek tavanlarda çalışılması gibi durumlarda erkeklerin çoğunlukta olduğu görülmektedir fakat ahşap üzerine işlenen ve sabır gerektiren Edirnekâri motiflerinde ise kadın zanaatkârların sayısının daha çok olduğu gözlenmiştir (K.K.11). 1950'lerden sonra modernleşen çağ itibariyle geleneksel zanaatlar arka planda kalmış ve ister istemez estetik olan yapıların yerine kalıplaşmış şekillerdeki eşyalar üretilmeye başlanmıştır. Ekonomik kaygıların artmasıyla birlikte zanaatı icra eden ustalar Edirnekâri zanaatını terk etmişlerdir (K.K.12). Türk toplumundaki erkeklerin ev geçindirmesi gerekliliği algısından dolayı zanaatı icra eden erkek ustaların başka mesleklere yöneldiği (K.K.11) ve artık belirli bir tarihten sonra Edirnekârinin atölyeleşmesi ile birlikte kadın zanaatkârların çoğunlukta olduğu fark edilmiştir (K.K.12).

Edirnekâri zanaatı, gelişen teknoloji ve çeşitli basın-yayın kuruluşlarının zanaatı tanıtmak için yapmış oldukları belgesellerle birlikte eskiye nazaran daha da bilinir olmuştur. İnsanların bu zanaatı merak etmelerine vesile olan tanıtımların sayesinde Edirnekâri zanaatında ilerleme söz konusudur (K.K.11). Bilhassa Halil Bey'in Edirnekâri çalışmalarını çırakları ile birlikte yürüttüğü Edrinus adlı atölyesinde hem Edirnekâri zanaatı icra edilmekte hem de Edirne'ye gelen yerli ve yabancı turistlere şehrin zanaatı çeşitli eğitimlerle kısa da olsa öğretilmektedir. Aynı zamanda atölyede üretim ve eğitimin haricinde bir de satış ofisi bulunmaktadır. Satış ofisi bölümünde yapılan Edirnekâri zanaatı ürünleri geleneksele uygun kalarak ahşap üzerine işlenmişken diğer bir yandan da atölyede zanaat güncellenerek çeşitli ürünlerin üzerinde de işlenerek satış için sergilenmektedir.

Fotoğraf 58 Edrinus atölyede üretilen Edirnekâri motifli ürünler(Ajanda, kolye, ahşap kitap kapakları)

Geleneksel zanaatlar el becerisi ile üretildiği için seri bir şekilde üretilmesi ve pazarlanması pek mümkün olmamaktadır. Zanaatkârlarımız, Edirnekâri ürünlerini pazarlamakta bir sorun yaşamadıklarını derlememiz esnasında aktarmışlardır. El yapımı ürünlerinin üretim aşamasının zahmetli olmasından dolayı zanaatkârlar az ve özgün ürünler ortaya çıkarmaya özen göstermektedirler. Mehtap Cömert ile Edirnekâri zanaatının icra edilişini akademik çalışmaları üzerinden görüşülerek zanaata dair bilgiler derlenmiştir ve Edirnekâri zanaatının inceliklerini gözlemlemek aynı zamanda yapım aşamalarını inceleyebilmek için Türkiye'deki tek Edirnekâri atölyesi olan Edrinus atölyede zanaatkârımız Halil Teksöz ile görüşülerek bilgiler derlenmiştir.

Kullanılan Aletler ve Yapım Aşaması

Edirnekârinin ilk aşamasında gerekli olan malzeme, ağaçtan elde edilmiş ahşap ürünlerdir. Edirnekâride kullanılan ahşabın; ceviz, kavak, çam (K.K.11), ıhlamur, kayın ve sedir (K.K.12) gibi ağaç çeşitlerinden yapılmış olması gerekmektedir. İşlenen motiflerin kalıcılığı için bahsettiğimiz ağaçların olması çok önemlidir, zira yapılan ürünlerde ağacın çatlaması gibi sorunlarla karşılaşılmaktadır (K.K.12). Kimi zaman ise yapılacak Edirnekâri ürününün ağaç çeşidi kişinin ekonomik durumuna göre şekillenmektedir (K.K.11). Edirnekâri zanaatında ağaç seçildikten ve yapılacak ürünün biçimine getirildikten sonra zanaatkâr, malzemenin üzerine Edirnekâri motifleri işlemektedir. İşlenen motiflerin ardından ya zanaatkârının zevkine ya da alıcının isteğine göre olan renklerde boyanmaktadır.

Fotoğraf 59 Edrinus atölyede Edirnekâri zanaatını uygulamak üzere hazırlanmış ahşap sandıklar

Edirnekâri zanaatında ilk başlarda geometrik desenler işlenirken sonraki yüzyıllarda ağırlıklı olarak çiçek motifleri işlenmeye başlanmıştır. Selçuklu yıldızı, hayat ağacı, mitolojik birkaç hayvan figürü aynı zamanda yıldız çiçeği, âlem çiçeği de kullanılan motifler arasındadır (K.K.12). Edirnekâride kullanılan motifler geleneksel Türk el sanatlarında kullanılan motiflerdir. Kenar kısımlarında ve köşelerinde zaman zaman hataî ve pençlere rastlanmaktadır. Aslında Edirnekâri zanaatının Edirne şehrinde ortaya çıktığı zamanlarda Edirne'de yetişen lale, sümbül, şakayık, gül gibi çiçek motifleri işlenmiştir (K.K.11).

Fotoğraf 60 Edrinus atölyeye ait Edirnekâri zanaatı çalışmaları

Edirnekâri zanaatı ürünlerinin boyanması işleminde kullanılacak renklerin seçiminde renk uyumu sağlanması için farklı renkler bir arada kullanılmaktadır. Bu

renklerin seçiminde bir sınırlama söz konusu olmamakla birlikte renk seçimi zanaatkârın isteğine bağlıdır. Kimi zaman ise özel olarak tasarlanması istenen ürünlerin renk seçimi kişiye de bırakılmaktadır. Eğer üründe altın rengi kullanılacaksa zemin için bordo yahut kırımızı ve lacivert gibi koyu renkler tercih edilmektedir. Beyaz gül, pembe gül gibi motifler çalışılacaksa zeminde koyu renk kullanılmaktadır (K.K.11). Motifler için ana renkler tercih edilmektedir. Mavi, turkuaz, yeşil, sarı, siyah, pembe, lila ve mor çok sık kullanılan renklerdir (K.K.12). Edirnekâride kullanılan renkler aslında doğada bulunan ve görülen renklerdir.

Fotoğraf 61 Edirnekâri motiflerinin uygulandığı ahşap duvar çerçevesi ve küçük duvar dolabı (Edrinus atölyeye ait Edirnekâri çalışmaları)

Edirnekâri zanaatında kullanılan malzemeler şunlardır:

Ahşap: Marangoz tarafından işlenmiş çeşitli biçimlerdeki ağaçtan elde edilmiş malzemeler.

Kök boya: Bitki köklerinden, dallarından ve kabuklarından elde edilen doğal bir boyadır.

Akrilik boya: Su bazlı bir boya çeşididir, dış etkenlere karşı koruyuculuğu yüksek ve kuruma süresi kısadır.

Fırça: Motifleri boyamak için kullanılan çeşitli incelikte yahut kalınlıktaki fırçalardır.

Fotoğraf 62 Dolap kapaklarına uygulanmış Edirnekâri zanaatı

Edirnekâri zanaatındaki ürünler kimi zaman alıcının isteğine göre şekillenmektedir. Alıcı, istediği motiflerde Edirnekâri talebinde bulanabilmektedir, fakat zanaatkârın içine sinmediği takdirde alıcı istese de ürünün estetiğine uymayacaksa alıcının talebi yerine getirilmemektedir (K.K.12). Edirnekâri ürünleri tek bir ustanın elinden çıkmadığı için kimi zanaatkârlar ürünlerin üzerine yahut yapıların üzerine imza benzeri işaretler koymanın uygun olmadığını düşünmektedir. Ahşabın işlenmesinden, motifleri çıkaran ve onu boyayan zanaatkâra kadar birçok farklı insanın elinin değmiş olması imza ile ürünü işaretlemenin uygun olmadığı düşünülmektedir (K.K.12). Kimi zaman atölyede ortaklaşa yapılan ürünleri Halil Bey'in markası olan Edrinus logosu kullanmaktadır. Mehtap Hanım ise Edirnekâri çalışmalarında lale şeklinde stilize edilmiş bir imza kullanmaktadır.

3.2.5.1.1. Edirnekâri İle İlgili Genel Değerlendirme

Edirnekâri, 17. yüzyılda adını aldığı Edirne şehrinde başlamıştır, sonraki tarihlerde ise Anadolu ve Balkanlarda 19. yüzyıla kadar etkili olan ahşap üzerine uygulanan ve Edirne işi anlamına gelen bir zanaattır.

Edirnekâri, doğduğu şehirde ve doğduğu yüzyılda bilinen bir zanaatken artık kalıplaşmış algıların içerisinde yaşayan insanlar için pek de önemi olmayan, kalıplaşmış beğenilere uymayan bir zanaat olmuştur. Endüstrinin gelişmesiyle

insanların estetik kaygılarında elbet bir eksilme söz konusudur. Genelleme yapmamakla birlikte toplumdaki insanların birçoğunun, kendine münhasır ürünleri satın almak yerine artık kalıplaşmış hazır haldeki endüstri ürünlerine olan talepleri daha çoktur. Bu düşüncedeki insanların, özenle hazırlanmış olan ve çeşitli anlamlar taşıyan motiflerle işlenmiş ürünlere talep göstermemelerinin sebebi artık piyasada düz ve işçiliksiz, kolay temin edilebilen ürünlerin bulunmasıdır. Bu sebeplerin yanı sıra özellikle sandık, mücevher kutusu, dolap kapakları gibi zeminlere uygulanan Edirnekâri zanaatının artık insanların evlerinde çok nadir rastlanan eşyalar olmasıdır. Bunun da en büyük nedeni değişen hayat anlayışımız ve toplumumuzda yer alan bazı olguların ortadan kalkmasıdır. Söz gelimi, eskiden her Türk ailesinin evinin bir köşesinde bulunan çeyizlik sandıklar artık kullanılmamaktadır çünkü toplumumuzda evlenmeden önce hazırlık amaçlı biriktirilen çeyizlik eşyalar neredeyse ortadan kalkmıştır. Mücevher kutularının yerini banka hesapları ve çelik kasalar almıştır, yüklük dolap kapakları ise tamamen yok olmuş, zira insanlar kolay ulaşılabilen ve maliyeti el emeği ile üretilen ürünlere nazaran daha az olan hazır eşyalara yönlenmişlerdir.

Teknoloji geliştikçe estetik kaygıda elbet bir eksilme söz konusu ama ürünlerin pazarlanması, teknoloji ile ağacın kesiminden işlenmesine kadar günler süren işlemler bu gelişmeler ile çok kısa sürelerde yapılabilmektedir. Bu sebeple sadece estetik kaygı bakımından insanların tercihleri değişmekte fakat zanaatımız için teknolojinin yadsınmaz faydaları bulunmaktadır. Elbette teknoloji ile birçok şeye ulaşmak artık çok daha kolay olmaktadır. Estetik bir görüntüde olacak şekilde, ahşabı lazer kullanarak motifleri çizip hazırlamak zanaatkârların tercih meselesidir ve teknik bir ekiple bu yöntemlerin kullanılması, çağdaş teknolojiler kullanılarak Edirnekâri zanaatını icra etmek mümkündür. Edirnekâri zanaatkârımız Halil Teksöz, atölyesinde yeni teknikleri kullanmaktadır. Mehtap Cömert ise geleneksel yöntemleri koruyan ve sürdüren teknikleri kullanmayı tercih etmektedir. Edirnekâri, iki zanaatkâr tarafından Edirne'de yaşatılmaya çalışılmaktadır. Kanaatimizce, özüne bağlı kalındıkça ve Edirnekâri motiflerinin dışına çıkılmadıkça zanaatı uygulama yöntemleri pek de mühim değildir.

Derleme çalışmamız sırasında gözlemlediğimiz Edirnekâri zanaatı ürünlerinin birkaçında çiçek motifleri yer almakta iken birkaçında da Türk kültürü için önem taşıyan servi ağacı motifine rastlanmıştır (Fotoğraf 61'de servi motifli ahşap tabloyu inceleyebilirsiniz). Türkler için tabiat ve tabiat unsurları her zaman önemli olmuştur. Tabiata ait unsurların en mühimi olarak görülen ağaç ise çeşitli motiflere dönüştürülerek kültürel değerlerimizi yansıtan varlıklardan birisi olmuştur.[210] Servi ağacı, bütün mevsimlerde yeşil kalabilen bir ağaç türüdür. Bu sebeple dayanıklılığı simgelerken daima yeşil kalması, ölümsüzlüğü de sembolize etmektedir. Şekil itibariyle yapraklarının göğe uzanması, dik durmayı temsil etmektedir. Türk kültüründe, bolluk ve bereketi de simgelerken dalları yeryüzünde, kökleri yerin altında olan hayat ağacı olarak da nitelendirilmektedir.[211] Bilhassa Türklerin, mezarlarının başına servi ağacı dikmelerinin sebebi ifade ettiğimiz bu kutsiyetleri atfetmeleriyle ilgili olmalıdır. Edirnekâri zanaatında servi ağacı motifinin, uzun ömrü ve bereketi simgelediği için kullanıldığı düşüncesindeyiz.

Derleme çalışmamız sırasında rastladığımız diğer motif ise koç motifidir. Türk kültürü için önem taşıyan koç motifinin Edirnekâri zanaatında kullanıldığı dikkatimizi çekmiştir (Fotoğraf 60'da koç motifli ahşap sandığı inceleyebilirsiniz). Türkler, tarih boyunca çeşitli hayvanları sembolleştirerek onlara birçok anlam yüklemişlerdir. Her bir Türk boyunun simgesi, mührü ve işareti olarak düşünülen damgalar içerisinde de Türklerin koç gibi bir hayvana da önem verdikleri görülmektedir.[212] Türk kültüründe ve mitolojisinde çoğu zaman koç gibi hayvanların boynuzlarına birtakım anlamlar yüklenmiştir. *"Orta Asya Türk kültüründe boynuz egemenlik ve güç anlayışıyla ilişkilendirilmiş; Umay Ana, Erlik, Jalmauz, Dev, Dağ Ruhu gibi mitolojik varlıklar boynuzlu olarak tanımlanmıştır. Ayrıca, Şaman*

---

[210] Ülkü Gürsoy, " Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* Sayı 61, 2012, s. 43-44.

[211] Recep Kankal, "Türk Kültüründe Servi Ağacı", *Yunus Emre Enstitüsü Türkiye'nin Kültür Dergisi*, Sayı 11, 2016, s. 50-51-52.

[212] Tuncer Gülensoy, *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları,* 1.baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1989, s. 26.

davullarındaki tasvirlerde boynuzlu insan resimleri geniş yer tutar. Anadolu kültüründe ise boynuz bereket, kahramanlık, güç, erkeklik, çiftleşme, doğurganlık, verimlilik, uğur, kısmet, mutluluk, neşe ve uzun ömrü simgeler."[213] İslamiyet'te de, "koç" önemli bir hayvandır. Hz. İbrahim gördüğü rüya sonucunda, oğlu İsmail'i Allah'a kurban etmek istemiştir. "Hz. İbrahim, rüyasında aldığı buyruğu yerine getirmeye karar verip gerçekleştirmek üzereyken, bu tutumuyla Allah tarafından tâbi tutulduğu büyük teslimiyet sınavını kazandığı için Allah Teâlâ, Cebrâil aracılığıyla görkemli bir koç göndererek oğlunun yerine bunu kurban etmesini istemiş, Hz. İbrahim de öyle yapmıştır."[214] Tanrı ile aracılık kurmaya binaen, Hz. İbrahim'e gönderilen koç, İslamiyet'te kurban hadisesini meydana getirmiştir. Bu hadiseden sonra Müslümanların kurban kesmesindeki tek gaye, ihtiyaç sahiplerine ulaşmak ve paylaşmak maksadı olmuştur. İslam kültürüyle hafızalarımıza işlemiş olan ortak bir algı ise malın paylaşılması ile çoğalacağı ve bereketleneceği inanışı bulunmaktadır. Edirnekâri zanaatında güç ve egemenlik duygularını yansıtmak ve koç boynuzunun bereketi simgelemesinden dolayı zanaatkârlar tarafından koç motifli çalışmalar yapılmaktadır.

Gözlemlediğimiz bir diğer motif ise altı köşeli yıldız motifidir (Fotoğraf 60'da altı köşeli yıldız motifli ahşap sandığı inceleyebilirsiniz). Müslümanlar arasında "Hatem-i Süleyman", Yahudi ve Hristiyan tarafından "Davud yıldızı" olarak anılmaktadır. Hermeneutik gelenekte makro kozmosu temsil ettiği düşünülmektedir.[215] İlk olarak kimler tarafından kullanıldığı bilinmeyen altı köşeli

---

[213] Semiha Altıer, "Bir Motifin Peşinde: Osmanlı Sanatında Bereket Boynuzu", *Journal of History Studies*. Cilt 10, Sayı 7, s. 23.

[214] Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim, Sâffât Suresi - 104-111, https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/S%C3%A2ff%C3%A2t-suresi/3892/104-111-ayet-tefsiri, (09.10.2021).

[215] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *"Mühr-i Süleyman"*, https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/31/C31010316.pdf , (09.10.2021).

yıldız figürünün tarihinin Bronz Çağ'ına dayandığına dair görüşler vardır.[216] Altı köşeli yıldız motifinin, Türklerin kullanmış oldukları On iki Hayvanlı Türk Takvimi'nde bir burç sembolü olarak yer aldığı görülmektedir.[217] Proto Türklerin tarihinde, iç içe geçmiş iki üçgenden oluşan bu yıldızın, Tanrı'yı ve yarattıklarını simgelediği[218] söylense de altı köşeli yıldızın birçok anlama geldiğini düşünenler vardır. "Mühr-i Süleyman" olarak da anılan altı köşeli yıldız, İslam süsleme sanatlarında –bilhassa Selçuklu mimarilerinde görülmektedir- nakış olarak kullanmaktadır. Mühr-i Süleyman yani altı köşeli yıldız motifinin bulunduğu yere şeytanın giremeyeceği yönünde halk inanışları bulunmaktadır. Bu sebeple taş, ağaç, cam, kâğıt gibi yüzeylerde merkezi motif olarak kullanılır ve cami, tekke gibi mekânların kubbe veya tavan nakışlarında, kapı kanatlarında sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Devlet oluşturma ve hükmetme yetkisi Hz. Süleyman'a verildiğinden ona bu gücü sağlayan mühür de aynı güç ve kudret ile donatılmıştır. Bu sebeplerden mühr-i Süleyman devlet olmanın ve hükmetmenin sembolüdür.[219] İncelenen kaynaklarda altı köşeli yıldız (Mühr-i Süleyman, Selçuklu yıldızı) motifinin Türk tarihindeki yerinin çok eskilere dayanmasıyla birlikte Türklerin eski din ve inançlarını bırakıp İslamiyet'i seçmelerinin ardından bu motif etkisini kaybetmemiştir. Türk-İslam sanatında da kendisine yer bularak; Tanrının gücü, egemenlik ve hâkimiyet gibi anlamları simgeleyen bir motif olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem Proto Türklerden hem de İslam dini ile harmanlanmış Türklerin hafızalarındaki düşünceleri yansıtmaktadır. Edirnekâri zanaatındaki motifler gelişigüzel tasarlanmamış ve

---

[216] Suzan Alalu-Klara Alditi-Eda Asayas, *Dinsel Bayramlar - Dinsel Kavramlar - Dinsel Gereçler Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul 2001, s. 219.

[217] Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 194.

[218] Hürriyet Gazetesi, "Çolpan Yıldızı", *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/colpan-yildizi-39118261*, (09.10.2021).

[219] İskender Pala, *"Mühr-i Süleyman"*, İslam Ansiklopedisi Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 31, İstanbul 2006, s. 526; Taner Dizel-Kadir Özkaya, "Geleneksel Türk Motiflerinin Bazı Örneklerinin Marketri (Kakmacılık) Tekniğiyle Mobilya ve Ahşap Yüzeylerde Uygulanması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 37, 2019, s. 266-267.

işlenmemiştir. Her bir motifin, bir sembolü ve anlamı bulunmaktadır. Bu sembol ve anlamlar, kolektif hafızamızda yer alan kodlar ile oluşmakta ve Edirnekâri gibi zanaatlarımızda gün yüzüne çıkmaktadır.

Edirnekâri, mutlaka tanıtılma çalışmaları yapılması gereken bir zanaattır. Zira doğduğu şehirde bile Edirnekâriden bihaber olan insanlar bulunmaktadır. Öncelikle şehrin kendi içerisinde zanaatın bilinirliği artırılmalı ve sonrasında çevre illere tanıtımı yapılmalıdır. Bilhassa yetkili birimlere fazlasıyla görev düşmektedir. Bu kurumlarda çalışan yetkililerin şehre has olan bir zanaatın yok olmasının önüne geçilmeli ve hâlihazırda bu zanaatı yaşatmak için uğraşan iki zanaatkârı bulunur vaziyetteyken kıymetleri bilinmeli ve kendileri aracılığıyla şehrin birçok yerinde Edirnekâri zanaatını görebileceğimiz alanlar tasarlanmalıdır.

3.2.5.2. Kırkyama

Zanaatlar ve meslekler insanların yaşadıkları tabiata bağlı olarak gelişim göstermiş, insanların ihtiyaçları dâhilinde ortaya çıkmış ve bu ihtiyaçları karşılayan amaçlara yönelik şekillenmiştir. Zanaatlar, toplumlara yansıtılan bir ayna görevini üstlenir. Toplumun kolektif hafızasını, beğenisini, kültürel izlerini yansıtarak geçmişimizin geleceğe taşınmasında bir köprü vazifesi kurup gelenekselleşerek ait olduğu topluma miras olarak kalmaktadır.

Kırkyamanın bilinen bir başlangıç tarihi ve kesin olarak şu coğrafyaya yahut şu bölgeye aittir diyebileceğimiz bir sınırı bulunmamaktadır. İnsanların, ufak, parça, artık kumaşları yama yaparak ve kumaşları birleştirerek yapılan, insanların imkânsızlıklarından ve yokluklarından meydana gelmiş bir zanaattır.[220] Kırkyamanın başka adlandırılmaları bulunmaktadır. Ülkemizde "Kırkpâre", "Hanım dilendi bey beğendi" dünyada ise "Peçka" olarak adlandırılmaktadır (K.K.13). Kırkyama bizlere çok eski dönemlerden kalan bir zanaattır. Elbette ilk önceleri bir zanaat olarak başlamamıştır. Yokluk yıllarında, hanımların ihtiyaçlarından doğup yırtılan yahut eskiyen kumaş yüzeylerini yama ile kapatma ihtiyaçlarını karşılamak için kırkyama işi meydana gelmiştir. Biçki artıkları, elbise dikiminden kalan kumaşlar kullanılarak

[220] Semra Kılıç Karatay, "Kırkyama Geleneği ve Kullanım Alanları", *Journal of Arts*, Cilt 2, Sayı 3, 2019, s. 143.

özellikle bohça, yastık, yorgan, yelek gibi ürünler yapılmıştır. Zaman içerisinde bunlar birleştirilirken renk uyumuna dikkat edilmiş, kadınlar ellerinde olan yama kumaşları birbirleriyle paylaşıp kumaş alışverişi yapmış ve farklı kumaşları bir araya getirmişlerdir. Bu alışveriş esnasında elbette bireylerin sosyalleşmesi ve etkileşimi de söz konusudur (K.K.13).

Fotoğraf 63 Kırkyama zanaatkârı Rezzan Gökalp

Küçük kumaş parçalarından büyük bir parça meydana getirme mantığına dayanan kırkyama[221] ile tam 16 yıldır ilgilenen bir kaynak kişiye ulaşılmıştır. Rezzan Gökalp, vergi dairesi müdürlüğü görevinden 50 yaşında emekli olduktan sonra kırkyama zanaatını merak etmiş ve öğrenmeye başlamıştır. Rezzan Gökalp'in, kırkyama zanaatını öğrendiği ustası Nurhan Gürkaynak'tır. Kırkyamada, öğrenmenin bir sonu olmadığını ve kendisinin 16 seneye rağmen hâlâ kırkyama işini öğrenmeye devam ettiğini söyleyen Rezzan Hanım'ın çırağı bulunmamaktadır. Geleneksele baktığımız zaman kırkyamayı kadınlar kendi evlerindeki ve çevrelerindeki büyüklerinden öğrenmişlerdir. Daha sonrasında yama yapma ihtiyacının kalmaması

[221] Sibel Sevim-Nesrin Yeşilmen, "Kırkyama'nın Seramik Sanatına Yansıması: Zoe Hillyard Örneği", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, 2016, s. 183.

ve koşulların düzelmesi ile birlikte kırkyama, çıktığı bu yolda bir zanaat olarak devam etmiş ve bu işi öğrenmek için ustalara başvurulmuştur (K.K.13).

Rezzan Gökalp, kırkyama hakkındaki bilgilerini şöyle aktarmıştır:

"Kırkyamanın zanaat ve bir iş olarak 14. yüzyılda başladığını tahmin etmekteyiz. Özellikle Bosna Hersek'in Banja Luka şehrinde, kırkyamanın çok ilerlediğini bilmekteyiz. Kırkyama yapan kadınların yıldız, güneş, ay gibi desenleri de ilave ettiklerini görüyoruz. Selçuklularda da ahşap kapı geçmeleri, minber geçmeleri kumaşlar birleştirilerek meydana getirilmiştir. Osmanlılar da ise saraya kadar giren bir zanaat olmuş, daha çok kırkyama ile yorganlar yapılmıştır. Avrupa'da özellikle İngiltere'de kriz dönemlerinde asil hanımların güzel değerli kıyafetlerinin kumaşları yıpranmaya başlayınca onları tasarım ile tekrardan parçalayıp yeni bir elbise yapmaya çalışılmış, bununla da "Crayz kırkyama" yani "Çılgın kırkyama" dediğimiz desen ortaya çıkmıştır. Bugün dünyada, Amerika, Rusya, Japonya ve Avrupa ülkeleri artık kırkyamanın sanayisi durumundalardır" (K.K.13).

Fotoğraf 64 Rezzan Gökalp'in eşine Remziye Gökalp'ten emanet kalan tahmini 150 yıllık olduğu düşünülen kırkyama ile yapılmış olan namazlık

Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde birçok insan kırkyama yapmaktadır, fakat ilk ortaya çıktığı süreçte ihtiyaç ürünü olarak tasarlanmasından ziyade artık bir zanaat kolu olarak icra edilmektedir. Edirne'deki kırkyama tarihini kaynak kişimiz olan

Rezzan Gökalp'in eşinin babaannesi olan Remziye Gökalp'in yapmış olduğu ve kendisine annesinden emanet kalan kırkyama ile yapılmış bir namazlık ile kesinlik kazandırabilmekteyiz. Kırkyama zanaatkârı Rezzan Gökalp'in eşi 70 yaşındadır, buradan hareketle eşinin babaannesinden kalan kırkyamalı seccadenin tarihi tahmini olarak 100 yahut 150 yıllık bir emanettir. Bu seccade " Hamaylı model" denilen üçgen parçalar ile kareler oluşturulup ve hepsinin tekrar birleştirilmesi yöntemiyle yapılmıştır. Seccadenin üzerindeki kumaşlara bakıldığı zaman, kimisi pazen kış elbisesinden bir kumaş parçası iken kimisi pijama kumaşı parçası ve tülbent kumaşıdır. Kırkyamayı yapan insanın ruh haline göre, birleştirildiği kumaş renkleri de değişmektedir, eğer kişi mutluysa daha renkli kumaşları kullanmakta, karamsar ise daha koyu renkleri bir araya getirerek kırkyamayı yapmaktadır (K.K.13).

Fotoğraf 65 Rezzan Gökalp'in kırkyama ile yapmış olduğu namazlık ve örtü

Edirne'de geleneksel her evde kırkyama ile yapılmış bir yorgana, yastığa yahut bohçaya rastlamak mümkündür (K.K.13). Derleme araştırmamız sırasında kırkyama zanaatkârı olan Rezzan Gökalp'ten, kırkyamanın nasıl yapıldığı ve yapım aşamasında kullanılan malzemelerin neler olduğu derlenmiştir.

Kullanılan Aletler ve Yapım Aşaması

Kırkyama, değerlendirme zanaatı olduğundan elde mevcut olan parça kumaşların belli bir düzende birleştirilmesiyle oluşturulmaktadır. Yıpranmış kumaş yüzeylerini, yama yapma tekniği ile yıpranan yüzeyi kapatma ve başka bir kumaşla ile gizleme yöntemi zamanla kırkyama yahut kırkpâre denilen bir tekniğe dönüşmüştür.

Kırkyamada parça kumaşlar genellikle üçgen şekillerin kesilip bir araya getirilmesiyle kare formuna ulaştırılmaktadır. Parça kumaşların cinsi ve renkleri mühim değildir, çünkü bu zanaatta eldeki malzeme ile yetinme ve ona göre tasarlama mantığı vardır (K.K.13).

Fotoğraf 66 Kırkyama ile yapılmış Edirne'deki ibadethaneler (Büyük Sinagog, Eski Cami ve Sv Georgi Bulgar Kilisesi)

Kırkyama zanaatında kullanılan malzemeler şunlardır:

Kumaş: Kırkyamanın ana malzemesi kumaştır; parça kumaşlar ve başka ürünlerin dikiminden geriye kalan küçük kumaşlar kırkyamada kullanılır. Kumaşın çeşidi önemli değildir.

İplik: Kumaş parçalarını birleştirmek ve dikmek için kullanılır, iplik parça kumaşların renk uyumuna göre seçilmektedir.

Elyaf: Görüntüsü itibariyle pamuğa benzeyen tekstil malzemesidir, kırkyama için hazırlanan ürünün içi bu malzeme ile doldurulur.

Makas: Parçaları kesmek için kullanılan malzemedir.

Kırkyama ile yapılmış ürünlere bakıldığında geçmişte; namazlık, seccade, yorgan, yastık, örtü gibi ürünlerin derleme çalışmamız esnasında gözlemlenmiştir. Kırkyama ile yapılan güncel eşyalara bakıldığında daha çok sergilenecek ürünler yapma yoluna gidilmiş olduğu gözlenmiştir. Misal kırkyama zanaatkârı olan kaynak

kişimiz Rezzan Gökalp, kırkyama ile şehirlerin kendine has yönlerini göstermek için o şehrin güzelliklerini minyatür boyutlara getirip kumaş yüzeylere işlemektedir. Bazı kırkyama çalışmalarında ise halk hikâyelerini tasarlayıp kırkyama üzerine işleyip yok olmaması adına bunları gelecek kuşaklara aktarmaya çalışmaktadır. Ferhat ve Şirin halk hikâyesi, Gül Nazik türküsünün hikâyesi bu tarzda çalıştığı kırkyama çalışmalarıdır.

Fotoğraf 67 Kırkyama ile Ferhat ile Şirin halk hikâyesinin çalışılması

Kırkyamayı günümüzde yorganlama makinesi kullanarak yapanlar bulunmaktadır, fakat Rezzan Gökalp geleneksel yöntemleri kullanıp kırkyama ürünlerini el ile dikmektedir. Rezzan Hanım aynı zamanda kırkyama yaparken ihtiyacı olan bir renkteki kumaş elinde mevcut değilse elindeki kumaşları istediği renkte kumaş boyası ile boyayıp hazır hale getirmekte ve aslında kırkyamanın özü olan kumaşı değerlendirme mantığına sahip çıkmaktadır.

3.2.5.2.1. Kırkyama İle İlgili Genel Değerlendirme

Anaerkil toplum yapısının yerine ataerkil toplum yapısına geçiş ile birlikte kadınlar ev düzeni ve ev çevresiyle ilgili bütün uygulamalarda başkarakter görevini üstlenmiştir. Böylelikle yokluk ile karşılaşan kadınların ihtiyaçlarının doğrultusunda kırkyamada kumaşlar yama tekniği ile birleştirilip meydana getirilmiştir. Kaynak kişisi, ülkemizde bu işi özellikle kadınların yaptığını, yurtdışında ise erkeklerin de kırkyama ile ilgilendikleri bilgisini aktarmıştır. İlk evredeki maksadı, bir ihtiyacı karşılamak olan bu işin zamanla bir zanaata dönüşmesi hatta resim, seramik, halı ve

kilim yapımı gibi alanlarda tekniğine dönüşmesi üzerine çokça düşünülmesi gerekmektedir.

Değişen dünya düzeni ile birlikte insanların geçinme ve yokluk karşısında takındıkları davranışları değişim göstermiştir. Dünya üzerinde elbette yokluk ve imkânsızlıklarla mücadele eden insanlar vardır ama dünya tarihine dönüp şöyle bir baktığımız vakit yakın geçmişimizde yaşadığımız kriz ve savaşların getirmiş olduğu sorunların günümüzdeki etkisi eskisi kadar kuvvetli değildir. Şimdilerde her piyasa alanında farklı ekonomik düzeydeki insanlar için ürünler bulunmaktadır, fakat herkesin çevresinde yaşça büyük insanlardan, eskiden insanların her ürüne ve malzemeye kolaylıkla ulaşamadı ve kimi zaman imkânlarının el vermediğini duymak mümkündür. Hal böyle olunca insanların elindeki ürünün kıymeti bir hayli artmakta ve ürünü olabildiğince değerlendirme çabası gösterilmektedir.

Bütün bu değişimlerin arasında kırkyamanın azalmasına neden olan hadise, tekstil piyasasının ülkemizde giderek artması ve kendisine yeni sahalar oluşturmasıdır. Geçmişe dönüp baktığımızda insanların kumaşlar alıp kendi evlerindeki imkânlarıyla kendilerine kıyafet, yorgan gibi eşyalar yaptıklarını görmekteyiz. Tekstil ürünlerinin artık fabrikalarda seri bir şekilde üretilmesi ile birlikte insanların bir ürüne ulaşması günden güne kolaylaşmıştır, dolayısıyla insanlar eskiyen yahut yıpranan kumaş ürünlerini yama yaparak yenileme işini terk etmiştir ve piyasada bulunan bütçesine uyan yeni bir ürüne yönelmiştir. İnsanlar arasında, kumaş ürünleri yamalamak artık yoksulluktan değil bir teknik olarak düşünülüp çeşitli alanlarda sanat ve zanaat olarak kullanılmaya başlanmıştır. Misal seramik sanatında kırkyama farklı parçalardan ve desenlerden oluşan seramiklerin birleştirilmesiyle bir vazoya dönüştürülürken kilim dokuma da parça kilimlerin birleştirilip etnik bir görüntüye ulaştırmaktadır. Başlı başına kırkyama ile ilgilenen zanaatkârlar ise ellerindeki kumaş parçalarını belirli bir düzende birleştirip yeni ürünler yapma fikirleriyle hareket etmekte ve sergileyip satışa sunmaktadırlar.

Kırkyama, başlangıçta yokluktan doğan bu zanaat, tasarruf edebilmek için kadınların ellerinde bulunan kumaş parçalarını birleştirip dikerek ortaya çıkardıkları bir iş iken zamanla işin içerisine çeşitli kumaşları ve motifleri de katarak bir zanaat koluna dönüştürülmüştür. Kırkyamanın bilinirliği, doğduğu günden bu yana

azalmıştır. Yokluktan doğan bu zanaatın taşıyıcısı olan Rezzan Gökalp, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca somut olmayan kültürel miras taşıyıcıları listesine eklenmiş[222] ve kırkyamayı bu vesileyle geleceğe aktarmaktadır.

[222] Türkiye Kültür Portalı, *https://kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/haberduyuru/-%E2%80%9Ckirkyama%E2%80%9D-somut-olmayan-kulturel-miras-listesine-alindi*, (12.10.2021).

3.3. EDİRNE'DEKİ ZANAATKÂR VE GELENEKSEL MESLEK USTALARI İLE YAPILMIŞ OLAN GÖRÜŞMELERDEN ÇIKARIMLAR

" Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı araştırmamızın derleme çalışmaları kısmında; saraçlık, saraciyelik, kispet, yorgancılık, fayton ve talika yapımı, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, aynalı süpürge yapımı, ipek böcekçiliği, bıçakçılık geleneksel mesleklerinden, Edirnekâri ve kırkyama zanaatlarından kaynak kişilerle görüşülmüş, Edirne'nin işinin ehli ustalarına ve zanaatkârlarına bazı sorular sorularak yaptıkları işler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Kaynak kişilerimize yönelttiğimiz sorular ile Edirne'de tespit ettiğimiz söz konusu olan geleneksel meslekler ve zanaatlarda, kökleri çok eskilere dayanan ve kültürümüzden izler taşıyan değerler kıymetli kaynak kişilerimiz vesilesiyle bizlere aktarılmıştır. Böylelikle bu çalışmada tespit edilen geleneksel mesleklerin ve zanaatların çıkış noktaları belirlenmeye çalışılmış, aynı zamanda günümüzdeki durumları hakkında bilgilere ulaşılmış ve gelecekteki akıbetleri için onları ne gibi sorunlar beklediği üzerine görüşmeler yapılmıştır.

Derleme alanında yapılan görüşmelerde kaynak kişilere yönelttiğimiz sorular ve aldığımız yanıtlar şu şekildedir:

Günümüzde hızla artan teknolojik gelişmelerin mesleğiniz/zanaatınız üzerindeki olumlu yahut olumsuz etkileri var mı?

"1991'de traktörlerin artmasıyla meslek yok oldu teknoloji olumsuz etkiledi." (Saraçlık) (K.K.1).

"Saraç malzemeleri güç gerektiren malzemelerdir, şimdi teknoloji ile birlikte bu aletler daha kullanıma uygun hafif ve taşınabilir boyutlarda üretilmeye başladı bu yüzden olumlu etkileri var." (Saraciyelik) (K.K.2).

"Olumlu bir etkisi var, bizim için aylar günler süren işlemlerin yapım süresini azaltıyor, teknoloji ile geleneğe bağlı bir şekilde faydalanıyoruz. Fakat fazla teknoloji ile devam etmek bu zanaatı elbet bitirebilir. İşimiz geleneği geleceğe taşımak olduğu için mutlaka güzel şeylerden faydalanmak lazım." (Kispet) (K.K.3).

“Teknolojinin bizim mesleğe çok zararı olmadı çünkü bu zamanında el işi bir meslekti, şimdi de el işi mesleği sadece yorganlara makineler ile motifler verilmeye başlandı ama el işinde işlenen motifler gibi olmadığı için pek bize zararı dokunmadı.” (Yorgancılık) (K.K.4).

“Kesinlikle olumlu etkiliyor, zamanın talika yapımına göre şimdiki aletlerle talika yapmak elbette daha kolaylaştı.” (Fayton ve Talika Yapımı) (K.K.5).

“Bazı aşamalarda bize teknolojinin çok büyük katkıları var ama sadece bunun kalıpla yapılması bizim geleneksel yapım yöntemlerimizi baltalıyor. Kalıpla yapılan bir misk sabunu geleneksele zarar veriyor. Sabunu rendeleme ve yoğurma aşamasında teknoloji ile üretilen aletler elbette olumlu etkiliyor, fakat şekil aşamasında kalıp kullanmak misk sabunculuğunu olumsuz etkiliyor.” (Misk Sabunculuğu) (K.K.6).

“Çok olumlu etkisi oluyor. Geleneksel mesleği daha pratik hale getirdi, mesela babam ile çalışırken kutuları İstanbul’dan 100’er tane alırdık. Mısır Çarşısı’nda hanların içerisinde kutucular vardı onlardan alırdık.” (Badem Ezmesi ve Kavala Kurabiyesi Yapımı) (K.K.7).

“Zamanla teknolojik gelişmeler ile ilk baş gırgırların, sonra elektrikli süpürgelerin üretilmesiyle olumsuz etkilendi. Makineleşen firmalar için teknoloji elbette bu meslekte olumlu etkiler oldu.” (Aynalı süpürge yapımı) (K.K.8).

“Bu işte olması gereken dut ağacı. Teknolojinin gelişmesi fabrikalaşma bu mesleğe bir zararı dokunmaz. Önemli olan bu ağacı yetiştirebilmek ve çoğaltmak. İpek pahalı bir madde olduğu için belki teknoloji ile giyimde daha ucuz ürünlerin üretilmesi ile bu maddeye olan ilgi azalmış olabilir.” (İpek Böcekçiliği) (K.K.9).

“Elbette olmuştur. Yeni üretilen bıçakların ilk kullanımında bileme ihtiyacı olmuyor, eskiden öyle değildi her bıçak kullanılmadan önce bilenirdi.” (Bıçakçılık) (K.K.10).

“Elbette teknoloji ile her şeye ulaşmak çok daha kolay, olumlu etkileri var diyebiliriz. Estetik olarak ahşabı lazer ile motifleri çizdirip yaptıranlar da var, bu tercih meselesi. Çağdaş teknolojiler kullanılarak Edirnekâri yapılabilir.” (Edirnekâri) (K.K.11).

“Teknoloji geliştikçe estetik kaygıda elbet bir eksilme söz konusu ama ürünlerin pazarlanması teknoloji ile ağacın kesiminden işlenmesine kadar, günler süren işlemler bu gelişmeler ile çok kısa sürelerde yapılabiliyor. Bu sebeple sadece estetik kaygı bakımından insanların tercihleri değişmekte, fakat zanaatımız için teknolojinin yadsımaz faydaları var.” (Edirnekâri) (K.K.12).

“Teknoloji elbette daha seri ve hızlı üretime yardımcı olduğu için faydalı ama biz geleneksel yöntemler ile devam ettiğimiz için kırkyamanın bir zararı olmamıştır. Sadece eksiye nazaran artık bir kıyafetine yama yapan yok bu sebeple kırkyama yok olmak üzere.” (Kırkyama) (K.K.13).

Mesleğinizin/ Zanaatınızın nasıl yapıldığına dair bilgilerin yok olmaması için yazıya geçirdiğiniz bir defter yahut bir belge tutuyor musunuz?

“Her gün yaptığımız bir işti, bundan dolayı hiç belge tutmadım.” (Saraçlık) (K.K.1).

“Yüksek lisans tezimi Kispet üzerine yaptım, deri ile alakalı çalışmalara hem akademi de hem atölyede devam ettiriyorum. Bilgilerin yok olmaması için tez ve makaleler yazıyorum.” (Saraciyelik) (K.K.2).

“Kispet üzerine bütün bilgilerin yer aldığı bir defterim var muhakkak, bütün bildiklerimi yazıya geçiriyorum.” (Kispet) (K.K.3)

“Bunu yazmaya vaktim olmuyor, zaten yorgancılık mesleğimiz yok olmak üzere değil yok oldu bile, mesela benim çırağım yok devam ettirecek aktaracak kimse yok.” (Yorgancılık) (K.K.4).

“Yok, bir belge tutmuyorum, zamansızlıktan yapamıyorum.” (Fayton ve talika yapımı) (K.K.5).

“Şimdiye kadar pek gerek duymadım ama kendime ait aldığım notlar var elbette.” (Misk sabunculuğu) (K.K.6).

“Babamın notları vardır, bende not alıyorum, hepsini yazıya geçiyorum. Babamın defterinin altına benim de ilavelerim var, hiç onun notlarını bozmadan ilaveler yaptım.” (Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı) (K.K.7.)

“Gerek duymadım açıkçası.” (Aynalı süpürge yapımı) (K.K.8).

“Hayır, zaten zamanla yaptıkça bütün aşamaları tecrübe ediyorsunuz.” (İpek böcekçiliği) (K.K.9).

“Hayır, belge tutmuyorum. Hepsi senelerdir hafızamıza işlendi.” (Bıçakçılık) (K.K.10).

“Edirnekâri hakkında yayınladığım birçok makalem ve Trakya Üniversitesi aracılığıyla oluşturulmuş bir Edirnekâri kitapçığımız da bulunuyor, öncellikle ben bunu her zaman akademiye kazandırmaya çalıştığım için sadece icra etmedim, aynı zamanda hep çalışmalarımı devam ettirdim.” (Edirnekâri) (K.K.11).

“Edirnekâri hakkında her şeyi yazıya geçiriyorum, böyle bir defterim var. Birkaç sene sonra hatta bunu kitaplaştırıp yayınlamayı düşünüyorum. Sadece akademik bilgilerin olduğu bir kitap olmaması uğraşıyorum, bunun için Edirnekâri hakkında bütün hikâyeleri, sözleri toparlamaya çalışıyorum.” (Edirnekâri) (K.K.12).

“Kırkyamaya ilk başladığım andan itibaren tarihleriyle birlikte yazdığım çizimlerimi not ettiğim bir defterim var.” (Kırkyama) (K.K.13).

Mesleğiniz/Zanaatınız için gelecek planlarınız nelerdir?

“Mesleğe devam ederken daha büyük bir dükkâna geçmeyi düşündüm ama bunu yapacak kadar iş devam etmedi.” (Saraçlık) (K.K.1).

“İlerisi için atölye ve satış ofisinin bir arada olduğu bir dükkânda bu işi devam ettirmeyi planlıyorum.” (Saraciyelik) (K.K.2).

“Bu mesleği devam ettirecek heyecan ile sürdürecek öğrenciler yetiştirmeyi çok istiyorum.” (Kispet) (K.K.3).

“Yorgancılık mesleğinde artık bir gelecek planım yok, sadece memleketime dönüp hayatıma devam etmek istiyorum.” (Yorgancılık) (K.K.4).

“Bir planım yok, bu meslekle bu kadar ilerleyebileceğimi de düşünmemiştim hiçbir zaman.” (Fayton ve Talika Yapımı) (K.K.5).

“Misk sabunculuğu için Edirne misk sabununun patentini almak istiyorum.” (Misk sabunculuğu) (K.K.6).

“En büyük hayalim torunlarımın badem ezmeciliği işini çok iyi yaptıklarını görmek.” (Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı) (K.K.7).

“Belirli bir planım yok, elimden geldiğince Edirne süpürgesini tanıtmaya devam edeceğim.” (Aynalı süpürge yapımı (K.K.8).

“Bir çiftlik vakfı kurmak istiyordum, ipek böceğinin de işlenmiş haliyle üretimini yapmak istiyorum.” (İpek böcekçiliği) (K.K.9).

“Hayır, bir planım yok çünkü işimi çok severek yaptım ve yoğun çalıştığım bir iş o yüzden sadece yapabildiğim zamana kadar devam ettirmek istiyorum.” (Bıçakçılık) (K.K.10).

“Edirnekâri derslerinin özel olarak verildiği lise, meslek yüksekokulu, araştırma geliştirme enstitüsü olmasını çok istiyorum. Edirnekâriyi markalaştırmamız lazım çünkü şehrimizin sadece mimari olarak önemli olan bir tarihi yok, gelen turistin bu şehrin Edirnekâri adında bir zanaatı olduğunu da hafızasına işlemeliyiz.” (Edirnekâri) (K.K.11).

“Planlarımın arasında bu zanaatı daha ilerilere taşımak için sadece Edirnekâri ustalarının ve akademi alanında bu konuda kendini geliştiren kişiler ile birlikte Edirnekâri okulu açmayı düşünüyorum, bu hayal olarak da kalabilir.” (Edirnekâri) (K.K.12).

“Kişisel bir sergi açmak istiyorum.” (Kırkyama) (K.K.13).

Mesleğinizin/Zanaatınızın yok olmaması için kişisel olarak ne yapmaksanız ve bu durum hakkında yetkili birimlerin neler yapmasını talep etmektesiniz?

“Yetkililerimizden isteyecek bir şeyimiz yok çünkü mesleği devam ettiren kalmadı.” (Saraçlık) (K.K.1).

“Taleplerimiz oluyor elbette, gayet olumlu bir şekilde ilgileniyorlar. Gerekli olan desteği valilikten görüyoruz. Edirne Kültürünü Yaşatma Derneği’nde de Edirne Belediyesi’nden de destek görüyoruz.” (Saraciyelik) (K.K.2).

“Eşim Heves Kayın bu zanaatın yok olmaması için yüksek lisans tezini kispet üzerine hazırladı. Birlikte bu zanaatın yok olmaması için kispetin daha günlük

yaşantıda kullanabilmesi için moda ve tekstil alanına uyarlıyoruz. Kispetin geleneksel motiflerini geleneği bozmadan bir koleksiyon hazırlamak istiyoruz.” (Kispet) (K.K.3).

“Terziler cemiyetine kayıtlıyım, yorgancılığın yok olmaması için bu zamana kadar devam ettirdim, şu an da geleneksel meslekleri devam ettiren kişilerden vergi almıyorlar bu da kolaylık sağlıyor. Şimdi gelen müşteriler bazen yorganın pahalılığından yakınıyorlar ama beş sene sonra yorgancılık diye bir meslek kalmayacak çünkü yetişen yok bu sebeple çırak yetiştirilmesi için bir şeyler yapılmalı.” (Yorgancılık) (K.K.4).

“Edirne’mizin tanıtımı için destek olmaları gerekir.” (Fayton ve talika yapımı) (K.K.5).

“Misk sabununun Edirne’ye ait bir ürün olduğunu belli edecek çalışmaların ve daha çok tanıtımının yapılmasını talep ediyorum” (Misk sabunculuğu) (K.K.6).

“Yetkili devlet kurumları şehrimiz adına bir yere giderken her gidişlerinde farklı ustalardan ikramlar alarak bunu bir devir şeklinde dönüştürmeli. Bu şekilde desteklenirse daha şevkle yaparız bu işi.” (Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı) (K.K.7).

“Süpürgecilik geleneksel mesleğini tanıtmak için davet edildiğimiz festivallerde biz Edirne’yi tanıtıyoruz ve temsil ediyoruz, en azından festivallere ulaşım konaklama gibi masrafların karşılanması lazım, talebim bu olabilir.” (Aynalı süpürge yapımı) (K.K.8).

“İpek böcekçiliği Edirne’de yok olmadı sadece bu meslek bize küsmüş durumda. Tekrar imkân sağladığında yeniden üretime geçilebilir. Türkiye’de eskiden yapılan günümüzde yok olmuş mesleklerin içerisinde değil ipek böcekçiliği sadece Edirne’de artık yapılmıyor, ülkemizin çeşitli bölgelerinde yetiştiriliyor. Kültür Müdürlüğü bu konuda planlamalar yapmıştı, fakat pandeminin araya girmesiyle ara verildi projelere. Edirne’deki İpek Okulu’nun da restore edilip Ticaret Sanayi Odası işbirliğiyle yeniden hayata geçirileceği duyumunu almıştım.” (İpek Böcekçiliği) (K.K.9).

“Basın çalışanları ile görüşmelerim oldu, mesleğim hakkında onlara bilgileri verdim ama yetkililerden bir beklentim yok.” (Bıçakçılık) (K.K.10).

“Edirnekârinin yok olmaması ve tanıtılması için akademik hayatımı bu zanaata adadım ama kişisel olarak yetkililerden beklediğim bir talebim yok.” (Edirnekâri) (K.K.11).

“Edirnekârinin yok olmaması adına atölyemizi açarak bu işin hem yapımını hem de satışını burada gerçekleştiriyoruz. Çıraklarımız ile üretime her zaman devam ediyoruz. Yetkili kurumların bu zanaatı canlı tutmak adına şehrimizin sadece yapısal kültürlerine, gezilere teşvik etmek yerine bizim gibi Edirnekâri ürünlerinin yapımı, sabun yapımı, cam yapımı gibi mesleklerin de tanıtımı açısından ziyaretlere teşvik etmelerini bekliyoruz.” (Edirnekâri) (K.K.12).

“Kırkyama Sokum envanterine kayıtlı ama Edirne Kültür Bakanlığı buna web sayfasında yer vermeli. Sergilerde ve fuarla hem şehrimizi temsil etmeye hem de kırkyamanın yok olmaması adına destek olunmalı.” (Kırkyama) (K.K.13).

Derleme görüşmelerinde kaynak kişilerimize yönelttiğimiz ve karşılığında aldığımız birkaç sorunun yanıtları yukarıda verdiğimiz gibidir. Günümüzde hızla artan teknolojik gelişmelerin meslekleri/zanaatları üzerindeki olumlu yahut olumsuz etkileri olup olmadığını kaynak kişilerimize sorduğumuzda; saraçlık, aynalı süpürge yapımı, bıçakçılık mesleğini ve kırkyama zanaatını olumsuz etkilediğini. Yanı sıra saraciyelik, kispet, fayton ve talika yapımı, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı mesleklerinin olumlu etkilediğini, yorgancılık, misk sabunculuğu, ipek böcekçiliği meslekleri ve Edirnekâri zanaatının hem olumlu hem de olumsuz etkileyen yönlerin bulunduğu yönünde çıkarımlar yapılmıştır.

Çalışmamızı yürüttüğümüz andan itibaren geleneksel mesleklerin ve zanaatların birkaçının yok olmak üzere olduğunu ve hatta görüştüğümüz kişilerin Edirne’deki son ustası ve zanaatkârı olduğunun farkındaydık. Bu sebeple bizi düşündüren sorun ise son ustaların ve zanaatkârların ardından bu geleneksel meslekler ve zanaatlar hakkındaki bilgileri nereden öğrenebileceğimizdi. Mesleğin/Zanaatın nasıl yapıldığına dair bilgilerin yok olmaması için yazıya geçirdikleri bir defter yahut belge tutup tutmadıklarını sorduğumuzda; saraçlık, fayton ve talika yapımı,

yorgancılık, aynalı süpürge yapımı, ipek böcekçiliği, bıçakçılık mesleklerinin ustalarının mesleklerine dair bir belge tuttukları öğrenilmiştir. Yanı sıra, saraciyelik, kispet, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı mesleklerinin ustalarının ve Edirnekâri, kırkyama zanaatkârlarının işin başından beri defter ve belge tuttukları belirlenmiştir. Belge tutmamış olan saraçlık, fayton ve talika yapımı, yorgancılık, ipek böcekçiliği mesleklerini icra eden ustalar Edirne'de bu geleneksel meslekleri icra etmiş ya da icra eden tek usta olma özelliğini taşımaktadırlar. Kendilerinden sonra bu geleneksel meslekleri devam ettirecek ve yaşatacak bir çırakları da bulunmamaktadır, haliyle bu geleneksel mesleklerin akıbeti belirsizdir.

Tasarlamanın ve hayal etmenin bir geleneksel mesleği yahut zanaatı yaşatmaya çalışmaktan öteye götürebileceğini ve onu güncelleyerek geleceğe taşıyabileceğini araştırmalarımız sırasında birçok defa gözlemledik. Kaynak kişilerimize meslekleri/zanaatları için bir gelecek planları olup olmadığını sorduğumuzda; saraciyelik, kispet, misk sabunculuğu, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, ipek böcekçiliği meslekleri ustalarının ve Edirnekâri, kırkyama zanaatkârlarının işlerine yönelik planları ve hayalleri olduğu belirlenmiştir. Fakat saraçlık, fayton ve talika yapımı, yorgancılık, aynalı süpürge yapımı ve bıçakçılık mesleklerini icra eden ustaların işlerine yönelik planları olmadığı belirlenmiştir.

3.4. EDİRNE'DE YOK OLMUŞ ZANAATLAR VE GELENEKSEL MESLEKLER

Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin içinde bulunduğumuz yüzyılda geçmişe göre bilimin ve teknolojinin bir hayli ilerlediğini ve bu ilerlemenin toplumdaki her bir bireyi farklı alanlarda etkilediği görülmektedir. Dünya nüfusunun ciddi oranda artması, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin hız kazanması ile bireylerin ihtiyaçları da çeşitlilik kazanmıştır. Misal, günümüzde kitleler çeşitli aracılarla yönlendirilerek bireyin bir ürüne ihtiyacı olmadığı halde, o ürüne karşı ihtiyaç duyma gereksinimi oluşturulmaktadır. Haliyle bireyler de o ürünün yoksuzluğunu çektiğini düşündüğü an ona ulaşmak için çabalarken küresel piyasa üreticileri de bunu fırsat bilip "moda" dediğimiz popülariteye yön vererek toplumların ihtiyaç önceliklerinin değişmesine neden olmaktadır.

Geleneksel meslekler ve zanaatlar, ait oldukları toplumların kültür varisleridir; içinde doğdukları toplumların kolektif duygu ve düşüncelerinin, estetik algılarının ve inanç sistemlerinin birer yansımalarıdır. İçerisinde bulunduğumuz 21. yüzyılda hem dünyada hem de ülkemizde geleneksel meslekleri ve zanaatları yaşatan kitlenin günden güne azalması ile bu mesleklere ve zanaatlara olan itibar ne yazık ki toplumda eski değerini görememektedir. Kimi meslek ve zanaat, bilimsel ve teknolojik gelişmelerin, dünya nüfusunun artması ile ortaya çıkan çeşitli ihtiyaçların, sanayilerin seri üretim ile piyasaya çeşitli ve sayısız eşya sürmeleri gibi sebeplerle zamana karşı olan mücadelelerinde kendilerini koruyup geleceğe aktarmayı başarmıştır. Kimi meslek ve zanaatlar sıraladığımız bütün bu sebeplere karşı bir güç gösterememiş haliyle yok olmakla karşı karşıya kalmış ya da tamamen yok olmuştur.

Çalışmamızın ön hazırlık aşamasında Edirne'deki geleneksel meslekler ve zanaatlar üzerine hem yazılı kaynaklar incelenmiş hem de sözlü kaynaklar ile görüşülmüştür. Bunun yanı sıra mesleklerin icra edildiği kimi hanlar, iş merkezleri ve şehir merkezinde derleme araştırmaları yapılmıştır. Bütün bu incelemeleri yaptığımızda, Edirne'de geçmişte yaşamış fakat günümüze ulaşamamış olan kalemişi zanaatı ve sayacılık/ayakkabıcılık, sepetçilik geleneksel meslekleri tespit edilmiştir.

3.4.1. Kalemişi

Türk süsleme sanatının bir kolu olarak tanımlanan kelam işi zanaatı, *"Sivil ve dini mimarimizin iç duvarlarını, kubbelerini ve tavanlarını sıva, ahşap, taş, bez ve deri gibi malzeme üzerine renkli boyalar bazen de altın varak kullanılarak ince "kıllı kalem" olarak adlandırılan fırça ile yapılan nakışlardır."* [223] ifadeleri ile tanımlanmaktadır.

Türk kalem işinin kökleri, Uygur duvar resimlerine dayanmaktadır. Türklerin İslam dinine mensup olmalarıyla birlikte duvar resimlerinde uygulanan figür ve tasvirler de değişime uğramış ve stilize olmuştur. Bu duvar resim ve figürleri asli hüviyetlerini yitirmiş hayvan ve insan figürleri yeni bir kimlik kazanmıştır. İslam sanatçısı, canlı figürleri başarılı bir biçimde stilize ederek yeni formlar kazandırmış ve ortaya münhanilerden oluşan motifleri meydana getirmiştir. İslam'ı kabul eden Türk devletlerinden Karahanlılar'dan itibaren başlayan bu stilizasyon süreci Gazneliler, Selçuklular dönemlerinde büyük bir gelişmeyle devam ederken Klasik Osmanlı döneminde ise tamamen son bulmuştur.[224]

Edirne'de Eski Cami, Muradiye Cami ve Üç Şerefeli Cami'de kalemişi zanaatının örneklerini görmek mümkündür. Kalemişi zanaatını Edirne'de sürdüren ve devam ettiren bir zanaatkâra ulaşamadığımız gibi kalemişi ile ilgilenen en son zanaatkârın kim olduğu bilgisi de meçhuldür.

3.4.2. Sayacılık ve Ayakkabıcılık

Saya, *"Ayakkabının yumuşak olan üst bölümü."* [225] olarak tanımlanırken sayacılık ise kesilmiş deri parçalarını birleştirerek ayakkabının üst bölümünü oluşturma işidir. Edirne'de saraçlık, saraciyelik gibi derinin ana madde olduğu geleneksel mesleklerden bir diğeri de sayacılıktır.

---

[223] Ali Fuat Baysal, *Edirne Osmanlı Erken Dönem Camileri Kalem İşi Örnekleri Ve Analizleri*, (Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Konya 2013, s. 1.

[224] Ali Fuat Baysal, *a.g.e.*, s.3.

[225] Türk Dil Kurumu, "*Saya Kelimesi*", https://sozluk.gov.tr/, (24.10.2021).

Geleneksel mesleklerin çoğunun ortak kaderi olan fabrikasyon sürecine giren mesleklerin akıbetini sayacılık da yaşamıştır. Öncelerde kişiye özel olarak tasarlanan ve dikilen ayakkabılardan, şimdilerde hazır üretilen ve seri olarak piyasaya sürülen ayakkabılar yer almaktadır. Bu geçiş sürecini yaşamadan önce, sayacılık bir hayli önemli geleneksel meslekler arasında yer alırken maalesef günümüzde bu mesleği devam ettirmeye çabalayan ustaların sayısı bir elin parmağını geçmeyecek durumdadır.

Edirne'de sayacılık mesleğini yapan bir kişiye rastlanmamış olup sayacılık mesleğinin Edirne'de yok olmuş geleneksel mesleklerden biri olduğuna kanaat getirilmiştir.

Araştırmamız için çıktığımız saha çalışmalarında, Edirne'de ayakkabıcılık geleneksel mesleğini geçmişte icra eden bir ustaya ulaşılmıştır. Edirne'de ayakkabıcılık mesleğini 1980'li yıllarda Edirne'de Saraçlar Caddesi'nde bulunan Balıkçılar Çarşısı sokağında küçük bir dükkânda icra eden Necdet Özgeç bu geleneksel mesleğe ne yazık ki toplumun ihtiyaç duymamasından dolayı mesleğini bırakmak zorunda kalmıştır. Böylelikle, Edirne'deki ayakkabıcılık geleneksel mesleğinin son ustası olan Necdet Özgeç tarafımızca tespit edilmiştir.

3.4.3. Sepetçilik

İnsanlar geçmişten günümüze değin barınmak, korunmak, giyinmek ve koruyup muhafaza etmek için temel ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik içinde bulundukları coğrafi ve iklim şartlarının doğrultusunda ham maddeleri işlemiş ve onları kullanmıştır. Doğal malzemelerin el işçiliği ile şekillendirilmesinde en önemli ham maddelerden biri de bitkiler olmuştur.[226]

"Bitkisel örücülük; bitkilerin sap, dal, sürgün ve yaprak gibi kimi parçalarının kullanılarak elde edilen ince ve uzun şeritlerin çeşitli teknik ve yöntemlerle örülmesidir."[227] Bitkisel örücülük, doğada kendiliğinden yetişen ya da

[226] Gonca Kuzey Demir, "Bergama'da Son Ustalarıyla Yaşatılan Sepetçilik", *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, 2020, s. 55.

[227] Ayten Atay, *Örücülük*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1987, s. 518.

çoğaltılan saz, söğüt, buğday, yulaf, mısır gibi bitkilerin sapı, dalları ve koçanlarının kullanılması ile bitkisel malzemelerden yapılan örme tekniği hammaddesi açısından temini kolay ve maliyeti açısından uygun bir meslektir.[228]

Edirne'de sepetçilik mesleğini icra eden bir kişiye araştırmalarımız neticesinde ve Edirne Roman Eğitim Gönüllüleri Derneği'nden Turan Şanlı Bey vesilesiyle ulaşılmıştır. Fakat derleme yapmak ve sepetçilik mesleği hakkında incelikleri öğrenmek ve kayıt altına almak için sepet ustası Veli Demir ile görüşme isteğiyle evine yaptığımız ziyarette maalesef ki Veli ustanın yakın bir zamanda vefat ettiği bilgisini aldık. Sepetçilik mesleğinin Edirne'deki son ustası olan Veli Demir'in vefatıyla sepetçilik geleneksel mesleği ne yazık ki ustasıyla birlikte yok olmuştur. Veli ustanın çocukları, babalarından bu mesleği öğrenmemiş olup mesleği ustadan sonra devam ettirebilecek bir kişi bulunmamaktadır. Geleneksel mesleklerin ve zanaatların araştırılması aynı zamanda derleme yöntemleriyle çalışılması işte karşılaştığımız bu üzücü hadiseler için önemlidir. Edirne'de sepetçilik gibi birçok geleneksel meslek ve zanaat ustalarının tespit edilmemiş oluşu, bu şehrin değerlerinin yok olmasına ne yazık ki yol açmaktadır.

[228] Ayten Atay, a.g.e., s. 518.

SONUÇ

Küreselleşme olgusunun evrensel boyutlarda hâkimiyetinin artmış olmasıyla birlikle "özgün olma" kavramı neredeyse ortadan kalkmıştır. Bunun sonucunda da dünyanın birçok yerinde "tek tipleşme" hâkim olmaya başlamıştır. İçerisinde bulunduğumuz yüzyılda kendisini ekonomi, sanayi, ticaret ve teknoloji alanında geliştirmiş ülkeler, gelişmemiş olan ülkelere kendi kültürel unsurlarını, teknoloji ve bazı kitle iletişim araçları vesilesiyle aşılamaya ve unutturmaya çalışmaktadır. Böylelikle gelişmiş ülkelerin gelişmemiş ülkelere hâkim olma yolları artık toprak hâkimiyetiyle değil, kültürel unsurları, kültürel değerleri unutturmak ve ortaya çıkan boşluklara kendi kültür ögelerinin koyulmasıyla başarılmaktadır. Nihayetinde kendi topraklarımızın kültür ögelerini tespit etmek ve miras kalan geleneklerimizi korumak, kültür mirasını geleceğe aktarmak niyetiyle araştırmamız oluşturulmaya çalışılmıştır.

Geleneksel meslekleri ve zanaatları araştırdığımız bu tezde, çalışma sahası olarak Edirne ili seçilmiştir. Edirne ilindeki geleneksel meslekler ve zanaatlar üzerine akademik bir araştırma ve derleme çalışması yapılmamış olması bizi bu çalışmaya teşvik etmiştir. Geçmişte etnik kimlik bakımında çeşitliliğe sahip olan Edirne şehrinin kültürel çeşitliliği de araştırmamız için olanak sağlayan faktörlerin en önemlisi olmuştur. Araştırmamızda, çeşitli kültürlerin harmanlandığı Edirne ilinde yaşamış ve yaşamakta olan insanların müstakil değerlerinden oluşmuş olan geleneksel mesleklerini ve zanaatlarını gün yüzüne çıkarmak amaçlanmıştır. Bu tezde, araştırma bölgemizin bilinen usta ve zanaatkârlarının belirlenmesi, yapılan derleme çalışmaları ile geleneksel mesleklerin ve zanaatların son halinin tespit edilmesi, geleceğe nasıl aktarıldıklarını gözlemlemek hedeflenmiştir ve bu çalışmanın benzer konularda çalışacak araştırmacılara yol gösterecek bir pusula olması temenni edilmiştir.

Şehirlerin konumları, onların tarihine yön veren unsurların başında gelmektedir. Konumu itibariyle de Edirne şehri her yüzyılda kimi medeniyetlerin yaşamak için tercih ettikleri topraklardan biri olmuştur. Bu sebeple de Edirne şehrinde farklı medeniyetlerin kültür ve inanç kalıntılarının izlerini hâlâ daha görmek mümkündür. Edirne tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olsa da en çok değer kazandığı, öneminin bir kat daha arttığı evre Türklerin bu toprakları fethetmeleri ile olmuştur. Osmanlı hanedanlığına ve halkına payitaht olduğu vakit

Edirne şehri gerek siyasi gerekse de ticari hareketliliğin merkezi olmuştur. Bütün bu getirilerin elbette olumsuz yönleri de olmuştur ve konumu itibariyle bir sınır bölgesi olması dolayısıyla birçok defa işgale uğramıştır. Bu olumsuzlukların sonucu olarak Edirne şehri çeşitli medeniyetlerin kalıntılarını bünyesinde barındıran ve kültürel değerlerini korumaya çabalayan bir şehirdir. Geleneksel meslekler ve zanaatlar da sahip olduğu değerlerdendir.

Çalışmamızın ilk evresinde, gerek yazılı kaynaklar incelenerek gerekse de derleme çalışmaları yapılarak Edirne'deki geleneksel mesleklerden ve zanaatlardan hangilerinin varlığını sürdürdüğü belirlenmiştir. Yazılı kaynaklarda Edirne'de yapılmakta olan birçok zanaat ve geleneksel meslek tespit edilmiştir. Ne yazık ki, araştırma bölgesinde derleme çalışmaları yaptığımız vakit bu geleneksel mesleklerin ve zanaatların sayısının bir elin parmağını geçmeyecek kadar azalmış olduğuna hatta kimisinin yok olduğuna şahit olunmuştur. Edirne'de yaşatılmaya çalışılan zanaat ve geleneksel mesleklerin, yok olmuş mesleklerle aynı kaderi yaşamaması için bizler de bu mesleklerin usta ve zanaatkârlarına ulaşıp meslekleri ve zanaatları hakkında bilgileri derlemeye çalıştık. Bu mesleklerin ve zanaatların Edirne'deki tarihi, kendilerinden önceki ustaları aynı zamanda mesleklerin ve zanaatların günümüzde nasıl icra edildiği ve geleceğe nasıl aktarıldığı bilgilerinin cevaplarına usta ve zanaatkârlara yönelttiğimiz derleme soruları ile ulaşılması amaçlanmıştır. Kendi çabalarımızla ulaştığımız bilgilerin haricinde, Edirne Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan ilgili kişilere ulaşılıp Edirne'de Soküm Envanterine kayıtlı olan geleneksel mesleklerin bilgisine ulaşılmış, aynı zamanda yaşayan insan hazinesi kapsamımdaki usta ve zanaatkârların listeleri belirlenmiştir. Derleme yapacağımız usta ve zanaatkâr kişilere ulaşıldıktan sonra, hepsi ile birer görüşme ayarlanmış ve bilgiler derlenmiştir.

Bölgedeki derleme araştırmamız yaklaşık 8 ay sürmüştür. Edirne ili merkez ilçesi ile sınırlarını belirlediğimiz derleme çalışmasında 13 kaynak kişi ile görüşülmüştür ve varlığını sürdürmeye çalışan 10 geleneksel meslek ile 2 zanaat tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra 1 tane zanaatın yok olduğu ve 2 geleneksel mesleğin de kimisinin son ustalarının yaşamlarını yitirmelerinin ardından mesleklerinin kendileri ile birlikte yok olduğu tarafımızca belirlenmiştir. Bu sebeple şehirlerin kültürel yapı

taşlarını barındıran geleneksel mesleklerin ve zanaatların mutlaka önemsenip yaşayan ustalarının belirlenip derleme yöntemiyle kayıt altına alınmasının önemini araştırmamız esnasında birebir yaşamış bulunmaktayız. Edirne'de sepet ustası olduğunu tespit edip derleme için yaşadığı mahalleye gittiğimizde, kendisinin iki hafta önce vefat ettiği bilgisini aldığımızda bu gerçekle karşılaşmış olduk. Böylelikle hem bir insan hazinesini hem de Edirne'de yaşayan bir geleneksel mesleğin de ustası ile birlikte yok olduğunu acı bir şekilde deneyimledik.

Tez çalışmasında ilk olarak araştırmanın tanımı, amacı, önemi, kapsam ve sınırlılıklarına değinip araştırmanın yönteminden bahsedilmiştir. Tez üç bölümde incelenmiştir.

Birinci bölümde, araştırma alanı hakkında bilgiler toplanmış ve literatür incelemesi yapılmıştır. Bu bölümde Edirne'nin tarihi, coğrafi yapısı, nüfusu, ekonomik yapısı hakkında bilgiler verilerek araştırma alanımız birçok açıdan ele alınmıştır. Sonrasında, araştırma konumuz olan geleneksel meslekler ve zanaatlar üzerine yapılmış akademik çalışmalar incelenip faydalandığımız kitaplar, tezler, makaleler ve bildirilere yer verilmiştir. Ulaşabildiğimiz Edirne geleneksel meslekleri ve zanaatları çalışmaları da tek tek gözden geçirilip incelenmiştir. Bu çalışmaların parçalar halinde olması yahut tek bir geleneksel meslek ya da zanaatın seçilip açıklanması yoluna gidildiği, herhangi bir kaynak kişiye başvurmadan temel bilgilerin verildiği görülmüştür. Çalışmamız neticesinde bu eksikliğin naçizane giderileceğini ummaktayız.

İkinci bölümde, araştırma konusu ile ilgili kavramlar ve geleneğin dönüşümü üzerinde durulmuştur. Tezimizin mihenk taşlarından olan zanaat ve geleneksel meslek kavramları açıklanmıştır. "Zanaat kavramı tam olarak nedir yahut ne değildir?" sorusuyla zanaat kavramına açıklık getirilmeye çalışılmıştır. İncelemelerimiz esnasında, "zanaat" ve "sanat" kavramlarının sık sık birbiri yerine kullanıldığı görülmüştür ve bu sorun üzerine yapılmış çalışmalar incelenip bir kanıya varılmaya çalışılmıştır. Benzer sorunun "meslekler" ve "geleneksel meslekler" için de olduğu gözlenmiştir. Geleneksel meslek kavramı açıklanıp geleneksel mesleklerin sınırlılıklarına değinerek bu sorun izah edilmiştir. Geleneksel mesleklerin ve

zanaatların olduğu bir araştırmada mutlaka “ahilik” kavramı hakkında da bilgilerin yer alması gerektiğine karar verip ahiliğin tarihi ve değişen zaman ile birlikte ahilikten esnaflığa geleneğin tarihi dönüşüm sürecinden de bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde, somut olmayan kültürel miras bağlamında Edirne’deki geleneksel meslekler ve zanaatlar incelenmiştir. Önce, somut olmayan kültürel miras üzerine de durulmuş ve konunun bağlamında zanaat ve geleneksel meslekler derinlemesine incelenmiştir. Araştırmamızda bir hayli zaman alan üçüncü bölümün diğer bölümlere göre daha kapsamlı olduğunu söyleyebiliriz. Bu bölümde, derlenmesi tam 8 ay süren Edirne’deki geleneksel meslekler ve zanaatlar hususu üzerinde ayrıntılı olarak durulmuştur. Belirlediğimiz alanda derleme yöntemiyle ulaştığımız 10 geleneksel meslek, kullandıkları ham maddelere göre sınıflandırılıp alt başlıklar halinde düzenlenmiştir. Kullanılan ham maddeye göre sınıflandırma yöntemi birkaç geleneksel meslekte uygulanamamıştır ve sınıflandırılamayan geleneksel mesleklere de “Diğer Geleneksel Meslekler” adı verilmiş olup bu başlık altında incelenmiştir.

Ham madde olarak deri kullanılan geleneksel meslekler başlığında; saraçlık, saraciyelik ve kispet yapımı mesleklerine yer verilmiştir. Saraçlık, vaktiyle Edirne’de çok rağbet gören bir iş kolu iken Türkiye’de makineleşmenin başladığı yıllarda Edirne’de de bazı meslekler bu gelişmeden olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. İnsanların günlük yaşamlarında ve iş gücü gerekli olan yerlerde, artık atın kullanımının azalması ile saraçlık mesleği günden güne Edirne’de azalmıştır. Araştırmamızda saraçlık mesleğinin, Türklerle olan temasları incelenip Edirne’deki tarihi üzerine odaklanılmıştır. Saraçlık mesleğini Edirne’de uzun yıllar icra etmiş olan saraç ustası Fikret Üstev ile görüşülmüş ve ustanın mesleğe dair bilgileri derlenmiştir. Edirne’de zamanında sayısız saraç ustası varken günümüzde usta bu mesleği bilen tek kişi olarak kalmıştır. Kendisi de hem yaşı hem de ekonomik gelir getirmemesi sebebi ile mesleğini icra etmemektedir. Saraciyelik geleneksel mesleği ise saraçlığın zaman içerisinde değişmesi ve dönüşmesi ile meydana gelmiştir. Bu mesleği Edirne’de icra eden Heves Kayın ile görüşülmüştür. Kendisinin akademi alanındaki çalışmaları da deri üzerine olup hem işi araştıran hem de icra eden konumundadır. Böylelikle icra

ettiği geleneksel mesleği, teknoloji çağında meydana getirmenin ve devam ettirmenin zorluklarını bilmekte ve bütün olumsuz şartlara rağmen saraciyelik mesleğini sürdürmektedir.

Araştırmamız süresinde kispet yapımı hakkında birçok bilgiye ulaşılmış ve kaynak kişi aracılığıyla mesleğin geçmişi ve akıbeti hakkında fikir sahibi olma imkânı bulunmuştur. Yağlı güreş ile özdeşleşmiş Edirne gibi bir şehrin, kispet yapımında ülkemizin diğer illerine göre daha fazla usta çıkarması gerekirken Edirne ilinde sadece Adem Kayın usta kispet yapımı mesleğini devam ettirmektedir. Mesleğin, SOKÜM'e kayıtlı olması kültürümüzün korunacağı yönde bizi umutlandırsa da geleneğin geleceğe aktarılması yönünde de bizi şüpheye düşürmektedir. Edirne Valiliği Somut Olmayan Kültürel Miras Envanteri Listesi'nde yer alan kispet ustası Adem Kayın, bu mesleğin yok olmaması adına Edirne'de tek başına mücadele vermektedir. Çünkü mesleği öğrenmek isteyen çırakların olmayışı mesleğin geleceğe aktarılmasını engellemektedir.

Ham madde olarak lif kullanılan geleneksel meslekler başlığında, yorgancılık mesleğinin sürdürüldüğü belirlenmiştir. Geleneksel yöntemler kullanılarak el emeği ile üretilen yorganlar ve yorgancılık mesleği tarihimizde asırlardır devam eden bir meslektir. Yorganın yapımında, başta korunma ve örtünme gibi güdüler olsa da zamanla ustalar yorganları kendi toplumlarının estetik algılarını, kültürlerinin izlerini taşıyan motiflerle süsleyerek halkın birer geleneğini yaratmışlardır. Yorgancılık mesleğini geleneksel yöntemlerle Edirne'de icra eden Ali Bıyık ile görüşülmüştür. Kendisinden sonra mesleği devam ettirecek kimsenin olmayışından dolayı yorgancılık mesleğinin Edirne'deki son ustası olacağı görüşündeyiz. Yorgancılık mesleğinin günden güne azalmasının sebebi ise fabrikalarda seri üretim ile hazır yorganların üretiliyor olmasıdır, meslekle birlikte yok olan bir diğer nokta ise yorganlara işlenen Edirne kültürünü yansıtan motiflerdir. Çünkü yorgancılık geleneksel mesleğinde ürünlere alelade desenler işlenmemektedir. Her bir motifte, bölge halkının geçmişten geleceğe taşıdığı kültürel belleğindeki duygu ve düşüncelerinin izleri tespit edilmiştir.

Ham madde olarak ağaç kullanılan geleneksel meslekler başlığında, fayton ve talika yapımı tespit edilmiştir. Edirne'de talika yapımını icra eden kaynak kişimiz,

Özcan Abacı'dır ve kendisi Türkiye'de, Kültür Bakanlığı'na bağlı talika yapımına kayıtlı tek ustasıdır. Bilhassa tarımla uğraşan insanların tarımda hayvan gücünden faydalanırken motorlu araçların icadı ile taşımada daha farklı araçların üretimi karşısında talika, fayton gibi araçların kullanımı azalmıştır. Talikaların yapımının azalmaya başlamasıyla aynı zamanda talikayı ahşap oymalar ve bezemelerle süsleyen ustalar da günden güne yok olmuştur. Türk kültürünün bir parçası olan talika üzerindeki motifler ve figürler pek çok duygu ve düşünceyi de ifade etmektedir.

Diğer geleneksel meslekler başlığında; misk meyve sabunu yapımı, badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı, aynalı süpürge yapımı, ipek böcekçiliği, bıçakçılık geleneksel meslekleri araştırılmıştır.

Türkiye'nin çeşitli illerinde, kendi coğrafi kültürünü yansıtan sabunlar üretilmektedir. Misk meyve sabunu ise Edirne ile bütünleşmiş bir yapıya sahiptir. Edirne'de ortaya çıktığı düşünülen kokulu misk meyve sabunun tarihi 1600'lü yıllara kadar uzanmaktadır. Misk meyve sabunu günler süren bir işçilikten sonra meydana gelmektedir. Gerçekten de el becerisi ve sabır gerektiren bu mesleği Edirne'de geleneksel yöntemlerle devam ettiren kişi olan Şengül Çınar'a ulaşılmış ve misk sabununun tarihi ve yapımı üzerine bilgiler derlenmiştir. Zamanla toplumda, el emeğinin değerinin yok olması ve sabunların kalıplar ile üretilip tek tipleşmesi misk meyve sabununu üreten ustaların mesleklerini teker teker terk etmelerine sebep olmuştur. Misk meyve sabunu geleneksel mesleğinde bizleri endişelendiren husus ise Edirne ile özdeşleşmiş bu mesleğin hem yeterince tanıtılamıyor oluşu hem de mesleği icra eden ustalara gereken değerin gösterilmemesidir. Maalesef ki, bu etkenlerin devam etmesi mesleğin günden güne yok olmasına yol açacağı tespit edilmiştir.

Badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımını geleneksel yöntemler ile 66 senedir sürdüren Aydın Sayınbaş usta, bu geleneksel mesleği Edirne'de devam ettiren ender insanlardan birisidir. Elbette Edirne için kıymetli olan bu lezzeti imal eden çok sayıda usta ve işletme bulunmaktadır. Kaynak kişimizin bu geleneksel mesleği, bütün gelişmelere rağmen geleneksel yöntemleri kullanıyor oluşu, kendisinin babadan oğula, usta çırak geleneği ile yetişmiş olması ve mesleği yine bu düzene göre sürdürmeye çalışması diğer üreticilere göre kendisini kıymetli kılmaktadır. Tarihte Edirne'nin

farklı milletlere ev sahipliği yaptığı konusuna tezimizde sık sık değindiğimiz olmuştur. Bu topraklara adımını atmış her millet, kendisinden birer iz bırakmıştır. Bunlardan Edirne'de gözlemlediğimiz ise badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi olmuştur. Badem ezmesi, her nereden gelmiş olursa olsun onu Edirne kültürüne kazandıran ustalar bugünlere ulaştırmıştır. Edirne badem ezmesi, Edirne Ticaret ve Sanayi Odası'nın başvurusuyla Türk Patent ve Marka Kurumu'nca coğrafi işaretle tescillenmiş ve Edirne'ye ait bir tat olarak kayıtlara geçmiştir. Böylelikle bu mesleğin muhafaza edileceğine dair bir endişemiz bulunmamaktadır.

Süpürge otundan yapılan ve insanların temizlik aracı olarak kullandıkları el yapımı tel süpürgeler zamanla günlük hayattaki kullanımını kaybetmiş, özellikle Edirne ve çevresinde yeni bir kimliğe bürünmüştür. Varol Kuzu, Edirne'de süpürgecilik geleneksel mesleğini devam ettiren ustalardan birisidir. Teknoloji ile birlikte el süpürgelerine olan ihtiyacın ortadan kalkması ve üretilen süpürgelerin de makineler aracılığıyla üretiliyor oluşu süpürge ustalarının yok oluşuna sebep olmaktadır. Varol usta, süpürgecilik mesleğini tek başına geleneksel yöntemleri kullanarak sürdürmektedir. Süpürgecilik geleneksel mesleğinde, ustamızın bir çırağının olmaması ve ekonomik olarak az gelir getirmesi gibi sebeplerden dolayı insanların artık el emeği gerektiren işlere yönelmediği kanısına varılmıştır. Süpürgecilik mesleğinin azalması ve evlerde tel süpürgelerin kullanılmaması sadece üretilen ürünün azalmasına yol açmamaktadır, aynı zamanda tel süpürgelerin yansıttığı kültürü de ortadan kaldırmaktadır. Genç kızların çeyizlik eşya olarak kullandıkları aynalı süpürgelerin kullanımının azalması, bu kültürün de unutulmasına yol açmaktadır.

Edirne'de ipek böcekçiliği, Osmanlının Edirne şehrini başkent yapmasıyla başlamıştır, cumhuriyetin ilanı ile birlikte şehirde ipek okulunun açılmasıyla bu meslek Edirneliler tarafından uzun yıllar yapılan bir meslek olmuş ve şehrin ekonomisine yön vermiştir. Sanayileşmenin ardından şehirdeki arazilerde artık dut ağaçlarına yer verilmemesi ile birlikte Edirne'de ipek böceği yetiştiriciliği günden güne azalmış, hatta günümüzde bu mesleği devam ettiren birkaç kişi haricinde sürdüren kalmamıştır. Edirne'de ipek böceği yetiştiriciliği yapan Süreyya Türker, ipek

böcekçiliğinin Edirne'de üretimi üzerine olan araştırmalarının ardından bu mesleği yapmaya başlamıştır. Vaktiyle ipek böcekçiliğinin Edirne'de bir hayli önemsendiğini araştırmalarımız neticesinde öğrenmiş bulunmaktayız. İpek böceği okulunun açılması ve halkın bu okullarda eğitim görüp ipek böceğini doğru yetiştirmek ve üretmek adına şehrin ekonomisine şekil verdiği bilinmektedir. Bu geleneksel mesleği sürdüren ustaların azalması, hatta bölgedeki dut ağacı yetersizliğinden dolayı ipek böceği yetiştiriciliği mesleğinin sürdürülemeyeceği açıktır. Mesleklerini icra etmeleri ve imkânların sağlanması için bir şeylerin yapılmıyor oluşu tabi ki üzücüdür. Temennimiz şudur ki, en azından vaktiyle ipek böceği üretimi için inşa edilmiş olan ipek böceği okulu yeniden restore edilip hiç yoktan Edirne'nin kültürel değerlerine kazandırılmalıdır.

Edirne'de bıçakçılık mesleğinin tarihine baktığımızda, 1951 yılından itibaren bu mesleği babadan oğula devam ettiren Çetin ailesinin varlığını bilmekteyiz. Hakkı Çetin'den oğlu Mehmet Çetin'e miras kalan bıçakçılık mesleği, Edirne'deki son ustasıyla zamana direnmektedir. Çoğu geleneksel meslekte teknolojik gelişmelerin olumsuz yansımaları görülse de bıçakçılık mesleğinde teknolojinin herhangi bir olumsuz etkisinin görülmediği belirlenmiştir. Elbette kaynak kişimiz haricinde bıçakçılık mesleğini yapan kişiler bulunmaktadır. Bıçak ustası Mehmet Çetin, mesleğini babasından emanet olan dükkânda ilk günkü malzemeler ile sürdürmektedir, bütün bu yönleriyle kendisi nadir ustalardan birisidir.

"Edirne'deki Zanaatlar" başlığında; Edirnekâri ve kırkyama zanaatları incelenmiştir. Edirnekâri zanaatını icra eden 2 zanaatkâra ulaşılmıştır. Kırkyama zanaatını ise sadece 1 zanaatkâr sürdürmektedir.

Edirnekâri, ahşap üzerine motiflerin işlendiği eşsiz bir zanaattır. Doğduğu şehrin adını taşıması Edirne için çok değerlidir. Edirnekâri zanaatında ahşaba işlenen her bir motifin, sembolün anlamı bulunmaktadır. Bu sembollerin ve motiflerin anlamları kolektif hafızamızda yer alan kodlar ile oluşmakta ve Edirnekâri gibi zanaatlarımızda gün yüzüne çıkmaktadır. Edirnekâri zanaatında kullanılan motiflerin anlamlarını ve kültürümüz için neleri ifade ettiğini çözümleyebilmek için Edirnekâri zanaatkârları olan Mehtap Cömert ve Halil Teksöz ile görüşülmüştür. Derlemeler

esnasında, Edirnekâri atölyeleri ziyaret edilmiş ve sergilenen Edirnekâri motifli ürünleri inceleme imkânı bulunmuştur. Bizler için Edirne'deki bu sayılı zanaatlardan biri olan Edirnekâri zanaatı elbette çok kıymetlidir, yanı sıra zanaatın üzerine işlenen motiflerin de kıymeti oldukça fazladır ve araştırmamızda bu husus üzerine oldukça durulmuş ve incelenmiştir.

Edirnekâri zanaatı çok değerli iki zanaatkâra sahiptir; Mehtap Cömert akademi alanında Edirnekâri zanaatı üzerine ihtisas yapmıştır. Araştırmalarımız sırasında Edirnekâri zanaatı hakkında kendisinin yazılı birçok kaynağına başvurulmuştur. Edirnekârinin tanıtılmasında bizler de bir taş koymaya çabalarken Mehtap Hanım kendi bilgilerini ve nezaketini bizlerden hiç esirgememiştir. Halil Teksöz ise Edirnekâri atölyesini açarak bu zanaatın hem devamlılığını sağlamakta hem de çıraklar yetiştirerek geleceğe aktarmaktadır. Halil Bey, Edirnekâri zanaatını modernize ederek mevcut Edirnekâri motiflerini ve tekniklerini günlük yaşam alanında kullanılan ürünlere aktarmaya çalışmaktadır. Böylelikle zanaat hem unutulmamakta hem de geleceğe kendisini yenileyerek aktarmaktadır. Edirnekâri mutlaka tanıtılma çalışmaları yapılması gereken bir zanaattır. Zira doğduğu şehirde bile Edirnekâriden bihaber olan insanlar bulunmaktadır. Bilhassa şehrin kendi içerisinde, zanaatın bilinirliği artırılmalı ve sonrasında çevre illere tanıtımının yapılması gerektiği kanısına varılmıştır.

Başlangıçta yokluktan doğan kırkyama zanaatı, tasarruf edebilmek için kadınların, ellerinde bulunan kumaş parçalarını birleştirip dikerek ortaya çıkardıkları bir iş iken zamanla işin içerisine çeşitli kumaşları ve motifleri de katarak bir zanaat koluna dönüştürülmüştür. Kaynak kişimizden elde ettiğimiz bilgiye göre kırkyamanın, özellikle ülkemizde kadınlar etrafında gelişen bir zanaat olduğu tespit edilmiştir. Kırkyamanın bilinirliği, doğduğu günden bu yana azalmıştır. Yokluktan doğan bu zanaatın taşıyıcısı ve kaynak kişimiz olan Rezzan Gökalp, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca somut olmayan kültürel miras taşıyıcıları listesine eklenmiştir ve kırkyamayı bu vesileyle geleceğe aktarmaktadır.

"Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı araştırmamızın derleme çalışmalarında, işinin ehli olan ustaları ve zanaatkârı ile iletişime geçilmiştir. Edirne'nin işinin ehli ustalarına ve zanaatkârlarına bazı sorular sorularak yaptıkları

işler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Bu değerlendirmelerin, "Edirne'deki Zanaatkâr ve Geleneksel Meslek Ustaları İle Yapılmış Olan Görüşmelerdeki Çıkarımlar" başlığı altında verilmesi uygun görülmüştür. Derleme alanında yapılan görüşmelerde kaynak kişilere yönelttiğimiz sorulardan bazısı şunlardır:

Günümüzde hızla artan teknolojik gelişmelerin mesleğiniz/zanaatınız üzerinde olumlu yahut olumsuz etkileri var mı?

Mesleğinizin/ Zanaatınızın nasıl yapıldığına dair bilgilerin yok olmaması için yazıya geçirdiğiniz bir defter yahut belge tutuyor musunuz?

Mesleğiniz/Zanaatınız için gelecek planlarınız nelerdir?

Mesleğinizin/Zanaatınızın yok olmaması için kişisel olarak ne yapmaksanız ve bu durum hakkında yetkili birimlerin neler yapmasını talep etmektesiniz?

Belirlenen kaynak kişilerimize hazırlamış olduğumuz sorular ile Edirne'de tespit ettiğimiz söz konusu olan geleneksel meslekler ve zanaatlarda, kültürümüzden izler taşıyan değerler kıymetli kaynak kişilerimizin işbirliği ile bizlere aktarılmıştır. Böylelikle bu çalışmada, tespit edilen geleneksel mesleklerin ve zanaatların çıkış noktaları belirlenmeye çalışılmış aynı zamanda günümüzdeki durumları hakkında bilgilere ulaşılmış ve gelecekteki akıbetleri için onları ne gibi sorunlar beklediği üzerine incelemeler yapılmıştır.

Araştırmamızı hazırlarken Edirne'de yaşatılmaya çalışılan geleneksel mesleklerin ve zanaatların yanı sıra kalemişi zanaatının ve sayacılık/ayakkabıcılık, sepetçilik geleneksel mesleklerinin de yok olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kalemişi zanaatı hakkındaki bilgiler sadece yazılı kaynaklardan elde edilebilmiştir. Söz konusu olan zanaatın, bilinen son zanaatkârı ne yazık ki kayıtlara geçmemiştir. Yok olmuş olan sayacılık ve ayakkabıcılık geleneksel mesleği aynı alt başlıklarda incelenmiştir. Sayacılık geleneksel mesleğinin, son ustasının kim olduğu bilgisine ulaşılamamış fakat ayakkabıcılık mesleğinin yaşayan bir ustasına ulaşılmıştır. Kendisinin uzun yıllar bu mesleği devam ettirdiği, fakat ilerleyen süreçlerde kişisel sebeplerden mesleğini devam ettirmediği kayıt altına alınmıştır. Tezimizin önemini, araştırma sırasında bizlere bir kere daha hissettiren bir diğer geleneksel meslek ise sepetçilik olmuştur. Saha çalışmalarında hevesle bir geleneksel mesleğin ustasına ulaşmış olmanın mutluluğunu yaşarken ustayı ziyaret ettiğimiz anda yakın bir zamanda kendisinin vefat

ettiği bilgisi alınmıştır. Sepetçilik geleneksel mesleğini icra eden ustanın sadece isim bilgilerine ulaşılmış olup meslek hakkındaki bilgiler maalesef ki derlenememiştir. Böylelikle sepetçilik mesleğinin ustasıyla birlikte yok olduğu tarafımızca belirlenmiştir.

Kültür vârisleri olan geleneksel meslekler ve zanaatlar, şehirlerin sosyal ve kültürel yapılarını şekillendiren olgulardır. Geleneksel mesleklerin ve zanaatların geleceğe aktarılması hususu söz konusu olan geleneksel mesleklerin ve zanaatların, yok olmasının ve unutulmasının önüne geçecektir. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri'ne ve Halk Eğitim Merkezleri'ne oldukça sorumluluk düşmektedir. Araştırmamız sürecinde Edirne'de tespit ettiğimiz yaşayan ve yaşamayan geleneksel meslek ve zanaatların muhafaza edilmesi aynı zamanda onların zarar görmeden geleceğe aktarılması bu kurumların öncelikli görevleri arasında olması gerektiğini düşünmekteyiz. Her biri yaşayan insan hazinesi olan geleneksel meslek ustalarının ve zanaatkârlarının, işlerini sürdürebilmeleri için maddi, değerlerinin bilinmesi adına manevi desteğin verilmesi gerektiği düşüncesine varılmıştır. Öncelikle bu kişilerin maddi kaygıları giderilmeli ve mesleklerini, zanaatlarını aktarabilecekleri olanaklar sunulmalıdır. Birçok kaynak kişimizden işittiğimiz, artık ekonomik olarak geleneksel mesleklerin ve zanaatların gelir getirmemesi en büyük sorundur. Bütün dünya geleneksel olanın ve kültürel olanın üzerinde duruyorken maalesef ki bizim ülkemizde bu gibi değerler kıymetli görülmemektedir. Sorunun en başında bu algıyı yıkmamız gerekmektedir. Geleneksel mesleklerin ve zanaatların, özellikle görsel platformlarda, kitle iletişim alanlarında tanıtımlarının yapılması gerekmektedir. Bilinirlilikleri artığı vakit, söz konusu olan geleneksel mesleklere ve zanaatlara da merak artacaktır. Arz talep noktasında, böylelikle geleneksel meslekler ve zanaatlar sadece korunmakla kalmayacak nihayetinde merak eden yeni kişiler aracılığıyla talep edildikçe geleceğe aktarılması imkânını doğuracaktır. Bu yöntemlerle geleneksel mesleklerin ve zanaatların unutulmasının önüne geçileceğini savunmaktayız.

"Edirne'deki Zanaatlar ve Geleneksel Meslekler" adlı bu araştırmada, Edirne ile ilgili çalışmalar hazırlamaya niyetlenen araştırmacılar için bu tezin yeni bir soluk olmasını temenni etmekteyiz.

KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

K.K.1

Adı Soyadı	:	Fikret Üstev
Doğum Tarihi ve Yeri	:	1946 / Edirne
Eğitim Durumu	:	İlkokul Mezunu
Mesleği	:	Saraçlık
Meslek Tecrübe Yılı	:	43
Derleme Tarihi ve Yeri	:	01.02.2021 / Edirne, Sanayi sitesi

K.K.2

Adı Soyadı	:	Heves Kayın
Doğum Tarihi	:	1981 / Bulgaristan, Ruscuk
Eğitim Durumu	:	Yüksek Lisans Mezunu / Çankırı Karatekin Üniversitesi Moda ve Tekstil Bölümü
Mesleği	:	Saraciyelik
Meslek Tecrübe Yılı	:	20
Derleme Tarihi ve Yeri	:	05.02.2021 / Edirne, Edirne Halk Eğitim Merkezi

K.K.3

Adı Soyadı	:	Adem Kayın
Doğum Tarihi	:	14.08.1979 / Edirne, Havsa
Eğitim Durumu	:	Üniversite Mezunu / Konya Selçuk Üniversitesi El Sanatları Öğretmenliği
Mesleği	:	Kispet
Meslek Tecrübe Yılı	:	18
Derleme Tarihi ve Yeri	:	17.12.2020 / Edirne, Defne Deri Atölyesi

K.K.4

Adı Soyadı	:	Ali Bıyık
Doğum Tarihi	:	1954 / Trabzon, Maçka
Eğitim Durumu	:	İlkokul Mezunu
Mesleği	:	Yorgancılık
Meslek Tecrübe Yılı	:	56
Derleme Tarihi ve Yeri	:	26.01.2021 / Edirne, Ali ustanın dükkânı (Edirne Lisesi'nin karşısı)

K.K.5

Adı Soyadı	:	Özcan Abacı
Doğum Tarihi	:	1965 / Edirne
Eğitim Durumu	:	Lise Mezunu
Mesleği	:	Fayton ve Talika Yapımı
Meslek Tecrübe Yılı	:	26
Derleme Tarihi ve Yeri	:	2.02.2021 / Edirne, Sanayi sitesi fayton ve talika atölyesi

K.K.6

Adı Soyadı	:	Şengül Çınar
Doğum Tarihi	:	03.04.1973 / Edirne
Eğitim Durumu	:	Üniversite Mezunu / Trakya Üniversitesi Geleneksel El Sanatları Bölümü
Mesleği	:	Misk Meyve Sabunculuğu
Meslek Tecrübe Yılı	:	18
Derleme Tarihi ve Yeri	:	09.02.2021 / Edirne, Halk Eğitim Merkezi

K.K.7

Adı Soyadı	:	Aydın Sayınbaş
Doğum Tarihi	:	1949 / Edirne
Eğitim Durumu	:	Lise Mezunu
Mesleği	:	Badem Ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı
Meslek Tecrübe Yılı	:	42
Derleme Tarihi ve Yeri	:	26.02.2021 / Edirne, Sayınbaş Şekerleme Atölyesi

K.K.8

Adı Soyadı	:	Varol Kuzu
Doğum Tarihi	:	1971 / Edirne, Merkez
Eğitim Durumu	:	Lise Mezunu
Mesleği	:	Aynalı Süpürge Yapımı
Meslek Tecrübe Yılı	:	35
Derleme Tarihi ve Yeri	:	01.02.2021 / Edirne, Süpürge atölyesi

K.K.9

Adı Soyadı	:	Süreyya Türker
Doğum Tarihi	:	4.01.1968 / Bursa, Mustafa Kemal Paşa
Eğitim Durumu	:	Üniversite Mezunu
Mesleği	:	İpek Böcekçiliği
Meslek Tecrübe Yılı	:	3
Derleme Tarihi ve Yeri	:	22.06.2021 / Edirne

K.K.10

Adı Soyadı	:	Mehmet Çetin
Doğum Tarihi	:	1947 / Bulgaristan, Plevne
Eğitim Durumu	:	Üniversite Mezunu
Mesleği	:	Bıçakçılık
Meslek Tecrübe Yılı	:	62
Derleme Tarihi ve Yeri	:	23.06.2021 / Edirne, Mehmet Bey'in bıçakçı dükkânı (Saraçlar caddesi, Larî Cami'nin karşısı)

K.K.11

Adı Soyadı	:	Mehtap Cömert
Doğum Tarihi	:	12.03.1952 / Edirne
Eğitim Durumu	:	Üniversite Mezunu, Trakya Üniversitesi Emekli Yr. Doç.
Zanaatı	:	Edirnekâri
Meslek Tecrübe Yılı	:	41
Derleme Tarihi ve Yeri	:	17.01.2021 / Edirne, Edirne Büyük Sinagogu Kültür Merkezi

K.K.12

Adı Soyadı	:	Halil Teksöz
Doğum Tarihi	:	1964 / Edirne
Eğitim Durumu	:	Lise Mezunu
Zanaatı	:	Edirnekâri
Meslek Tecrübe Yılı	:	27
Derleme Tarihi ve Yeri	:	15.12.2020 / Edirne, Edrinus Atölye

K.K.13

Adı Soyadı	:	Rezzan Gökalp
Doğum Tarihi	:	1955 / Edirne
Eğitim Durumu	:	Üniversite Mezunu, Anadolu Üniversitesi İşletme Bölümü
Zanaatı	:	Kırkyama
Meslek Tecrübe Yılı	:	16
Derleme Tarihi ve Yeri	:	23.02.2021 / Edirne, Edirne Büyük Sinagogu Kültür Merkezi

KAYNAKÇA

Ağırgan, M. (2016). "Cumhuriyet Döneminde Edirne'de İpek Böcekçiliği", *Electronic Journal of Vocational College,* Cilt: 6, Sayı: 1.

Ahmet Vefik Paşa. (2000). Lehçe-i Osmani, Haz. Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Akpınar, T. (1998). *Alman Seyahatnamelerinde Edirne", Edirne: Serhattaki Payıtaht,* , Haz. Emin Nedret İşli-M. Sabri Koz, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Aksoy, A. (2018). "13. ve 14. Yüzyılda Anadolu'da Ahi Teşkilatı, Etkisi ve Siyaseti", *Medeniyet ve Toplum,* Cilt: 2, Sayı: 1.

Alalu, S.-Alditi, K.-Asayas, E. (2001). *Dinsel Bayramlar - Dinsel Kavramlar - Dinsel Gereçler Yahudilikte Kavram ve Değerler*, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, İstanbul.

Altıer, S. (2018). "Bir Motifin Peşinde: Osmanlı Sanatında Bereket Boynuzu", *Journal of History Studies,* Cilt: 10, Sayı: 7.

Altıntaş, A. M. (2010). "The World of Ottoman Guilds: The Issue of Monopoly", *History Studies*, Cilt: 2, Sayı: 3.

Anadol, C. (1991). *Türk-İslam Medeniyetinde Ahilik Kültürü ve Fütüvvetnâmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Andaç, F. (1994). "Osmanlı Döneminde Ahilik Teşkilatı", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* Sayı 11.

Anonim Osmanlı Kroniği. (2000). Haz. Necdet Öztürk, Türkiye Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Arlı, M. (1987). "Kullanıldıkları Hammaddeye Göre El Sanatlarının Sınıflandırılması", *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Arslan, F.- Çağlar, İ. M.- Gürbıyık, C. (2017). "Kültürel Miras Kapsamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekler: Turgutlu Örneği", *Studies Of The Ottoman Domain*, Cilt 7, Sayı 13.

Aslan, A. (2010). "Gelenek ve Felsefesi", *Eskiyeni Dergisi*, Sayı: 16.

Aşık Paşazade. (2020). *Tevârih-i Âl-i Osman*, 1. Basım, Pergole Yayınevi, İstanbul.

Atay, A. (1987). *Örücülük*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Atsız, H. N. (2017). *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, 8. Basım, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Ballı, A.-Gökçe, A. F. (2021). "Yahudi Göçleri ve Yahudi Kimliğinin Oluşumu", *İletişim ve Diploması Dergisi*, Sayı: 5.

Barkan, Ö. L. (2020). *İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri (Nüfus ve İskan Meselelerine Dair Toplu Çalışmalar),* Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Başkan, .Y. (2017). "Orhan Bey'in Bizans İmparatoru Kantakuzenos'un Kızı Theodora İle Evliliği", *Tarih Dergisi*, Sayı: 66, İstanbul.

Belek, K. (2015). "Eski Türklerde At ve At Kültürü (Dünden Bugüne Kırgız Kültürel Hayatı Örneği)", *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16.

Benedict, R. (1998). *Kültür Örüntüleri*, çev. Mustafa Topal, Öteki Yayınları, Ankara.

Brassey, L. (2013). "1878 Yılı Edirne İzlenimleri", çev: Soner Tursun, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 6.

Burnov, A. "Türkler Edirne'yi Ne Vakit Aldılar?", çev. Hasan Eren, *Belleten*, Cilt: XIII.

Bayram, S. (2012). "Osmanlı Devleti'nde Ekonomik Hayatın Yerel Unsurları: Ahilik Teşkilâtı ve Esnaf Loncaları", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 21.

Bayram, M. (2001). "Türkiye Selçukluları Döneminde Bilimsel Ortam ve Ahiliğin Doğuşuna Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 10.

Bayram, M. (2006). *Ahi Evren Tasavvufî Düşüncenin Esasları*, 1. Basım, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Bayram, M. (2018). *Ahi Evren Hace Nasirü'd-din Mahmud ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu,* Çizgi Kitabevi.

Can, M. (2019). "H. 25 Şaban 1189/ M. 21 Ekim 1775 Tarihli Mihmandar Masraf Defteri Üzerine Bir Değerlendirme", *Journal of Analytic Divinity*, Cilt: 3, Sayı: 2.

Canım, R. (1995). *Başlangıçtan Günümüze Edirne Şairleri,* Akçağ Yayınları, Ankara.

Cunningham S. (1999). "Confectionery pastes from almonds", *Manufacturing Confectioner*, Sayı: 79.

Cömert, M. (?) *Edirnekâri,* Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne.

Çağatay, N. (1997). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Çınar, A. (2005). "Din Ahlak ve Gelenek", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3.

Davulcu, M. (2017). "Antalya'da Geleneksel Gardıç Bıçakçılığı ve Yaşayan Son Ustaları", *Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 10.

Davulcu, M. (2018). "Alanya Yöresinde İpek ve İpekböcekçiliği Kültürü Üzerine Halkbilimsel Bir İnceleme", *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3.

Dede, F. (2010). *Ankara İli Merkez İlçelerinde Geleneksel Yorgancılık Sanatının İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Delice, H. (2011). *Kırkpınar Türklerde Spor Anlayışı ve Kırkpınar Ruhu,* Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.

Demirpolat, A.- Akça, G. (2004). "Ahilik ve Türk Sosyo-Kültürel Hayatına Katkıları", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 15.

Dervişoğlu, M. (2018). "Türk Güreşinde Kispet, Kispet Ustalığı, Kispet Üzerine İnanışlar", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 16.

Dinler, Z. (2009). *İktisada Giriş*, 15. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa.

Dizel, T.-Özkaya, K. (2019). "Geleneksel Türk Motiflerinin Bazı Örneklerinin Marketri (Kakmacılık) Tekniğiyle Mobilya ve Ahşap Yüzeylerde Uygulanması", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37.

Doğan, E. T. (2013). *Dünden Bugüne Zanaatkârlık: Cam İşçiliği Örneği*, 1. Baskı, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.

Dorson, R. M. (1994). *Günümüz Folklor Kuramları*, çev. Nermin Ulutaş, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

Duman, M. (2011). *Trabzon Halk Kültürü*, 1. Baskı, Heyamola Yayınları, İstanbul.

Duman, M. (2011). *Gaziantep'teki Geleneksel Meslekler Üzerine Halk Bilimsel Bir İnceleme*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Durmuş, İ. (2017). "Bozkır Kültür Çevresinde At, Göçer-Ev ve Demir", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.

Düşükcan, M.-Başdaş, O. (2019). "Ahilik İlke ve Uygulamalarının Günümüz Kobi'lerine Yansıması: Elazığ İli Örneği", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 70.

Engels, F. (1993). *Maymunun İnsanlaşma Sürecinde Emeğin Rolü*, çev. Belirtilmemiş, Yorum Yayınları, İstanbul.

Erdentuğ, N. (1977). *Sosyal Adet ve Gelenekler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Erdoğan, N. (2019). *Osmanlı Payitahtı Edirne*, 1.Baskı, Yem Yayın, İstanbul.

Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi.

Ergan Göynüşen, S. (2011). *Edirne'deki Gastronomik Kültürün Kentin Pazarlama ve Markalaşmasına Etkileri*, Basılmamış Yüksek Lisans, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Ergin, M. (2005). *Dede Korkut Kitabı,* 32. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Evliyâ Çelebi. (1999). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi,* 3. Kitap, Haz. Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı, İstanbul.

Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, Sosyal Yayınları, İstanbul.

Fresne-Canaye, P. (2009). *Fresne-Canaye Seyahatnamasi 1573*, çev. Teoman Tunçdoğan, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Gönenç Güler, E.-Değirmendereli, B. (2018). "Edirne'de Mis Meyve Sabunu İşletmelerinin Pazarlama Faaliyetleri", *Social Sciences Research Journal*, Cilt: 7, Sayı: 3.

Gümüşer, T. (2018). "Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk Yorgancılığının Analizi: Tire İlçesi Örneği", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 15.

Günşen, A. (2007). Ahi Evran Adının Anadolu Ağızları ve Coğrafyasında Kazandığı Farklı Anlam ve Şekiller, *II. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: Ahi Evran Üniversitesi Ahilik Kültürünü Araştırma Merkezi Yayınları.

Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları,* 1.Baskı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

Gürata, M. (1975). *Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar*, Tisa Matbaacılık, Ankara.

Gürgendereli, R. (2009). "Edirne'ye Has Bir El Sanatı Olarak Süpürgecilik ve Süpürgecilikte Kullanılan Terimler", *Turkish Studies,* Cilt: 4, Sayı: 8.

Gürsoy, Ü. (2012). "Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* Sayı: 61.

Güven, Ö. (1999). *Türklerde Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Halaçoğlu Y. (1981). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları II*, Cilt: 2, Sayı: 2.

Hobsbawm, E.-Ranger, T. (2013). *Geleneğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin, 2. Baskı, Agora Kitaplığı, İstanbul.

İnalcık, H. (1993). *Edirne'nin Fethi, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

İslamoğlu, A. (2017). "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Loncaları*", İstanbul Hukuk Mecmuası*, Cilt: 75.

Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi*, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları, İstanbul.

Kafesoğlu, İ. (1986). *Türk Milli Kültürü*, 4. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Kafesoğlu, İ. (1991). *Türk Milli Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Kahraman, A. (1989). Cumhuriyete Kadar Türk Güreşi, C. I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kankal, R. (2016). "Türk Kültüründe Servi Ağacı", *Yunus Emre Enstitüsü Türkiye'nin Kültür Dergisi,* Sayı: 11.

Kansu, Ş. A. (1964). *Edirne'nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar*, Edirne: Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Karcıoğlu, U. (2017). "Türk Kültüründe Atın Önemi ve Ata Sporlarımızda Atlı Cirit Oyunu", *Anasay Dergisi*, Sayı: 2.

Karlıkaya, E. (1998). "Tarih İçinde Edirne", *Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı: 39, Ankara.

Kaşgarlı Mahmûd, (2005). *Divânu Lugâti't- Türk*, çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurteser, 1. Basım, Kabalcı Yayınevi.

Kaşgarlı Mahmud. (1939). *Dîvânu Lûgat-it Türk*, çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.

Kaşgarlı Mahmud, *Dîvânu Lügâti't-Türk*, haz. Ziyat Akkoyunlu-Ahmet Bican Ercilasun, 1. Basım, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Kayıcı, H. (2013). *Salnamelere Göre Edirne Sancağı*, 1. Baskı, Edirne Valiliği Kültür Yayınları, İstanbul.

Kaygısız, H. (2014). *Filistin'e Yapılan Yahudi Göçleri (1881-1917)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

Kayın, H. (2019). *Geleneksel Kispet Ustalığı Kispetin Moda ve Tekstil Tasarımında Uygulanması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Çankırı.

Keleş, B. (2003). XV. ve XVI. yüzyılda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Hayatı, *I. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Edirne Valiliği Yayınları, Edirne.

Kergoat, P. (2015). *Eleştirel Feminizm Sözlüğü,* çev. Gülnur Acar Sevcan, 1. Baskı, Dipnot Yayınevi.

Kılıç, A. (2007). *Türkiye'de Orta Mesleki Teknik Eğitim ve İstihdam İlişkisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kılıç, S. (2019). "Kırkyama Geleneği ve Kullanım Alanları", *Journal of Arts*, Cilt: 2, Sayı: 3.

Kılınç, M. (2012). "Türkiye'de Mesleki Teknik Eğitimi Şekillendiren Eğitim Kurumlarından Ahilik, Gedik, Lonca, Enderun Mektebi'nin Tarihi Gelişimleri*", Vocational Education*, Cilt: 7, Sayı: 4.

Kızıldemir, Ö. (2020). "Edirne Mutfak Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 12.

Kocaman, S. (2011). *Edirne İlinin Turizm Coğrafyası*, Basılmamış Yüksek Lisans, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Köksal, M. F. (2008). *Ahi Evran ve Ahilik. Kırşehir*, 2. Baskı, Kırşehir Valiliği Kültür Yayınları, Kırşehir.

Köprülü, M. F. (1922). "Anadolu'da İslâmiyet", *DFEFM.*

Kurtipek, A.- Akbulut, D. (2021). "At Binicilik Takımlarının Motosiklet Kültürü Üzerindeki Yansımaları", *Kültür Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 8.

Kuzey Demir, G. (2020). "Bergama'da Son Ustalarıyla Yaşatılan Sepetçilik", *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 4.

Layd Montagu. (2009). *Şark Mektupları*, çev. Asude Savan, 1. Basım, Kültür Bakanlığı Yayınları.

Macarov, M. (2015). *Kudüs Yolculuğu: Edirne, İstanbul, İzmir, İskenderiye (1868-1869),* çev. Hüseyin Mevsim, 1. Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay-Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Mansel, A. M. (1964). *İlkçağda Edirne*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Merçil, E. (2000). *Türkiye Selçuklularda Meslekler*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Mevsim, H. (2012). *Bulgar Gözüyle Edirne*, 1.Basım, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Moore, J. D. (2015).*" Kültür Teorileri Antropoloji 'deki Başlıca Teori ve Teorisyenler"*, çev. A. Erkan Koca, 1. Baskı, Atıf Yayınları, Ankara.

Sevan N. (2003). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*, 2. Baskı, Adam Yayınları, İstanbul.

Özdemir N. (1986). *IV. Mehmet'in Edirne Şenliği (1675),* 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ocak, A. Y. (2018). *Türk Sufîliğine Bakışlar*, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

Oğuz, M. Ö. (2002*). Küreselleşme ve Uygulamalı Halkbilimi,* 3.Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Oğuz, M. Ö. (2009). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*, Geleneksel Yayıncılık.

Oğuz, M. Ö. (2013). "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras", *Milli Folklor*, Sayı: 100.

Odunkıran, A. Zor, M. Şengül, M. (2021). "Edirne'de Geleneksel Olarak Üretilen Bademezmesinin Bazı Kalite Özellikleri", *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 3.

Okan, T. – Sevgi, O. – Tecimen- H. B. (2012). "Türkiye'de Toprak Tanıma ve Koruma Kültürü", *Acta Turcıca,* Sayı: 1.

Oruç Beğ, (2008). *Oruç Beğ Tarihi*, Çamlıca Basın Yayın, İstanbul.

Ögel, B. (1984). *İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Ögel, B. (1984). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Ögel, B. (1988). *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi (Orta Asya Kaynak ve Buluntularına Göre),* 3. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi* I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Ögel, B. (2000). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.3, Kültür Bakanlığı Yayınevi, Ankara.

Örcün Barışta, H. (2015). *Cumhuriyet Dönemi Halk Plastik Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafta Fakültesi Yayınları, Ankara.

Öz, T. (1951). *Türk Kumaş ve Kadifeleri 2. Cilt*, Milli Eğitim Basımevi Yayınları, İstanbul.

Özbil, A. (2009). "Kispet ve Kispet Ustalığı", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Sayı: 2.

Özdemir, R. (1986). "Ankara Esnaf Teşkilatı", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 1, Sayı: 1, Samsun.

Özdemir, A. (2019). "Yahudilerin Osmanlı İmparatorluğuna Gelişi ile Türkiye Cumhuriyeti'nin İlan Edildiği Tarihsel Sürece Kadar Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Durumların Araştırılmasına Yönelik", *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 14.

Özer, M. (2014). "Edirne Sarayı (Saray-ı Cedîd-i Âmire)'ndan Günümüze Ulaşabilen Yapılar Hakkında, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Cilt: 9, Sayı: 10.

Özey, R. (2002). "19. Asırda Edirne Vilayeti Coğrafyası", *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 6, İstanbul.

Öztürk, S. - Sarıyıldız, G. (1997). Antik Çağdan Günümüze Temizliğin Değişmeyen Sembolü: Sabun, *Tombak Dergisi*, Sayı: 15.

Öztürk, H. (2006). *Edirne Kentinin Doğal ve Kültürel Özelliklerinin Peyzaj Mimarlığı ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Peremeci, O. N. (1939). *Edirne Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yayınları, İstanbul.

Salman, Ö. (1990). "Yorgan ve Yorgan Yüzler", *Tekstil ve Makine*, Sayı: 22.

Salihoğlu, H. (1968)."XVIII. Yüzyılda Edirne'nin Ticarî İmkânları", *Belgelerle Türk*

Tarihi Dergisi, Sayı: 13, Ankara.

Sannav, S. C. (2019). "Dünden Bugüne Balkanlarda Bir Başkent: Edirne ve Edirne'de Yaşam", *Turkish Studies* Cilt: 14, Sayı: 7.

Sarıcaoğlu, M. E. (2001). *Mali Tarih Açısından Osmanlı Devleti'nde Merkez Taşra İlişkileri (II.Mahmut döneminde Edirne örneği)*, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Sennett, R. (2009). *Zanaatkâr*, çev. Melih Pekdemir, 1. Baskı, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Shiner, L. (2020). *Sanatın İcadı*, çev. İsmail Türkmen, 6. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sevim, S. - Yeşilmen, N. (2016). "Kırkyama'nın Seramik Sanatına Yansıması: Zoe Hillyard Örneği", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1.

Seymen Aksu, N. - Yelda Aydın Türk, (2021). "Geçmişten Günümüze Zanaat ve Zanaat Mekânları: Trabzon Kenti, *Art-Sanat Dergisi*, Sayı: 15.

Sezer, A. (1999). *Kırkpınar*, Sportif Yayıncılık, İstanbul.

Sezgin, İ. (2006). "XVIII. Asırda Edirne'nin İktisadi ve Ticari Durumu", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1.

Solakzade Mehmed Hemdemî Çelebi. (1989). *Solakzade Tarihi*, haz. V. Çubuk, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Şahin Allahverdi, R. (2012). "XVIII. yüzyılda Edirne'de Ticaret Yapan Fransız Tüccar ve Hukukî Statüleri", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 4.

Şahin, G. (2019). *Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri ve Bunların Türkiye Ekonomisinde Etkin Kullanımları*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Şahin, Ş. U. (2005). "Türk Kültüründe At Arabası (At Arabalarının Dili), *Bilig Dergisi*, Sayı: 32.

Şahin, G. (2019). "Türk Kültür Coğrafyasından Özel Bir Örnek: Türk Sabunları", *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 2.

Şemseddin Sami. (2014). *Kâmûs-ı Türkî,* İdeal Kültür Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.

Şen, M. (2002). "Osmanlı Devleti'nde Sosyal Güvenlik: Ahi Birlikleri, Loncalar ve Vakıflar", *Çimento İşveren*.

Şimşek, Ö. (2007). *Çeşitli Yollarla Akadçadan Türkçeye Geçen Kelimeler*, Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2006 Yıllığı, Ankara.

Şirin Ayiş, M. (2019). "Anadolu'nun İslamlaşmasında Ahi Evren ve Ahiliğin Rol Modelliği", *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 13, Bingöl.

Taeschner, F. (1953). "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* Cilt: 15, Sayı: 1-4.

T.C. Edirne Valiliği Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü. (2002). *Edirne; Suların Buluştuğu Yer*, T.C. Edirne Valiliği Yayınları, Haziran.

Torun, A. (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvet-nâmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Turan, K. (1996). *Ahilikten Günümüze Mesleki ve Teknik Eğitimin Tarihi Gelişimi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Turan, R. (1996). "XIII. Yüzyıl Anadolu Buhranı ve Ayakta Kalan Güçler", *Erdem*, Cilt: 8, Sayı: 23.

Turhan, M. (1987). *Kültür Değişmeleri Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Uçar, M. - İlden, S. (2017). "Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Mimarisindeki Edirnekâri Bezeme Örnekleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 54.

Uğurlu, A. (1992). "El Sanatları Örneklerinde Kalite ve Değerlendirme Ölçütleri", Kamu ve Özel Kuruluşlarla Orta Öğretimde, *Üniversitelerde El Sanatlarına yaklaşım ve Sorunları Sempozyumu*, İzmir.

Ünsal, E. (2018). "Sanat ve Hayat Bağlamında, Sanat/Zanaat Söylemi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 1.

Ünver, S. (1965). "Türk Sanat Tarihinde Edirnekâri Lake İşleri ve Sanatkârları", *Vakıflar Dergisi*, Sayı: 6.

Ürekli, B. – Muşmal, H. (2015)."Geçmişten Günümüze Meslekler", *Konya Ticaret Odası İpek Yolu Dergisi Özel Sayısı.*

Veblen, T., (1990), *The Instinct of Workmanship and the State of the Industrial Arts*, New Jersey, USA: Transaction Publishers.

Yalçın, O. (1992). *Edirne ve Marmara Bölgesi*, Özyürek Yayınevi, İstanbul.

Yalçın, E. (2019). "Barış Manço'da Ahilik Kültürünün İzleri", *Dede Korkut Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 19, Almanya.

Yaşar, O. (2009). "Edirne İli'nin Nüfus Hareketleri Bakımından İncelenmesi ve Son Dönemde Göçlere Katılanların Sosyo-Ekonomik Nitelikleri", *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 21.

Yayın, N. (2020). "Coğrafi Mekanların Sosyal Hayatımızdaki Adlandırmalara Etkisi", *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1.

Yıldırım, D. (1989). "Sözlü Kültür ve Folklor Kavramları Üzerine Düşünceler", *Milli Folklor Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3.

Yılmaz, C. (2000). "Türkiye'nin Kır Potansiyelinin Değerlendirilmesine Bir Örnek; Süpürge Otu Üretimi ve Süpürgecilik", *Ondokuz Mayıs Üniversiyesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.

Yılmaz T. (2015). *Çizgilerle Edirne*, haz. Recap Zogo, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne.

Yılmaz, B. (2017). "Pazırık'tan Günümüze Türk Halı Sanatı*", Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1.

Yurtoğlu, N. (2017). "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de İpek Böcekçiliği (1923-1950), *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 34.

Yolcu, M. A. (2014). "Nevşehir'de Yaşayan Geleneksel Mesleklerin Değişim ve Dönüşümü", *Turkish Studies*, Cilt: 9, Sayı: 2.

Werner, E. (1986). *Büyük Bir Devletin Doğuşu (Osmanlı Feodalizminin Oluşma Süreci*), çev. Orhan Esen, Yılmaz Öner, Alan Yayınları, İstanbul.

Elektronik Kaynaklar

Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an-ı Kerim, *https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/S%C3%A2ff%C3%A2t-suresi/3892/104-111-ayet-tefsiri*, Sâffât Suresi - 104-111, (09.10.2021).

Edirne Ticaret ve Sanayi Odası, *https://etso.org.tr/site/odamizin-tescilli-cografi-isaretleri*, Edirne Tescilli Coğrafi İşaretleri, (28.08.2021).

Hürriyet Gazetesi, *https://www.hurriyet.com.tr/gundem/colpan-yildizi-39118261*, Çolpan Yıldızı, (09.10.2021).

Rıfat Bali, *http://www.rifatbali.com/images/stories/dokumanlar/edirne_yahudileri.pdf*, Edirne Yahudileri, (04.05.2021).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü, *https://aregem.ktb.gov.tr/TR-50837/somut-olmayankulturel-mirasin-korunmasi-sozlesmesi-hak-.html*, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, (10.08.2021).

T.C. Edirne Valiliği, *http://www.edirne.gov.tr/ilin-cografi-bilgileri*, "İlin Coğrafi Bilgileri", (03.05.2021).

T.C. Edirne Valiliği, http://www.edirne.gov.tr/ilcelerimiz, Edirne, (03.05.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr/*, Bıçak kelimesi, (14.09.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr*, El Sanatları kelimesi, (21.05.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr* , Gelenek kelimesi, (23.05.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr/*, Lonca kelimesi, (31.07.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr*, Meslek kelimesi, (26.05.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr*, Sanat kelimesi, (21.05.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr/*, Saya kelimesi, (24.10.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr/*, Yorgan kelimesi, (20.08.2021).

Türk Dil Kurumu, *https://sozluk.gov.tr*, Zanaat kelimesi, (21.05.2021).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, *https://islamansiklopedisi.org.tr/sarachane*, Saraçhane, (14.08.2021).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/36/C36015918.pdf*, Anadolu Selçukluları Sosyoekonomik ve Kültürel Hayat, (28.07.2021).

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, *https://islamansiklopedisi.org.tr/edirne*, Edirne, (01.05.2021).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, *https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/31/C31010316.pdf*, *Mühr-i Süleyman,* (09.10.2021).

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 36, *https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/36/C36015917.pdf*, *Anadolu Selçukluları,* (28.07.2021).

Türkiye Kültür Portalı, https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/gezilecekyer/sarachane-koprusu, Saraçhane Köprüsü-Edirne, (14.08.2021).

Türkiye Kültür Portalı, *https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/nealinir/talika*, Talika, (21.08.2021).

Türkiye Kültür Portalı, *https://kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/haberduyuru/-%E2%80%9Ckirkyama%E2%80%9D-somut-olmayan-kulturel-miras-listesine-alindi*, (12.10.2021).

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu, *https://www.unesco.org.tr/Pages/183/19*, Yaşayan İnsan Hazineleri Ulusal Sistemlerinin Kurulmasına İlişkin Kılavuz İlkeler Hakkında, (10.08.2021).

DİZİN / İNDEKS

A

ahilik 38, 148

ayakkabıcılık 19, 143, 144, 154

aynalı süpürgen yapımı 1

B

badem ezmesi ve Kavala kurabiyesi yapımı II, 1, 43, 135, 141, 142, 150

bıçakçılık II, 1, 14, 19, 43, 109, 110, 111, 112, 135, 141, 142, 150, 152

E

Edirne 5, 6, I, II, III, IV, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 19, 21, 22, 42, 43, 46, 47, 48, 50, 51, 52, 58, 60, 61, 63, 65, 67, 70, 71, 76, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 108, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 121, 122, 124, 125, 131, 132, 135, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175

Edirnekâri II, IV, 1, 14, 22, 43, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 152, 158, 159, 162, 172

F

fayton ve talika yapımı II, 1, 14, 43, 135, 141, 142, 150

G

gelenek II, 16, 20, 28, 29, 31, 36, 42, 58, 96, 97, 98, 112

geleneksel 5

geleneksel meslek 5, II, 1, 3, 14, 16, 19, 21, 22, 31, 43, 145, 147, 148, 154, 155

İ

ipek böcekçiliği II, 1, 13, 14, 43, 103, 108, 135, 140, 141, 142, 150, 151

K

kalemişi 120, 143, 154

kırkyama II, 1, 14, 43, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 141, 142, 152, 153

kispet II, III, 1, 14, 22, 43, 53, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 135, 139, 141, 149

kültür 5, 1, 2, 14, 19, 27, 29, 58, 66, 67, 68, 69, 142, 146

kültürlerde 5

M

misk sabunculuğu II, 1, 14, 43, 84, 85, 135, 141, 142

S

saraciyelik II, 1, 14, 43, 52, 54, 55, 58, 135, 141, 143, 149
saraçlık II, 1, 12, 14, 19, 25, 43, 44, 45, 46, 47, 50, 51, 52, 55, 135, 141, 142, 143, 149
sayacılık 44, 143, 144, 154
sepetçilik 12, 17, 44, 143, 145, 154
SOKÜM V, 2, 16, 41, 42, 43, 67, 149
Somut Olmayan Kültürel Miras 5, V, 41, 42, 61, 149, 168

Y

yorgancılık II, 1, 14, 18, 19, 43, 68, 69, 70, 71, 76, 135, 137, 140, 141, 142, 149

Z

zanaat 5, I, II, 1, 2, 3, 16, 17, 19, 20, 22, 24, 25, 26, 113, 116, 119, 121, 125, 129, 130, 131, 134, 142, 145, 147, 148, 15